

สุภาภิตไทลื้อ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์

ปริญญาโท
ของ
อิสริยาภรณ์ แสงปัญญา

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
พฤษภาคม 2549

AN ANALYTICAL STUDY OF TAI LUE PROVERBS

A THESIS

BY

ISARIYAPORN SANGPUNYA

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements For the

Master of Education degree in Thai

at Srinakharinwirot University

May 2006

สุภษิตไทธิอ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์

ปริญญาโท
ของ
อิสริยาภรณ์ แสงปัญญา

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
พฤษภาคม 2549
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุภาภิตไถลื้อ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์

บทคัดย่อ

ของ

อิสริยาภรณ์ แสงปัญญา

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

พฤษภาคม 2549

อิสริยาภรณ์ แสงปัญญา. (2549). *สุภาษิตไทลื้อ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์*. ปริญญาโท กศ.ม.

(ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, คณะกรรมการ

ควบคุม : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชวนพิศ อิฐรัตน์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ลมูล จันทน์หอม.

ปริญญาโทฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์สุภาษิตไทลื้อ ทางด้านภาพสะท้อนวิถีชีวิต และการใช้ภาษาในสุภาษิต โดยวิธีการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาวิเคราะห์พบว่า สุภาษิตไทลื้อได้สะท้อนภาพวิถีชีวิตของชาวไทลื้อในด้านครอบครัว ด้านสังคม ด้านอาชีพ ด้านจริยธรรม ด้านปรัชญา ด้านการศึกษา ด้านสุขภาพ ด้านประเพณีและความเชื่อ และด้านสภาพธรรมชาติซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่มีความเป็นอยู่เรียบง่าย ผูกพันกับธรรมชาติและมีความเชื่อที่มีอิทธิพลของคติทางพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ซึ่งปรากฏให้เห็นในวิถีชีวิตทุกด้านที่มุ่งแนะนำ สั่งสอนให้ชาวไทลื้อกระทำแต่สิ่งที่ดี เลี่ยงการกระทำที่จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุขในสังคมเพื่อความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของสังคมและเกิดความเจริญรุ่งเรืองต่อไป

ด้านการใช้ภาษาในสุภาษิตไทลื้อ พบว่าสุภาษิตไทลื้อมีลักษณะการใช้ภาษา คือ ความยาวของสุภาษิต การใช้คำซ้ำ การใช้คำสัมผัส การใช้คำในการสอน และการใช้โวหารภาพพจน์ ซึ่งการใช้ภาษาในสุภาษิตไทลื้อดังกล่าวช่วยสร้างจุดเด่นให้สุภาษิตไทลื้อเกิดความไพเราะสามารถเป็นที่จดจำได้ง่าย และยังช่วยให้เข้าใจถึงความหมายและมองเห็นภาพ รวมทั้งจุดประสงค์ที่ต้องการสั่งสอนหรือเน้นย้ำของสุภาษิตได้ดียิ่งขึ้น

สุภาษิตไทลื้อ เป็นมรดกทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นคำสอนที่มีมาแต่ครั้งโบราณ ควรที่จะอนุรักษ์และสืบทอดในการใช้อบรมสั่งสอนเยาวชน เพื่อเป็นการตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้าน และยังเป็นการช่วยรักษาอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อให้คงอยู่ต่อไป

AN ANALYTICAL STUDY OF TAI LUE PROVERBS

AN ABSTRACT

BY

ISARIYAPORN SANGPUNYA

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements For the
Master of Education degree in Thai
at Srinakharinwirot University
May 2006

Isariyaporn Sangpanya. (2006). An Analysis of Thai Lue Proverbs. M.Ed Thesis.
(Thai). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisory
Committee: Assistant Professor Chuanpit Itrat and Assistant Professor
Lamoon Chanhom

The main objective of the thesis was to analyze Thai Lue's way of life as well as language use as reflected in their proverbs. The research results were presented descriptively. The findings revealed that the Thai Lue's way of life was a simple one based on natural resources and Buddhist teaching. In all aspects of life, Thai Lue people were taught to be good and to avoid activities that may bring in chaos so that the community would enjoy its peace and prosperity. In terms of language use, linguistic and poetic devices were employed to create the proverb. The proverb was usually long with repetitions and rhymes. Dictions as well as imagery were carefully selected. All these features made the proverb sound very smooth and thus memorable. Besides, they enabled the audience to comprehend and visualize the moral lesson in focus. The Thai Lue proverb was social and cultural heritage. It should be imparted to the younger generation so that this local wisdom and identity would be preserved.

ปริญญาโท
เรื่อง

สุภาวดี : การศึกษาเชิงวิเคราะห์

ของ
อิสริยาภรณ์ แสงปัญญา

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศิริ จีระเดชากุล)
วันที่ เดือน พ.ศ. 2549

คณะกรรมการสอบปริญญาโท

..... ประธานควบคุมปริญญาโท
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชวนพิศ อิฐรัตน์)

..... กรรมการควบคุมปริญญาโท
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ลมูล จันทน์หอม)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(รองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(อาจารย์ศานติ ภัคดีคำ)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญาโทฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ชวนพิศ อิฐรัตน์ ประธานกรรมการควบคุมปริญญาโท และผู้ช่วยศาสตราจารย์ลมูล จันทน์หอม กรรมการควบคุมปริญญาโทที่ได้ให้คำปรึกษา คำแนะนำที่มีค่าและมีประโยชน์ต่อการทำปริญญาโท ทั้งยังช่วยแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของอาจารย์ทั้งสองท่าน จึงกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์ และอาจารย์ศานติ ภัคดีคำที่กรุณาเป็นกรรมการสอบเพิ่มเติม และได้กรุณาตรวจแก้ไขชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ทำให้ปริญญาโทฉบับนี้เกิดคุณค่ามากขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ในภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ และขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ไพบูลย์ ดวงจันทร์ ที่กรุณาให้คำแนะนำ ให้แนวคิดต่าง ๆ ทำให้ผู้วิจัยมีความมุ่งมั่นที่จะศึกษาต่อไป

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ในโปรแกรมวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ที่ได้กรุณาประสิทธิ์ประสาทวิชา และให้ความห่วงใยสอบถามความคืบหน้าในการวิจัยตลอดมา รวมถึงขอขอบคุณเจ้าหน้าที่และคณะนักศึกษาโปรแกรมวิชาภาษาไทยทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยด้วยความห่วงใยเสมอมา

ขอขอบคุณเพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทยทุกท่านที่ได้ให้ความห่วงใย และให้ความเอื้ออาทรต่อกันด้วยดีมาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณคุณแม่กึ่งแก้ว คุณพ่อสมเพชร แสงปัญญา ท่านแม่ชีอาจารย์อมรี ศรีดาร์กซ์ แม่ชีธรรมภรณ์ เดชคำณ และคณะแม่ชีจากสำนักปฏิบัติธรรมแม่ชีอมรีรักษ์ดอยสะเก็ด 1-2 ในเครือมูลนิธิอมรีรักษ์ ผู้คอยส่งเสริมและให้กำลังใจในการศึกษา ทำให้ผู้วิจัยมีวิริยะ อุตสาหะ มานะ อดทน และเกิดสติจนประสบความสำเร็จในการศึกษา คุณค่าและประโยชน์ อันพึงมีจากปริญญาโทฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา เพื่อบูชาคุณบิดามารดา คุณครูบาอาจารย์ บรรพบุรุษชาวไทยลื้อทุกผู้ทุกนาม และผู้มีพระคุณทุกท่าน

อิสริยาภรณ์ แสงปัญญา

สารบัญ

บทที่	หน้า
1. บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	3
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	3
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	3
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	3
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	4
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับไทลื้อ.....	6
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุภาสิต.....	9
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพสะท้อนวิถีชีวิต.....	11
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาในสุภาสิต.....	15
3. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับไทลื้อ	20
ประวัติศาสตร์.....	20
ภูมิประเทศและภูมิอากาศ.....	22
วิถีชีวิตของชาวไทลื้อ.....	25
4. ภาพสะท้อนวิถีชีวิตที่ปรากฏในสุภาสิตไทลื้อ	32
4.1 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านครอบครัว.....	32
4.2 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสังคม	39
4.3 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านอาชีพ	47
4.4 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านจริยธรรม	51
4.5 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านปรัชญา	54
4.6 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านการศึกษา	55

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
4.7 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสุขภาพ.....	57
4.8 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านประเพณีและความเชื่อ.....	59
4.9 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสภาพธรรมชาติ.....	65
5. การใช้ภาษาในสุภาสิตไทลื้อ.....	70
5.1 ความยาวของสุภาสิต.....	70
5.2 การใช้คำซ้ำ.....	83
5.3 การใช้คำสัมผัส.....	85
5.4 การใช้คำในการสอน.....	88
5.5 การใช้โวหารภาพพจน์.....	91
6. บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	96
บรรณานุกรม.....	100
ภาคผนวก.....	105
ภาคผนวก ก ภาพประกอบเกี่ยวกับต้นฉบับสุภาสิตไทลื้อ.....	106
ภาคผนวก ข ภาพแผนที่เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อ.....	111
ภาคผนวก ค ภาพประกอบเกี่ยวกับอักษรไทลื้อ.....	119
ภาคผนวก ง ภาพวิถีชีวิตทั่วไปของชาวไทลื้อ.....	124
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	133

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 หน้าปกหนังสือ “คำบัวรานภาษาไทย” สุภาสิตไทลื้อ มีการแปลความและคำอธิบายเป็นภาษาจีน รวบรวมโดยศาสตราจารย์เกาลีซือ.....	107
2 ตัวอย่างสุภาสิตไทลื้อ จากหนังสือคำบัวรานภาษาไทยเขียนด้วยอักษรไทลื้อ มีการแปลความและอธิบายเป็นภาษาจีน โดยศาสตราจารย์เกาลีซือ.....	108
3 หน้าปกหนังสือ”สุภาสิตไทลื้อ” (คำบัวรานภาษาไทย) பிரிவர்த்தக அகராதிரைเป็นอักษรไทย โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ลมูล จันทน์หอม.....	109
4 ตัวอย่างสุภาสิตไทลื้อ จากหนังสือสุภาสิตไทลื้อเขียนด้วยอักษรไทย มีการแปลความและอธิบายเป็นภาษาไทย โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ลมูล จันทน์หอม.....	110
5 แผนที่แสดงที่ตั้งมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน.....	112
6 แผนที่แสดงที่ตั้งเขตการปกครองตนเองชนชาติไทสิบสองปันนา ในมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน.....	113
7 แผนที่แสดงอำเภอ ถน และแม่น้ำในสิบสองปันนา.....	114
8 แผนที่แสดงเมืองต่างๆที่ขุนบรมราชาธิราชส่งโอรสทั้ง 7 ไปสร้างบ้านแปลงเมือง.....	115
9 แผนที่แสดงการแบ่งอาณาเขตปันนา ในอาณาจักรสิบสองปันนา.....	116
10 แผนที่สังเขปเส้นทางการอพยพของชาวไทลื้อ.....	117
11 แผนที่สังเขปอาณาจักรสิบสองปันนา.....	118
12 อักษรไทลื้อแบบเก่าและแบบใหม่ (ตัวอักษร).....	120
13 อักษรไทลื้อแบบเก่าและแบบใหม่ (สระ).....	121
14 อักษรไทลื้อแบบเก่าและแบบใหม่ (สระและวรรณยุกต์).....	122
15 วิธีการเขียนอักษรไทลื้อแบบใหม่.....	123

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
16 วิธีชีวิตชาวไทลื้อ การลงแขก การทอผ้าและการจักสาน.....	125
17 การขับลื้อ.....	126
18 การรักษาแบบพื้นบ้าน โดยการใช้สมุนไพร.....	126
19 ครอบครัวชาวไทลื้อ	127
20 พ่อเฒ่าในหมู่บ้านไทลื้อ เมืองเชียงรุ่ง.....	128
21 การแต่งกายของหนุ่มสาวชาวไทลื้อ.....	129
22 การกล่าวขานผม โดยเมื่อ “จว๋อง” ผมเสรีจิ้งโปกศิระ.....	130
23 ประเพณีการส่งเคราะห์.....	130
24 ประเพณีการเรียกขวัญคนป่วย.....	131
25 “สะตวง” หรือกะบะทำจากกาบกล้วย ใช้ใส่เครื่องเซ่น.....	131
26 เรือนไทลื้อ.....	132

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

สุภาษิต (Proverbs) เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญซึ่งมีอยู่ในทุกกลุ่มชนโดยผู้รู้หรือคนรุ่นก่อนของกลุ่มชนนั้น ๆ ได้นำความรู้ ความคิด ตลอดจนประสบการณ์ไว้บอกกล่าว ตักเตือน สั่งสอน หรือไว้ฝึกฝนปัญญาคนร่วมสมัยและคนรุ่นหลังเพื่อให้รู้เท่าทันชีวิตทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างผาสุกราบรื่น รวมทั้งเกิดดุลยภาพในความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ตามที่ ไพบูลย์ ดวงจันทร์¹ กล่าวไว้ว่า “สุภาษิตได้ผูกแต่งความคิดที่ตกผลึกไว้ด้วยถ้อยคำอย่างกะทัดรัด ได้ใจความครอบคลุม บ้างก็เป็นคำที่คล้องจองไพเราะสละสลวยและง่ายแก่การจดจำเมื่อได้ฟังต่อ ๆ กันมา”

นอกจากนี้สุภาษิตยังเป็นวัฒนธรรมทางภาษาประเภทหนึ่งที่ได้รับการสะสมสืบทอดกันมาโดย “วิธีมุขปาฐะ” ของคนในกลุ่มชนหรือสังคมนั้น ๆ อันเกิดจากประสบการณ์ดังที่ ปราณี ขวัญแก้ว² กล่าวไว้ว่า “สุภาษิตเกิดจากการสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตซึ่งบรรพบุรุษได้ถ่ายทอด โดยการจดจำและพูดต่อ ๆ กันมา สุภาษิตใดจับใจคนได้มากสุภาษิตนั้นก็ยั่งยืนสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน” หากพิจารณาสุภาษิตในฐานะศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชน ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าคติชนประเภทอื่น ๆ อาจสังเกตเห็นได้ว่า สุภาษิตเหล่านี้มักประกอบด้วยความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Viewpoint) ตลอดจนการแสดงออกถึงศิลปวัฒนธรรมและการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชน ความเชื่อต่าง ๆ ตามที่ประคอง นิมมานเหมินท์³ กล่าวไว้ว่า “เนื้อหาของสุภาษิตมักสะท้อนให้เห็นทัศนะของคนในสังคมที่ใช้สุภาษิตนั้น ๆ เสมอ”

จากคำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสุภาษิตอย่างน้อย 2 ประการ คือ 1) สุภาษิตเป็นการแสดงออกทางด้านการใช้ภาษาหรือภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการสื่อความหมายด้วยวาจาของบรรพบุรุษ 2) สุภาษิตสามารถสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชน

ในด้านการใช้ภาษา เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารของมนุษย์ เพื่อถ่ายทอดความรู้ ความคิด และความเชื่อระหว่างกันในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้โดยอาศัยระบบสัญลักษณ์ซึ่งอาจปรากฏในรูปของภาษาพูด ภาษาเขียน และภาษาท่าทาง ดังนั้น การศึกษาเรื่องภาษา นอกจากจะทำให้เกิด

¹ ไพบูลย์ ดวงจันทร์. (2546). *เอกสารประกอบคำบรรยายรายวิชา ทย 529 : คติชนวิทยาที่เกี่ยวข้องกับภาษาและวรรณคดี*. หน้า 12.

² ปราณี ขวัญแก้ว. (2534). รายงานการวิจัย การวิเคราะห์ภาษิตชาวบ้านท้องถิ่นใต้. ใน *มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒวิจัย*. หน้า 1-2.

³ ประคอง นิมมานเหมินท์. (2526). ภาษิต. ใน *วัฒนธรรมไทย*. หน้า 41-44.

ความรู้ ความเข้าใจเพื่อการใช้ภาษาอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นแล้ว ภาษายังสามารถทำให้เข้าใจในวัฒนธรรมต่าง ๆ ของกลุ่มชนนั้นได้ เช่น ลักษณะโครงสร้างของภาษาอาจนำไปสู่โครงสร้างทางความคิด ประวัติศาสตร์ และความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เป็นต้น

ในด้านภาพสะท้อน เมื่อสุภาษิตเป็นประติมากรรมทางภาษาของมนุษย์ในสังคมใดสังคมหนึ่งที่เกิดจากการสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิต ปรากฏการณ์ต่าง ๆ และสิ่งแวดล้อม สุภาษิตส่วนใหญ่จึงมีเนื้อหาเพื่อกระตุ้นเตือนให้คนในสังคมดำเนินชีวิตภายใต้แนวทางที่ดีที่งามอันจะก่อให้เกิดความสงบสุขทางสังคมโดยรวม นอกจากนี้สุภาษิตมิใช่เป็นเพียงแต่คำสอนที่มุ่งเน้นให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามเท่านั้นแต่ยังสะท้อนภาพวิถีชีวิตที่เป็นจริงสอดแทรกอยู่ทั้งในด้านรูปธรรม คือ เหตุการณ์ทั่วไป และนามธรรม อันหมายถึงค่านิยมในชีวิตและจิตใจของคนในสังคมนั้นด้วย ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อสุภาษิตนั้น ๆ ได้รับความยอมรับหรือเชื่อถือในกลุ่มชนอย่างกว้างขวางก็อาจขยายกลายเป็นค่านิยม (Value) ของคนในสังคมได้ ดังที่ ก่อ สวัสดิพานิช¹ กล่าวไว้ว่า “ค่านิยมเป็นเพียงความคิด พฤติกรรมและสิ่งที่คนในสังคมเห็นว่ามีคุณค่าจึงยอมรับมาปฏิบัติ ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลสมัยและความคิดเห็นของคนในสังคม”

ยรรยง จิระนครและรัตนาพร เศรษฐกุล² กล่าวถึงชาวไทลื้อว่า “ชาวไทลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มหนึ่งที่มีภาษา วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของตนเองมาช้านาน” ชาวไทลื้อมีถิ่นฐานอยู่ในแคว้นสิบสองปันนา ทางตอนใต้ของมณฑลยูนนานประเทศจีน มีบางส่วนได้อพยพลงมาอาศัยอยู่ทางตอนเหนือของประเทศลาว บางส่วนอาศัยอยู่ทางตะวันออกของรัฐฉาน ประเทศพม่า และทางตอนเหนือของประเทศเวียดนาม อีกทั้งมีการกระจายตัวอยู่ตามจังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือของประเทศไทย การอพยพและโยกย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในประเทศต่างๆ ก็เพื่อเสาะแสวงหาที่ทำกินบ้าง เหตุผลทางสงครามบ้างหรือเหตุผลทางโรคร้ายไข้เจ็บบ้าง ชาวไทลื้อมีขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา และวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรืองอีกทั้งยังสามารถอนุรักษ์สิ่งต่างๆ เหล่านี้ไว้ได้จนถึงปัจจุบัน

หากพิจารณาสุภาษิตของไทลื้อซึ่งเป็นผลึกทางความคิดของคนในสังคมที่ถ่ายทอดออกมาในรูปของภาษาก็จะแสดงให้เห็นถึงภาพสะท้อนวิถีชีวิต และการใช้ภาษาในสุภาษิตของชาวไทลื้ออย่างชัดเจน ดังตัวอย่างสุภาษิตไทลื้อที่ว่า “สายแอกปุด สายสุดขาด” (สายแอกชำรุด สายมุงขาด) สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวไทลื้อที่มีอาชีพการทำนาและใช้มุงในการนอน จากสุภาษิตนี้มุ่งสอนให้คนรู้จักการเอาใจใส่กับเครื่องมือเครื่องใช้อันเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตอย่าให้เกิดความเสียหายขึ้นเพราะอาจเป็นสาเหตุที่นำมาสู่การทะเลาะเบาะแว้งภายในครอบครัวจนถึงขั้นแตกหักกันได้ หรือสุภาษิตไทลื้อที่ว่า “กินชิ้นคีตรู้ลูก กินตุกคีตรู้หมา” (กินเนื้อกินหมูคิดถึงลูก กินกระดูกคิดถึงหมา) ก็แสดงให้เห็นถึงการใช้ภาษาในสุภาษิตที่มีการเล่นคำ การส่งสัมผัส และการใช้คำน้อยแต่กินความมาก เพื่อให้สุภาษิตนั้นสามารถเข้าใจและจดจำได้ง่าย

¹ ก่อ สวัสดิพานิช. (ม.ป.ป.). วิทยุกับค่านิยมและระบบศีลธรรม. ใน *เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับการศึกษา*. หน้า 46-58.

² ยรรยง จิระนครและรัตนาพร เศรษฐกุล. (2544). *ประวัติศาสตร์สิบสองปันนา*. หน้า 201.

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเชิงวิเคราะห์สุภาษิตไทยลื้อในด้านภาพสะท้อนวิถีชีวิต และการใช้ภาษาในสุภาษิต ซึ่งนอกจากจะเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวของชาวไทลื้อแล้ว ยังสามารถใช้เป็นฐานข้อมูลเพื่อการศึกษาเปรียบเทียบกับสุภาษิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มอื่น ๆ อันจะนำไปสู่การค้นหาลักษณะร่วมทางความคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทต่อไปได้

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อศึกษาให้เห็นภาพสะท้อนวิถีชีวิตของชาวไทลื้อในสุภาษิต และการใช้ภาษาในสุภาษิตไทยลื้อ

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาเชิงวิเคราะห์สุภาษิตไทยลื้อในครั้งนี้จะช่วยให้คนทั่วไปรู้จักและมองเห็นภาพสะท้อนวิถีชีวิต วิธีคิดในการมองสรรพสิ่ง และการใช้ภาษาในสุภาษิตของชาวไทลื้อ ซึ่งนอกจากจะเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวของชาวไทลื้อแล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์สุภาษิตซึ่งนับเป็นมรดกทางภาษาอย่างหนึ่งที่มีคุณค่า ด้วยปัจจุบันชาวไทลื้อให้ความสำคัญกับสุภาษิตของตนน้อยลง อาจเนื่องจากได้รับอิทธิพลความเจริญของต่างชาติเข้ามาในชีวิตประจำวันมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงไปในด้านต่าง ๆ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมและมรดกทางภาษาอย่างสุภาษิตไทยลื้อที่อาจจะสูญหายไป หากไม่มีการสืบทอดหรืออนุรักษ์ไว้ให้แก่คนรุ่นต่อไปได้เรียนรู้ อีกทั้งยังสามารถใช้เป็นฐานข้อมูลเพื่อการศึกษาเปรียบเทียบกับสุภาษิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มอื่น ๆ อันจะนำไปสู่การค้นหาลักษณะร่วมทางความคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทต่อไป

ข้อตกลงเบื้องต้น

ข้อตกลงเบื้องต้นในการศึกษาเชิงวิเคราะห์สุภาษิตไทยลื้อครั้งนี้ คือ สุภาษิตไทยลื้อ ที่นำมาศึกษาเป็นสุภาษิตของชาวไทลื้อในดินแดนสิบสองปันนาจากหนังสือ “สุภาษิตไทยลื้อ” ซึ่งปริวรรตจากอักษรไทยเป็นอักษรไทยและแปลความเป็นภาษาไทย โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ลมูล จันทน์หอม อดีตอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ ซึ่งจัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2545 มีจำนวนสุภาษิตทั้งสิ้น 1,772 บท

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาเชิงวิเคราะห์สุภาษิตไทยลื้อครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาค้นคว้าไว้ดังนี้

1. ด้านแหล่งข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าเป็นข้อมูลจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ลมูล จันทน์หอม ได้

รวบรวมไว้ในหนังสือ“สุภาษิตไทลื้อ” ซึ่งได้ปริวรรตจากอักษรไทลื้อเป็นอักษรไทยและแปลความเป็นภาษาไทยกลางแล้ว จำนวนสุภาษิตทั้งสิ้น 1,772 บท

2. ด้านเนื้อหา

เนื้อหาที่จะศึกษาค้นคว้ามี่ 2 ประเด็น ดังนี้

1. ภาพสะท้อนวิถีชีวิตของชาวไทลื้อจากสุภาษิต
2. การใช้ภาษาในสุภาษิตไทลื้อ

นิยามศัพท์เฉพาะ

ไท (Tai) หมายถึง ภาษาและคนที่พูดภาษาตระกูลไทซึ่งสัมพันธ์กันทางเชื้อสาย โดยครอบคลุมทั้งภาษาและคนที่พูดภาษานี้ ทั้งในและนอกประเทศไทย

ไทย (Thai) หมายถึง ภาษาและคนที่พูดภาษาไทยที่อยู่ในประเทศไทย ซึ่งภาษาไทยเป็นภาษาหนึ่งในภาษาตระกูลไท

ไทลื้อ (Tai Lue) หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มหนึ่ง พูดภาษาไทลื้อ อาศัยอยู่ในแคว้นสิบสองปันนาทางตอนใต้ของมณฑลยูนนานประเทศจีน และบางกลุ่มอาศัยอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย บางกลุ่มตั้งถิ่นฐานทางภาคเหนือของประเทศไทย บางกลุ่มตั้งถิ่นฐานทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย และบางกลุ่มอาศัยอยู่บริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำดำในประเทศเวียดนาม ซึ่งในปฏิญญาพนัชนันท์ฉบับนี้ศึกษาสุภาษิตไทลื้อที่ปรากฏเฉพาะในกลุ่มที่อาศัยอยู่ในแคว้นสิบสองปันนาเท่านั้น

สุภาษิตไทลื้อ (Tai Lue Proverbs) หมายถึง คำสอน คำแนะนำแนวทางในการปฏิบัติมีทั้งที่กล่าวเป็นคำสอนโดยตรง เป็นสำนวนเปรียบเทียบ ซึ่งเป็นคำกล่าวที่มีมาแต่โบราณของชาวไทลื้อ

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ วิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพสะท้อนวิถีชีวิต และการใช้ภาษาในสุภาษิต โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ดังต่อไปนี้

- 1.1 สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- 1.2 สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 1.3 สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 1.4 สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- 1.5 ศูนย์วิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- 1.6 ห้องสืบค้นข้อมูลทางภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

2. การรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลสุภาษิตไทลื้อที่จะนำมาวิเคราะห์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยรวบรวมจากหนังสือสุภาษิตไทลื้อของลมูล จันทน์หอม¹ ซึ่งได้ปริวรรตอักษรไทลื้อเป็นอักษรไทย มาจากหนังสือ “คำบรรยายภาษาไทย” ต้นฉบับอักษรไทลื้อแปลควบคู่กับอักษรจีน ของศาสตราจารย์เกาสีชื่อ แห่งสถาบันชนชาติกลุ่มน้อยคุนหมิง มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนในการวิเคราะห์มีดังนี้

3.1 วิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตของชาวไทลื้อจากสุภาษิตในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านที่ 1 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านครอบครัว

ด้านที่ 2 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสังคม

ด้านที่ 3 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านอาชีพ

ด้านที่ 4 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านจริยธรรม

ด้านที่ 5 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านปรัชญา

ด้านที่ 6 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านการศึกษา

ด้านที่ 7 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสุขภาพ

ด้านที่ 8 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านประเพณีและความเชื่อ

ด้านที่ 9 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสภาพธรรมชาติ

3.2 วิเคราะห์การใช้ภาษาในสุภาษิตไทลื้อด้านต่าง ๆ ได้แก่

3.2.1 ความยาวของสุภาษิต

3.2.2 การใช้คำซ้ำ

3.2.3 การใช้คำสัมผัส

3.2.4 การใช้คำในการสอน

3.2.5 การใช้โวหารภาพพจน์

4. การเสนอผลการศึกษาค้นคว้า จะนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

¹ ลมูล จันทน์หอม. (2545). *สุภาษิตไทลื้อ*.

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเชิงวิเคราะห์สุภาษิตไทลื้อในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับไทลื้อ
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุภาษิต
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพสะท้อนวิถีชีวิต
4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษา

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับไทลื้อ

1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับไทลื้อ

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์¹ กล่าวไว้ในหนังสือ “ไทยสิบสองปันนา” ถึงเรื่องของคนไทในมณฑลยูนนานประเทศจีน โดยได้กล่าวถึงสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ของมณฑลยูนนานและแคว้นสิบสองปันนา กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในแผ่นดินจีน การปกครองและการแบ่งเขตการปกครอง อิทธิพลของจีนที่มีอยู่เหนือชาวไทลื้อ เชียงรุ่งอดีตนครหลวงของแคว้นสิบสองปันนา ตลอดจนความเชื่อต่างๆ การนับถือพระพุทธศาสนาและลัทธิอื่นๆ เมืองและสถานที่ที่สำคัญ รวมทั้งตำนานเกี่ยวกับสถานที่นั้นๆ ภาษาอักษร วรรณกรรม ศิลปกรรม และเรื่องอื่นๆ อีกมาก มีภาพและแผนที่ประกอบจำนวนมากอีกด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่าชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ นั้น ชาวไทลื้อได้รับการไว้อย่างเคร่งครัด เมื่ออพยพเข้ามาในดินแดนทางเหนือของประเทศไทยก็นำเอาสิ่งเหล่านี้ติดตัวมาด้วยมิได้ปล่อยให้สูญหายไป จะเห็นได้จากชาวไทลื้อในประเทศไทยก็มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ไม่แตกต่างไปจากชาวไทลื้อในแคว้นสิบสองปันนาเท่าใดนัก

เจริญ มาลาโรจน์² กล่าวถึงวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทลื้อไว้ว่า ชาวไทลื้อนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาทซึ่งรับไปจากล้านนาเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 20 พร้อมกับนับถือความเชื่อเรื่องผีควบคู่ไปด้วย มีภาษา ตำนาน และคำพูดคล้ายกับชาวไทยล้านนา นิยมสร้างบ้านด้วยไม้ยกพื้นสูง มีไต้ถุนสามารถเดินลอดได้ และยังใช้ไต้ถุนเป็นที่เก็บฟืน ทอผ้า และเลี้ยงสัตว์ ชาวไทลื้อมีอาชีพทางเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2498). *ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1 และเล่ม 2 (ลื้อ คนไทยในประเทศจีน)*.

² เจริญ มาลาโรจน์. (2529). *วิเคราะห์วรรณกรรมไทลื้อเรื่องคำขับลังกาสิบหัว*. หน้า 8-10.

ศิราพร ฤ ฤกลาง¹ กล่าวไว้ในชนชาติไทในนิทาน : แลลดถวนคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้านถึงชาวไทลื้อว่า มีถิ่นฐานอยู่ในแคว้นสิบสองปันนาในประเทศจีน มีความเป็นปึกแผ่นนานถึง 769 ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. 1723 ถึง พ.ศ. 2492 โดยมีขุนเจืองเป็นปฐมกษัตริย์ของอาณาจักรเชียงรุ่ง ซึ่งได้แบ่งการปกครองหัวเมืองออกเป็น “สิบสองปันนา” หรือ 12 เขตการปกครอง เมื่อจีนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบบคอมมิวนิสต์อาณาจักรเชียงรุ่งก็สลายไป

สมศักดิ์ สุวภาพ² นำเสนอในบทความทางวิชาการเรื่อง “ปริทัศน์ภาษาและวรรณกรรมในสิบสองปันนา”ซึ่งเขียนภายหลังการเดินทางไปสิบสองปันนาร่วมกับคณะผู้วิจัยในการวิจัยเรื่อง “การสำรวจทางชาติพันธุ์ของชนเผ่าไตในลุ่มน้ำปิง จ.เชียงใหม่” เมื่อวันที่ 26 มีนาคม – 20 เมษายน 2528 โดยกล่าวถึงภาษาและวรรณกรรมของชาวไทลื้อในสิบสองปันนาหลายเรื่อง ซึ่งวรรณกรรมส่วนใหญ่มีชื่อตรงกับทางล้านนา อาทิ จำปาสีตัน ลังกาสิบโห เป็นต้น เพียงแต่แตกต่างกันบ้างตรงตัวละคร ชื่อ สถานที่ และเหตุการณ์ต่าง ๆ บางอย่าง วรรณกรรมของสิบสองปันนาช่วยให้ทราบถึงตำนาน ประวัติศาสตร์ ตำรายา ประเพณี ความเชื่อ คำขับ การเมืองการปกครอง คำเรียกขวัญ ผีปู่ย่า โดยมีการบันทึกลงในบั้งสาหรือสมุดข่อย จารลงในใบลาน และมีการเก็บรักษาไว้ในตู้พระธรรมหรือตามบ้านเรือน นอกจากนี้ในบทความยังกล่าวถึงภาษาพูดและอักษรของไทลื้อในสิบสองปันนาทั้งแบบเก่าและแบบใหม่รวมถึงระบบเสียงของภาษาไทลื้อด้วย

1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับไทลื้อ

จารุวรรณ พรมวัง³ ได้ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทลื้อ” ซึ่งกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทลื้อ โดยศึกษาวัฒนธรรม 4 ประการ คือ ประเพณีตานธรรม พิธีส่งเคราะห์ การแต่งกายและภาษา ซึ่งจารุวรรณ พรมวังเลือกศึกษาชุมชนไทลื้อบ้านทุ่งมอก ตำบลม่วง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา ผลการศึกษาพบว่าการแต่งกายเป็นวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงมากที่สุด ภาษาเป็นวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด ประเพณีตานธรรมและพิธีส่งเคราะห์ซึ่งถือเป็นประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อที่สำคัญของชาวไทลื้อมีทั้งการเปลี่ยนแปลงและคงรูปแบบเดิมบางประการไว้ ในส่วนของการยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวไทลื้อนั้น ผู้ที่ได้รับการศึกษา ผู้มีสถานะทางสังคมสูงและผู้มีอายุน้อยจะยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้มากกว่าผู้ที่ได้รับการศึกษาน้อยและอายุมาก อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมของชาวไทลื้อมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในรูปการรับวัฒนธรรมใหม่ และการธำรงเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์

¹ ศิราพร ฤ ฤกลาง. (2545). *ชนชาติไทในนิทาน : แลลดถวนคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน*. หน้า 16-20.

² สมศักดิ์ สุวภาพ. (2529). *ปริทัศน์ภาษาและวรรณกรรมในสิบสองปันนา*. หน้า 20-25.

³ จารุวรรณ พรมวัง. (2536). *การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทลื้อ*. หน้า 166-168.

ลมูล จันทน์หอม¹ ศึกษาเปรียบเทียบสุภาษิตล้านนากับสุภาษิตไทลื้อ โดยได้ปริวรรตอักษรไทลื้อแบบเก่าซึ่งมีความคล้ายคลึงกับอักษรล้านนาหรือตัวเมือง พบว่าสุภาษิตล้านนา กับสุภาษิตไทลื้อมีโครงสร้างทางภาษาคลายกันจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นอย่างเดียวกัน และตัวอักษรที่บันทึกก็คล้ายคลึงกันเพราะเป็นตัวอักษรที่ไปจากแหล่งเดียวกัน

ชานาญ รอดเหตุภัย² ศึกษาเรื่องวรรณกรรมนิทานไทลื้อ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย³ โดยได้รวบรวมข้อมูลจากชาวบ้านที่มีอายุตั้งแต่ 34 ปีขึ้นไปในชุมชนดังกล่าว ชาวบ้านในชุมชนนี้มีทั้งที่มีถิ่นกำเนิดในไทยและอพยพมาจากสิบสองปันนา ซึ่งชานาญ รอดเหตุภัย ได้แบ่งแยกวรรณกรรมนิทานออกเป็น 5 ประเภท คือ นิทานทรงเครื่อง นิทานคติ นิทานปริศนา นิทานเรื่องผี และนิยายมุขตลก วรรณกรรมนิทานที่รวบรวมมาได้แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชาวไทลื้อหลายด้าน เช่น ลักษณะของภาษา ชีวิตความเป็นอยู่ทั่วไป การนับถือศาสนา และความเชื่อ เป็นต้น

รุจพร ประชาเดชสุวัฒน์⁴ ได้ศึกษาภูมิปัญญาเพลงพื้นบ้าน : กรณีศึกษาเปรียบเทียบล้านนา กับสิบสองปันนา โดยเปรียบเทียบเพลงและดนตรีพื้นบ้านล้านนา กับสิบสองปันนา พบว่ามีความคล้ายคลึงกันมาก กล่าวคือ ทั้งเพลงซอของล้านนา และการขับลื้อของสิบสองปันนาต่างทำหน้าที่หล่อหลอมสังคมต่อจากสถาบันครอบครัวและสถาบันศาสนา โดยการอบรมสั่งสอนให้คนในสังคมเข้าใจถึงคำสอนทางพุทธศาสนาและตั้งตนอยู่ในศีลธรรมจรรยา นอกจากนี้ยังให้ความบันเทิงแก่สังคม รวมถึงเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ของหนุ่มสาวในการพบปะกันยามค่ำคืนหรือการไปแ้วสาวของหนุ่ม หรือในขณะที่ทำงานในไร่หรือในป่า สำหรับเครื่องดนตรีทั้งทางล้านนา และสิบสองปันนามีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แตกต่างกันเพียงชื่อเรียกเครื่องดนตรีเท่านั้น

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับไทลื้อตามที่เสนอไว้ข้างต้น จะเห็นว่ามีเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับไทลื้อในด้านต่าง ๆ คือ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา และวรรณกรรมของชาวไทลื้อ โดยผู้วิจัยจะใช้เอกสารและงานวิจัยเหล่านี้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาเชิงวิเคราะห์สุภาษิตไทลื้อต่อไป

¹ ลมูล จันทน์หอม. (2541). การศึกษาเปรียบเทียบสุภาษิตล้านนา กับไทลื้อ.

² ชานาญ รอดเหตุภัย. (2517). วรรณกรรมไทลื้อ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย.

³ ปัจจุบันอำเภอเชียงคำ อยู่ในเขตจังหวัดพะเยา

⁴ รุจพร ประชาเดชสุวัฒน์. (2541). ภูมิปัญญาเพลงพื้นบ้าน : กรณีศึกษาเปรียบเทียบล้านนา กับสิบสองปันนา : รายงานการวิจัย.

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุภาษิต

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสุภาษิต

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน¹ ให้ความหมายว่า “สุภาษิต น. ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบต่อกันมาช้านานแล้ว มีความหมายเป็นคติสอนใจ เช่น รักยาวให้สั้น รักสั้นให้ต่อ, น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ. (ส.;ป. สุภาษิตว่าถ้อยคำที่กล่าวดีแล้ว)”

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ² ให้ความหมายของสุภาษิตไว้ว่า “เป็นคำกล่าวที่ดีหรือคำพูดที่เป็นคติ เป็นถ้อยคำที่แสดงหลักความจริง มุ่งแนะนำสั่งสอน หรือเตือนสติให้คิดและเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่มักได้จากพระพุทธศาสนา คุณธรรม และหลักในการดำเนินชีวิตของคนในชาติ”

กิ่งแก้ว อัดถากร³ ได้กล่าวถึงสุภาษิตโดยอ้างคำอธิบายของหลวงวิจิตรวาทการว่า สุภาษิตจะต้องเป็นข้อความสั้น ๆ แต่เน้นความลึกซึ้งและต้องเป็นคำสอนไปในตัว หรือมีเจตนาตั้งวางหลักเกณฑ์ ความจริงอันใดอันหนึ่ง ซึ่งสามารถพิสูจน์และเชื่อได้

สุรียา รัตนกุล⁴ กล่าวถึงสุภาษิตโดยอ้างจากการอธิบายของอริสโตเติลที่เขียนอธิบายคำว่า “Proverb” ว่าเป็นเศษที่เหลือตกค้างของปรัชญาของคนในสมัยโบราณ และเหลือตกทอดมาถึงสมัยเราได้ เพราะเป็นถ้อยคำที่มีเหตุผล มีเนื้อความกะทัดรัดและคมคาย แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ “Proverb” เป็นสิ่งที่เรารับมรดกมาจากถ้อยคำของคนโบราณ และเป็นข้อความที่ใช้กันเป็นสามัญทั่วไปไม่เจาะจงเฉพาะบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ ทั้งนี้เพราะ “Proverb” เป็นข้อความที่เป็นจริงนำไปประยุกต์ใช้ได้เสมอแม้จะต่างกาลต่างสถานที่ อริสโตเติลถือว่า “Proverb” เป็นสมบัติของคนทุกชั้น เพราะเป็นสิ่งที่คนทั่วไปยอมรับว่าเป็นความดีและความจริง

เจือ สตะเวทิน⁵ รวบรวมภาษิต สุภาษิตสากลต่าง ๆ ไว้ โดยนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ พร้อมทั้งให้ความหมายความคิดของนักปราชญ์ และมีตัวอย่างประกอบการจัดหมวดหมู่ของภาษิตสุภาษิตนั้น โดยเจือ สตะเวทิน จัดได้ 15 หมวดดังนี้

หมวดที่ 1 ครอบครวั

หมวดที่ 2 ความรักและการครองเรือน

หมวดที่ 3 เศรษฐกิจและการครองชีพ

หมวดที่ 4 สังคม สมาคม

¹ ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. หน้า 1206.

² สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2539). *ประกาศการส่งภาพเข้าประกวดเรื่องสุภาษิตและคำพังเพย*. หน้า 1.

³ กิ่งแก้ว อัดถากร. (2519). *คติชนวิทยา*. หน้า 23-24.

⁴ สุรียา รัตนกุล. (2517 มิถุนายน-กันยายน). คำเชิงอ้างอิงสุภาษิต คำพังเพย คำคม และวลีสำเร็จรูป. ใน *วารสารธรรมศาสตร์*. 4 (1) : 122-141.

⁵ เจือ สตะเวทิน. (2529). *สุภาษิตไทย*.

- หมวดที่ 5 เกียรติยศ ชื่อเสียง
- หมวดที่ 6 วัฒนธรรม ศีลธรรม
- หมวดที่ 7 กรรม
- หมวดที่ 8 ความไม่ประมาท
- หมวดที่ 9 การอบรมศึกษา
- หมวดที่ 10 การทำมาหากิน
- หมวดที่ 11 ตนเอง
- หมวดที่ 12 การพูดจา
- หมวดที่ 13 การปกครอง
- หมวดที่ 14 บ้านเกิดเมืองนอน
- หมวดที่ 15 สุภาพบุรุษ

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุภาพบุรุษ

กิ่งแก้ว อรรถากร¹ ได้ศึกษาโครงสร้างของสุภาพบุรุษ พบว่าโครงสร้างส่วนใหญ่ของสุภาพบุรุษจะเป็นประโยคซึ่งมีทั้งประโยคเดี่ยวและประโยคพ่วง และรูปประโยคมีลักษณะต่างกัน นอกจากนี้โครงสร้างของสุภาพบุรุษยังเป็นวลีทั้งนามวลีและกริยาวลี

เพ็ญแข วัฒนสุนทร² ได้ศึกษาค่านิยมในสำนวนไทย โดยได้กล่าวถึงสุภาพบุรุษไว้ด้วยการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า สุภาพบุรุษได้แสดงให้เห็นค่านิยมของคนไทยที่ยึดถือ ปฏิบัติกันมาช้านานหลายประการ เช่น การยึดหลักจริยธรรม เคารพผู้อาวุโส ครูบาอาจารย์ มีความกรุณาปราณี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้อภัย ชอบความสนุกสนาน และใจกว้าง

ทรงศักดิ์ ปรารค์วัฒนากุล³ ได้วิจัยเรื่องการศึกษเปรียบเทียบคำอุ้บ่าว ผู้สาวของล้านนาและผญาเกี่ยวของอีสาน โดยได้ศึกษาเปรียบเทียบด้านประเพณีที่เกี่ยวข้อง รูปแบบเนื้อหา และพบว่าเนื้อหาของคำอุ้บ่าว ผู้สาวของล้านนาและผญาเกี่ยวของอีสานได้สะท้อนสภาพวิถีชีวิต และประเพณีของหนุ่มสาวชาวล้านนาและชาวอีสานว่ามีประเพณีการเกี่ยวและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่คล้ายคลึงกัน ประเพณีนี้มีบทบาทในด้านให้ความบันเทิงใจ และเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้เลือกคู่ครองที่เหมาะสมกับตนเอง ส่วนในด้านรูปแบบคำอุ้บ่าว ผู้สาว และผญาเกี่ยวนั้นเป็นบทสนทนาที่เป็นร้อยกรองชาวบ้าน ที่มีหลักการจัดจังหวะเสียงสูงต่ำและสัมผัส

¹ กิ่งแก้ว อรรถากร. คติชนวิทยา. หน้า 23-24.

² เพ็ญแข วัฒนสุนทร. (2523). ค่านิยมในสำนวนไทย. หน้า 1-32.

³ ทรงศักดิ์ ปรารค์วัฒนากุล. (2526). การศึกษาเปรียบเทียบคำอุ้บ่าว ผู้สาวของล้านนาและผญาเกี่ยวของอีสาน. หน้า 249-253.

คล้องจองที่คล้ายคลึงกันแต่ก็มีความแตกต่างกัน เอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ปรากฏอยู่มีลักษณะเด่นอยู่ที่การใช้โวหารซึ่งสื่อความนัยอย่างหลากหลาย

สมปอง จันทอง¹ ศึกษาเรื่องวัฒนธรรมภาษาอีสานจากผญา โดยศึกษาเฉพาะกรณีบ้านหนองเรือ ตำบลสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ได้แบ่งเนื้อหาของผญาไว้ 4 ประเภท คือ ผญาภษิต ผญาคำพังเพย ผญาอวยพร และผญาเกี่ยว

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุภาษิต ดังกล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับสุภาษิตไว้หลาย ๆ ด้าน เริ่มตั้งแต่การให้ความหมายของสุภาษิตจากการศึกษาโครงสร้าง คุณค่า ค่านิยม การศึกษาเปรียบเทียบสุภาษิตของถิ่นหนึ่งกับถิ่นหนึ่ง การศึกษาในเชิงคติชน และการจัดหมวดหมู่สุภาษิต ผู้วิจัยจะนำเอาการศึกษาสุภาษิตในแง่มุมต่าง ๆ เหล่านี้ มาปรับใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเชิงวิเคราะห์สุภาษิตไทลื้อต่อไป

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพสะท้อนวิถีชีวิต

3.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาพสะท้อนวิถีชีวิต

การศึกษาถึงภาพสะท้อนวิถีชีวิตที่ปรากฏในสุภาษิตไทลื้อ ผู้วิจัยจะนำหลักการวิเคราะห์วรรณกรรมมาใช้เป็นแนวทาง ดังนี้

ตรีศิลป์ บุญขจร² กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมสรุปได้ว่ามี 3 ลักษณะคือ ลักษณะแรก วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนสังคม คือเป็นการสะท้อนประสบการณ์ของผู้เขียนและเหตุการณ์ส่วนหนึ่งของสังคม แต่ไม่ใช่การสะท้อนอย่างการบันทึกเหตุการณ์ ดังนั้นความเป็นจริงของสังคมจึงสอดแทรกอยู่ในวรรณกรรม ซึ่งวรรณกรรมอาจสะท้อนสังคมทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม ลักษณะที่สอง สังคมมีอิทธิพลต่อนักเขียนหรือต่อวรรณกรรม ทั้งนี้นักเขียนย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคมทั้งด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ปรัชญา และการเมือง เนื่องจากสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งกำหนดโลกทัศน์และชีวทัศน์ของนักเขียน ลักษณะสุดท้าย วรรณกรรมหรือนักเขียนมีอิทธิพลต่อสังคม ซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งในด้านอิทธิพลภายนอก เช่น การกระทำตามอย่างในวรรณกรรม และอิทธิพลจากภายใน คือความรู้สึกนึกคิด การสร้างค่านิยม

กระแสร้ มาลาภรณ์ และชุตตา จิตพิทักษ์³ กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมว่า วรรณกรรมย่อมสะท้อนให้เห็นภาพของสังคม เพราะสังคมมีส่วนในการสร้างจินตนาการ และความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียน วรรณกรรมและสังคมย่อมมีอิทธิพลต่อกัน ทักษะของผู้เขียนอาจเป็นตัวแทนแนวคิดของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมโดยรวม อาจเป็นความคิดเห็นที่มีลักษณะคล้ายตาม หรือรักษาความคิดของสังคมของผู้เขียนเองได้ อาจเป็นความคิดที่ค้านกับสังคม และอาจเป็นความคิดที่สร้าง

¹ สมปอง จันทอง. (2530). วัฒนธรรมภาษาอีสานจากผญา ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านหนองเรือ ตำบลสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร.

² ตรีศิลป์ บุญขจร. (2523). *นวนิยายกับสังคมไทย*. หน้า 6-12.

³ กระแสร้ มาลาภรณ์ และชุตตา จิตพิทักษ์. (2528). *มนุษย์กับวรรณกรรม*.

ขึ้นใหม่จากการคิดและประสบการณ์ของผู้เขียน หรือการได้รับกระแสความคิดจากสังคมและวัฒนธรรมอื่น ซึ่งความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกับความเห็นของดวงมน จิตต์จำนง¹ และ ชลธิรา กลัดอยู่² ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม

จากที่กล่าวมาในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม คำว่า “สังคม” ในบริบทนั้นสื่อความหมายถึงวิถีชีวิตของคนในสังคมหรือวัฒนธรรมนั่นเอง ซึ่งปรีชา ทิชนพงศ์³ แสดงความคิดเห็นในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรมไว้ว่า ภาษาเป็นเครื่องชี้ให้เห็นความแตกต่างทางวัฒนธรรม ในแต่ละสังคมโดยปกติสังคมหนึ่ง ๆ ย่อมมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปตามลักษณะความรู้ ความคิด และทัศนคติที่ถ่ายทอดต่อกันมาในสังคมนั้น ๆ

ประคอง นิมมานเหมินท์⁴ เสนอบทความเรื่อง ทัศนะของสังคมไทยในสำนวนไทย และแสดงความคิดเห็นไว้ว่า ชีวิตทัศน์ของคนไทยเกี่ยวกับการใช้ภาษานั้น สังคมไทยให้ความสำคัญกับผู้ใหญ่ เช่น สำนวนที่กล่าวว่า เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด และความเชื่อเรื่องกรรมจากอิทธิพลของพุทธศาสนา ในสำนวน กงเกวียนกำเกวียน

นภลัย สุวรรณธาดา⁵ กล่าวถึงการสะท้อนภาพวิถีชีวิตของสุภาสิตว่า สุภาสิต ภาสิต และสำนวนต่าง ๆ ล้วนมีคุณค่าในการสะท้อนภาพวิถีชีวิต เนื่องจากเราสามารถสัมผัสความนึกคิดและอารมณ์ของผู้คนในสมัยต่าง ๆ ได้จากสุภาสิต ภาสิต และสำนวนต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงการประกอบอาชีพ สภาพภูมิศาสตร์ หลักธรรม ความเชื่อ และความเป็นอยู่ของพลเมือง โดยกล่าวถึงในสุภาสิต ภาสิต และสำนวนต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้สุภาสิต ภาสิต สำนวนต่าง ๆ จึงมีคุณค่าในการสะท้อนภาพวิถีชีวิตในอดีตให้เราได้เห็นในปัจจุบัน และบันทึกสภาพสังคมปัจจุบันไว้ให้รุ่นต่อไปได้มองเห็นในอนาคต

3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพสะท้อนวิถีชีวิต

รักษาดิ ข้างแก้ว⁶ วิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม จากภาสิตชาวบ้านในอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง พบว่า สภาพสังคมของชาวบ้านเป็นสังคมแบบชนชั้น กล่าวคือ มีชนชั้นนายซึ่งมีเจ้า คือ กษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนาง ชนชั้นไพร่ ซึ่งมีไพร่หลวง ไพร่สม หรือบ่าวไพร่และทาสด้วย ส่วนลักษณะทางวัฒนธรรม พบว่าเป็นวัฒนธรรมเกษตรกรรม

ไสว เสนาราช⁷ ได้กล่าวถึงภาพสะท้อนสังคมอีสานจากวรรณกรรมสังข์ศิลป์ชัย จาก

¹ ดวงมน จิตต์จำนง. (2544). *คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดี สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*.

² ชลธิรา กลัดอยู่. (2518). *ส่องไทย : รวบรวมวรรณกรรมร่วมสมัยของไทย*.

³ ปรีชา ทิชนพงศ์. (2523). *ลักษณะภาษาไทย*. หน้า 163.

⁴ ประคอง นิมมานเหมินท์. (2524). ทัศนะของสังคมไทยในสำนวนไทย. ใน *วารสาร มศว ปทุมวัน*. หน้า 57-65.

⁵ นภลัย สุวรรณธาดา. (2527). *ภาสิตและสำนวน*. หน้า 865-871.

⁶ รักษาดิ ข้างแก้ว. (2529). *ภาสิตชาวบ้าน ในอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง*.

การศึกษาเรื่อง “ศัพทโหราณในวรรณกรรมสังข์ศิลป์ชัย” พบภาพสะท้อนวิถีชีวิตของชาวอีสาน 3 ด้าน ด้านแรกคือสะท้อนการดำรงชีวิตในด้านของปัจจัยต่าง ๆ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ด้านที่สองสะท้อนประเพณี พิธีกรรมตั้งแต่เกิดจนตาย โดยมีการกำหนดขั้นตอนสำคัญ ของชีวิตไว้ 4 ครั้งมาแต่สมัยโบราณ ได้แก่ เกิด บวช แต่งงาน และตาย นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงการสู่ขวัญ ซึ่งเป็นประเพณีส่วนบุคคลและพิธีกรรมการเลี้ยงผี ด้านสุดท้ายสะท้อนความเชื่อในคติความเชื่อ 3 อย่าง คือ ความเชื่อเรื่องผีसांगเทวดา ความเชื่อตามแนวของพราหมณ์ในรูปของ พิธีกรรม และความเชื่อตามแนวของพุทธศาสนาระดับโลกียะเน้นเรื่องกฎแห่งกรรม

กฤษณา แสงทอง¹ ศึกษาภาพสะท้อนวิถีชีวิตในเพลงปฎิพากย์ ผลการศึกษาพบว่า เพลงปฎิพากย์ของชาวบ้านตำบลเขาทอง สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่มีอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อดั้งเดิม รวมทั้งสภาพการดำรงชีวิต การทำมาหากิน และค่านิยมต่าง ๆ เพลงปฎิพากย์ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยมีปัจจัยจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น เกษตรกรรม อุตสาหกรรม การสื่อสาร การบันเทิง การคมนาคม ในส่วนของการศึกษาเมื่อสังคมไทยได้รับอิทธิพลความเจริญด้านต่าง ๆ มาจากตะวันตก จึงมีผลทำให้องค์ประกอบของเพลงปฎิพากย์มีการเปลี่ยนแปลงไป

เบญจา หงษ์ทอง² ศึกษาภาพสะท้อนในเพลงกล่อมลูกภาคเหนือ พบว่าภาพสะท้อนที่ปรากฏ เป็นเรื่องของครอบครัว โดยเพลงกล่อมลูกนั้นจะช่วยทำให้สัมพันธ์ภาพในครอบครัวมีบทบาทมากยิ่งขึ้น และยังเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนรู้จักรักท้องถิ่นของตนได้เป็นอย่างดี

ดุษฎี กองสมบัติ³ กล่าวถึงภาพสะท้อนวิถีชีวิตชาวอีสานในการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ เนื้อหาและกลวิธีการใช้ภาษาในการแสดงตลกอีสาน พบว่า การแสดงตลกในทุกชุดจะมีการสะท้อนเรื่องเพศและเงินทองเพราะเรื่องดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของผู้คนและมีอาจหลีกเลียงได้ และยังเน้นการปลูกฝังทางวัฒนธรรมทั้งด้านภาษา ประเพณีต่าง ๆ ให้แก่คนรุ่นหลังโดยถ่ายทอดออกมาในการแสดงตลกทุกชุด

อรัญญา แสนสระ⁴ สะท้อนภาพวิถีชีวิตของชาวบ้าน จากการวิเคราะห์นิทานพื้นบ้าน ตำบลโนนกกอก อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ พบว่า ในนิทานพื้นบ้านตำบลโนนกกอกได้ สะท้อนภาพวิถีชีวิตของชาวบ้าน 7 ด้าน คือ ด้านสภาพความเป็นอยู่ พบว่าชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย การดำรงชีวิตผูกพันกับการพึ่งพาธรรมชาติ ด้านครอบครัว มีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย ครอบครัวเดี่ยว และครอบครัวรวม ตามลำดับ ด้านการประกอบอาชีพ อาชีพเกษตรกรรมยังคงเป็นอาชีพหลัก รองลงมาคือการรับราชการ และอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย หมอพื้นบ้าน และรับจ้างทั่วไป

¹ ไสว เสนาราช. (2536). ศัพทโหราณในวรรณกรรมสังข์ศิลป์ชัย.

² กฤษณา แสงทอง. (2540). เพลงปฎิพากย์ : วัฒนธรรมการดนตรีและภาพสะท้อนทางสังคมของชาวตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์.

³ เบญจา หงษ์ทอง. (2544). เพลงกล่อมลูกภาคเหนือ : กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่.

⁴ ดุษฎี กองสมบัติ. (2546). การวิเคราะห์เนื้อหาและกลวิธีการใช้ภาษาในการแสดงตลกอีสาน.

⁵ อรัญญา แสนสระ. (2546). การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านตำบลโนนกกอก อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ.

เป็นต้น ด้านประเพณี ชาวบ้านยังคงยึดถือประเพณีการทำบุญและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตอย่างเคร่งครัด ด้านความเชื่อ มีลักษณะความเชื่อแบบผสมผสานทั้งความเชื่อแบบศาสนาพุทธ ผี และศาสนาพราหมณ์ ด้านค่านิยม ให้ความสำคัญกับค่านิยมโดยเฉพาะในเรื่องของการเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ความรัก ความขยัน ความซื่อสัตย์ และความกตัญญู และด้านบทบาทของสมาชิกในสังคมพบว่าบทบาทของสมาชิกในครอบครัวมีความชัดเจนที่สุด คือมีผู้ใหญ่คอยดูแลสั่งสอนอบรมคนในครอบครัว ผู้นำชาวบ้านมีบทบาทในการปกครอง การช่วยเหลือชาวบ้าน และการตัดสินใจ ผู้ใต้บังคับบัญชาจะมีบทบาทในการปฏิบัติตามคำสั่งและช่วยเหลือผู้นำ พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนมีบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและสืบทอดประเพณีท้องถิ่น ครูและศิษย์มีบทบาทในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และครูยังมีบทบาทในการเป็นที่ปรึกษาคอยให้คำแนะนำแก่ศิษย์ยามที่มีความทุกข์

ศุภมาศ ทิพย์ลือพร¹ ได้ศึกษาวิเคราะห์สุภาสิตอังกฤษและสุภาสิตไทย ในส่วนของภาพสะท้อนพบว่า สุภาสิตอังกฤษสะท้อนให้เห็นว่า ชาวตะวันตกมีความรับผิดชอบสูง ตรงต่อเวลา กล้าแสดงออกอย่างตรงไปตรงมา ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ชอบการผจญภัย ไม่ชอบยุ่งเกี่ยวในเรื่องส่วนตัวของผู้อื่นและให้ความสำคัญแก่ครอบครัว ส่วนสุภาสิตไทยสะท้อนให้เห็นถึงความมีน้ำใจ โอบอ้อมอารีของคนไทย เคารพความคิดและให้ความสำคัญกับการเคารพผู้อาวุโส คนไทยมีความเชื่อในเรื่องผีและโชคลาง กฎแห่งกรรม มีการแบ่งชนชั้นทางสังคม นอกจากนี้ยังพบว่าคนไทยไม่ค่อยตรงต่อเวลาเหมือนชาวตะวันตก สำหรับสิ่งที่สุภาสิตทั้งสองสะท้อนเหมือนกัน คือ มีแนวคิดและความเชื่อในทางศาสนาเป็นตัวกำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิต

จิตติวัฒน์ จตุรวิธวงศ์² ศึกษาภาพสะท้อนจากสำนวนไทย พบว่า คนไทยมีวิถีชีวิตใกล้ชิดและพึ่งพาธรรมชาติ ด้านปัจจัยสี่ใช้ธรรมชาติเป็นแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และเป็นยารักษาโรค ในส่วนของการประกอบอาชีพนั้น คนไทยจะทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และทำการประมง

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องภาพสะท้อนวิถีชีวิตที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยจะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเชิงวิเคราะห์สุภาสิตไทย ในส่วนของภาพสะท้อนวิถีชีวิตที่ปรากฏในสุภาสิตไทย

¹ ศุภมาศ ทิพย์ลือพร. (2525). การวิเคราะห์สุภาสิตอังกฤษและสุภาสิตไทย.

² จิตติวัฒน์ จตุรวิธวงศ์. (2546). การวิเคราะห์ลักษณะและภาพสะท้อนจากสำนวนไทย.

4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาในสุภาษิต

4.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาในสุภาษิต

กึ่งแก้ว อรรถากร¹ ได้สรุปรูปแบบโครงสร้างของสุภาษิตไว้ดังนี้

1. เป็นประโยค

- 1.1 ประโยคเดียวหรือเอกรรตประโยค เช่น ผู้ดีเดินตรอก
- 1.2 มีประโยคพ่วงเป็นเหตุเป็นผลกัน เช่น ความว้าวไม่ทันหาย ความควายเข้ามาแทรก
- 1.3 มีคำว่า “อย่า” อยู่ระหว่างประโยค เช่น ตัวเป็นไท อย่าคบทาส
- 1.4 ละประธาน เช่น กินบนเรือนขึ้นหลังคา
- 1.5 มีคำว่า “มัก” อยู่ระหว่างประโยค เช่น กล้านักมักบิน
- 1.6 ขึ้นต้นด้วยคำว่า “มัก” เช่น มักความพลันได้ มักใช้พลันตาย
- 1.7 มีคำว่า “ให้” อยู่ระหว่างประโยค เช่น ดักลอบให้หมั่นกู่ เจ้าชู้ให้หมั่นเกี้ยว

2. เป็นนามวลี เช่น ทาสในเรือนเบี้ย

3. เป็นกริยาวลี เช่น หลับตายิงกระสุน

นอกจากนี้กึ่งแก้ว อรรถากร² ได้กล่าวถึงการใช้ภาษาในสุภาษิต เรื่องลักษณะของสุภาษิต โดยอ้างคำอธิบายของฐะปะนีย์ นาครทรรพ ว่า สุภาษิตจะมีเสียงสัมผัสคล้องจองกัน อาจมีกลุ่มละ 4 พยางค์บ้าง 6 พยางค์บ้าง 8 พยางค์บ้าง 10 พยางค์บ้าง และยังประกอบด้วยคำสั้น ๆ ใช้คำน้อยกินความมาก ไม่มีเสียงสัมผัสสระแต่มีเสียงสัมผัสอักษรบ้าง และมีเนื้อความเด่น ได้แก่ คำประเภท 3 พยางค์ 4 พยางค์ และ 5 พยางค์

นภาลัย สุวรรณชาติ³ กล่าวถึงรูปแบบของภาษิตไว้ว่ามี 3 ประเภท คือ

1. ประเภทไม่มีสัมผัส จะเน้นจังหวะ น้ำหนัก และความหมายของคำเป็นหลัก แยกเป็น 2 ประเภท คือ กลุ่มคำและประโยค

1.1 กลุ่มคำ ภาษิตบทหนึ่งอาจมีเพียงวรรคเดียวหรือ 2 วรรค ประกอบด้วยคำตั้งแต่ 3 คำขึ้นไป ไม่มีสัมผัสในวรรค เช่น สอนจระเข้ให้ว่ายน้ำ

1.2 ประโยค มีทั้งประโยคความเดียว หรือหลายใจความที่ไม่มีสัมผัสในวรรค เช่น ปากคนยาวกว่าปากกา

2. ประเภทมีสัมผัส จะมีจำนวนคำตั้งแต่ 4 คำขึ้นไป ถ้าเป็นภาษิตที่มีวรรคเดียวก็จะมีสัมผัสในคู่กลาง หรือข้ามคำตามจังหวะและถ้ามีคำตั้งแต่ 2 วรรคขึ้นไปจะมีสัมผัสนอกระหว่างวรรค

2.1 ภาษิตที่มีวรรคเดียว ส่วนมากจะมีคำเพียง 4-5 คำ มีสัมผัสในวรรค ดังนี้

¹ กึ่งแก้ว อรรถากร. (2519). *คติชนวิทยา*. หน้า 26.

² *แหล่งเดิม*. หน้า 27.

³ นภาลัย สุวรรณชาติ. (2527). *ภาษิตและสำนวน*. หน้า 865-871.

2.1.1 สัมผัสคำที่ 2 กับคำที่ 3 เช่น สาวใสให้กากิน

2.1.2 สัมผัสคำที่ 2 กับคำที่ 4 เช่น นายว่าซึ้ซึ้พลอย

2.2 ภาษิตที่มีหลายวรรค เป็นภาษิตที่มี 2 วรรคขึ้นไป แต่ละวรรคมีคำไม่น้อยกว่า 3 คำและมีสัมผัสระหว่างวรรค เช่น ชาติไกซน ขนหวไม่ตองการ

3. ประเภทที่เล่นคำซ้ำและคำล้อ ภาษิตประเภทนี้อาจมีหรือไม่มีสัมผัสก็ได้ เป็นภาษิตที่ได้รับความนิยมสืบทอดกันมา เพราะมีลักษณะจูงใจที่ดี จดจำง่าย โดยมากจะมีจำนวนวรรคตั้งแต่ 2 วรรคขึ้นไป แบ่งออกเป็นภาษิตที่เล่นคำซ้ำและภาษิตที่เล่นคำล้อ

3.1 ภาษิตที่เล่นคำซ้ำ มี 3 ลักษณะ คือ

3.1.1 ซ้ำคำหน้า เพื่อเน้นการเปรียบเทียบ การกระทำสองอย่างที่มีผลต่างกันหรือเหมือนกัน เช่น รักดีหามจว รักซวหามเสา

3.1.2 ซ้ำคำกลาง เพื่อเน้นคำที่ขึ้นต้นให้มีน้ำหนักยิ่งขึ้น เช่น ปากเป็นเอกเลขเป็นโท

3.1.3 ซ้ำคำสองจังหวะ มักเกิดกับภาษิตที่มีวรรคละ 4 คำขึ้นไป โดยซ้ำคำที่ 1 กับคำที่ 3 หรือคำที่ 2 ซ้ำกับคำที่ 4 เช่น เสียนนอยเสียนยาก เสียนมากเสียนง่าย

ในกรณีที่ภาษิตมี 2 วรรค คำที่ 1 ของวรรคแรก จะซ้ำกับคำที่ 1 ของวรรคหลัง และคำที่ 3 ของวรรคแรกจะซ้ำกับคำที่ 3 ของวรรคหลังด้วย เช่น รักวัวให้ผูก รักลูกให้ดี

3.2 ภาษิตที่เล่นคำล้อ ภาษิตที่เล่นคำล้อหรือเลียนแบบกันนี้มี 2 ประเภท คือ คำที่มีความหมายคล้ายกันมาล้อกันหนึ่งและคำที่มีความหมายตรงกันข้ามมาล้อกันอีกหนึ่ง ตำแหน่งที่ล้อเลียนมักจะเป็นคำแรกของวรรคแรกกับคำแรกของวรรคหลังในภาษิตที่มี 2 วรรค เช่น

3.2.1 คำที่มีความหมายคล้ายกันมาล้อกัน เช่น แก่เพราะกินข้าว เฒ่าเพราะอยู่นาน

3.2.2 คำที่มีความหมายตรงกันข้ามมาล้อกัน เช่น ไม่อ่อนดั่งง่าย ไม่แก่ดัดยาก

วิเชียร เกษประทุม¹ กล่าวถึงการใช้ภาษาจากสุภาษิตว่า ช่วยให้ใช้ภาษาได้ถูกต้อง และสละสลวย ไม่ต้องใช้คำที่เยิ่นเย้อ ยืดยาว แต่สามารถเรียกร้องความสนใจจากผู้อ่านได้

ประสิทธิ์ กาศย์กลอน² ได้เสนอเกณฑ์สำหรับใช้เป็นแนวทางในการศึกษาถ้อยคำดังนี้

1. การประหยัดคำ ใช้จำนวนคำน้อย แต่ความหมายกินใจ คำแต่ละคำที่แสดงออกมาย่อมได้กลิ่นกรอมมาอย่างประณีต สุขุม และลึกซึ้ง ไม่ใช้คำฟุ่มเฟือย

2. คำที่ทำให้เกิดความรู้สึกเสมือนหนึ่งว่าผู้อ่านสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า

¹ วิเชียร เกษประทุม. (ม.ป.ป.) *สำนวนไทย ฉบับสมบูรณ์*. หน้า 12.

² ประสิทธิ์ กาศย์กลอน.(2523). *ภาษากวี*. หน้า 115.

3. คำที่ทำให้เกิดภาพพจน์หรือเกิดมโนภาพ เป็นคำบรรยายอิริยาบถให้เกิดเป็นภาพขึ้นอย่างชัดเจนเหมือนกับว่าผู้อ่านมองเห็นภาพนั้นจริง และเกิดความรู้สึกเห็นจริงตามผู้แต่ง ด้วยคำจำพวกนี้มีความขลังมากเพราะทำให้ตัวหนังสือมีชีวิตและเกิดภาพ อาจเรียกว่าภาพที่เกิดจากถ้อยคำก็ได้

4. คำที่ทำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจและกินใจ

5. คำที่มีอำนาจเร้าใจให้เกิดความซาบซึ้งประทับใจ หมายถึง ใช้คำงามที่คนธรรมดาไม่ใช้กัน และคำเหล่านั้นมีความละเอียดอ่อน ตราทรงใจ เป็นคำที่ได้เลือกเฟ้นมาแล้วเป็นอย่างดี

6. การเลือกเฟ้นคำให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง ได้แก่ การวางคำให้เหมาะสม คือเหมาะสมทั้งโอกาสและเหตุการณ์ตามเนื้อเรื่อง

7. การใช้คำง่าย ๆ เพื่อเวลาจะได้สะดวกและเกิดความเข้าใจมากขึ้น

8. การใช้คำพูดให้ถูกลำดับ ได้แก่ การพรรณนาจากส่วนรวมไปหาส่วนย่อย หรือพรรณนาจากส่วนย่อยไปหาส่วนรวม การพรรณนาจากสิ่งใกล้ตัว การพรรณนาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่หลังมาหาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อน พรรณนาจากสูงไปหาต่ำ หรือพรรณนาจากต่ำมาหาสูงตามลำดับ

9. การใช้คำซ้ำ ทำให้ข้อความเกิดความสละสลวย ไพเราะ เน้นอารมณ์ของผู้แต่งเพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตาม อาจเป็นการซ้ำคำเพื่อความไพเราะ หรือซ้ำคำ เพื่อให้ความหมายมีความชัดเจนขึ้น อันเป็นการช่วยให้การแต่งงานประพันธ์นั้นมีความงามยิ่งขึ้น

10. การใช้คำเลียนเสียง ทำให้งานประพันธ์มีชีวิตชีวามากขึ้นเป็นการถ่ายทอดของจริงออกมาด้วยภาษา ทำให้เกิดภาพและได้ยินเสียงดังว่าได้มีโอกาสอยู่ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ๆ ตามธรรมชาติ

ภิญโญ จิตต์ธรรม¹ กล่าวถึงรูปแบบการสร้างสำนวนไทยว่า ส่วนใหญ่มักเป็นคำคล้องจอง มีสัมผัส เพื่อความไพเราะและเพื่อให้จดจำได้ง่าย อาจแบ่งได้เป็น 2 พวกใหญ่ ๆ คือพวกสัมผัสเล่นคำกับพวกเปรียบเทียบอุปมาและบุคลาธิษฐาน

4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษา

สมร เจนจิจะ² ได้ศึกษาวิเคราะห์สำนวนภาษาพูด พบว่าการจำแนกสุภาษิตสำนวนตามรูปแบบ คือจำแนกเป็นกลุ่มคำตั้งแต่ 4 พยางค์ จนถึง 20 พยางค์ จำแนกตามความหมายหรือไวพจน์ เช่น คติธรรมในการดำเนินชีวิต จำแนกตามเนื้อหา โดยอาศัยแนวการจัดเนื้อหาจากกริยาอาการและอื่น ๆ ตลอดจนจำแนกสุภาษิตตามคุณลักษณะและจริยธรรม

¹ ภิญโญ จิตต์ธรรม. (2517). *ภาษิตชาวบ้าน-คติชาวบ้าน*. หน้า 148.

² สมร เจนจิจะ. (2525). *วิเคราะห์สำนวนภาษาพูด*.

ศุภมาศ ทิพย์ลือพร¹ กล่าวถึงลักษณะเฉพาะทางภาษาของสุภาษิตอังกฤษและสุภาษิตไทย สรุปได้ว่าสุภาษิตทั้งของอังกฤษและไทยมีความคล้ายคลึงกันในเรื่องการใช้คำห้ามการแนะนำให้ทำ การใช้ความเปรียบแบบบุคคลาธิษฐาน และการใช้ความเปรียบตามแนวเทียบในด้านการใช้เสียงสัมผัสนั้นสุภาษิตอังกฤษมีท่วงทำนองและจังหวะแตกต่างจากสุภาษิตของไทย แต่มีลักษณะของการสัมผัสสระและสัมผัสอักษรภายในที่เหมือนกัน

จิน หยง หลิน² ได้ศึกษาลักษณะทั่วไปของสำนวนจีนและสำนวนไทยที่ประกอบด้วยคำ 4 คำ พบว่าลักษณะทั่วไปของสำนวนจีนและสำนวนไทยมีทั้งเหมือนและต่างกันในด้านจำนวนคำ ลักษณะสัมผัส การกำหนดวรรณยุกต์ การซ้ำคำ การเลือกใช้คำ หน้าที่ทางไวยากรณ์และความหมาย

รพีพร รักมณุษย์³ ได้ศึกษาเรื่องการใช้ภาษาของชาวไทลื้อในหมู่บ้านเชียงบาน ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เป็นการศึกษาทางมานุษยคดีด้านการพูดพบว่า ภาษาที่ใช้กันมากที่สุด คือ ภาษาไทยถิ่นเหนือหรือภาษาคำเมือง และภาษาไทยมาตรฐานหรือภาษาไทยกลาง ซึ่งใช้กันมากในกลุ่มข้าราชการที่มาจากต่างจังหวัด หรือกลุ่มคนที่อพยพมาจากภาคกลาง นอกจากนี้ยังมีภาษาไทยถิ่นอีสาน ภาษาไทลื้อ ภาษาชาวไทยภูเขา และภาษาจีน

ปราณี ขวัญแก้ว⁴ ศึกษาภาษิตชาวบ้านท้องถิ่นภาคใต้ เฉพาะในส่วนที่ศึกษาการใช้ภาษาพบว่าโครงสร้างของภาษิตมีทั้งเป็นคำ กลุ่มคำ และประโยค ในส่วนของกลุ่มคำนั้นมีที่เป็นคำ ๆ เดียว และกลุ่มคำ ภาษิตที่มีโครงสร้างเป็นคำ ๆ เดียวนั้นส่วนใหญ่จะเป็นคำที่มี 2 พยางค์ ภาษิตที่เป็นกลุ่มคำหรือวลีเกิดจากการนำเอาคำในภาษามาประกอบกัน สามารถแบ่งแยกเป็นกลุ่มคำที่เกิดจากคำนามกับคำกริยา คำนามกับคำคุณศัพท์ คำกริยากับกริยาวิเศษณ์และคำสันธานหรือคำบุพบทต่อด้วยคำอื่น ๆ ภาษิตที่เป็นประโยค แบ่งเป็นประโยคใจความเดียว ประโยคความรวม ซึ่งโครงสร้างดังกล่าวแสดงความหมายอย่างชัดเจนและนำไปสู่การใช้ที่เหมาะสม

สุนชิล ควน⁵ ศึกษาลักษณะทั่วไปของสำนวนเกาหลีและสำนวนไทยเน้นถึงลักษณะของสำนวนไทย พบว่ามีทั้งที่เหมือนกัน คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน คือมีจำนวนคำเหมือนหรือใกล้เคียงกัน โดยสำนวนไทยจะมีจำนวนคำตั้งแต่ 1-18 คำ ส่วนใหญ่จะเป็นวลีหรือประโยคสั้น ๆ สำนวนเกาหลีใช้การแบ่งวรรคตามลักษณะของประโยค ส่วนสำนวนไทยแบ่งโดยใช้จังหวะและสัมผัส

¹ ศุภมาศ ทิพย์ลือพร. (2525). การวิเคราะห์สุภาษิตอังกฤษและสุภาษิตไทย.

² จิน หยง หลิน. (2526). สำนวนจีนและสำนวนไทย : การศึกษาเปรียบเทียบ.

³ รพีพร รักมณุษย์. (2528). การใช้ภาษาของชาวไทลื้อในหมู่บ้านเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา.

⁴ ปราณี ขวัญแก้ว. (2534). รายงานการวิจัย การวิเคราะห์ภาษิตชาวบ้านท้องถิ่นใต้. ใน มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒวิจัย. หน้า 1-2.

⁵ สุนชิล ควน. (2537). สำนวนเกาหลีและสำนวนไทย : การศึกษาเปรียบเทียบ.

ซึ่งแบ่งเป็น 2 วรรค และ 4 วรรค มีการใช้คำซ้ำในวรรคเดียวกัน และระหว่างวรรค

พระมหาลิขิต คำหงษา¹ ได้ศึกษาศิลปะการใช้ภาษาในวรรณกรรม เรื่องมิลินทปัญหา ผลการศึกษาในส่วนของการใช้ถ้อยคำ และสำนวนโวหาร พบว่ามีการใช้สัมผัสผู้กร้อยกันอย่างมีจังหวะ เหมือนร้อยกรอง มีการเล่นเสียงสัมผัส ทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ มีการใช้สำนวนโวหารทั้ง บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร เทศนาโวหาร อุปมาโวหาร และสาธกโวหาร ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นถึงความโดดเด่นของการใช้ภาษาในวรรณกรรมประเภทร้อยแก้วได้เป็นอย่างดี

อัญชลี วรรณภูบริรักษ์² กล่าวถึงการใช้คำในการศึกษาวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ใน สุภาสิตพระร่วงว่า การใช้คำมี 7 ลักษณะ คือ การใช้คำซ้ำทั้งแบบคำซ้ำชิดกันและคำซ้ำไม่ชิดกัน การซ้ำความ 4 แบบ คือ – – อย่า – ตอบ , ะวังระไว – , ผิจะ – – จง – และ – รัก – กว่า – การใช้คำซ้อนทั้งแบบคำซ้อนเสียงและคำซ้อนความหมาย การหลากคำ 11 คำ คือ คำที่มีความหมายเกี่ยวกับ ผู้เป็นใหญ่ แผ่นดิน เพื่อน คนไม่ดี เวลา ความโกรธ ความอยาก ความต้องการ การระมัดระวัง การใช้สรรพนามและคำเรียกบุคคล การใช้สัมผัสในทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ การใช้สัมผัสนอก และการใช้สัญลักษณ์

ดุษฎี กองสมบัติ³ กล่าวถึงการใช้ภาษาในการแสดงตลกอีสาน จากการวิเคราะห์พบการใช้ภาษาทั้งการใช้คำภาษาต่างประเทศ การเล่นคำ คำหยาบ และอุปมาโวหาร นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาษาอีสานเพื่อแสดงถึงภูมิปัญญาของตลกอีสาน

จิตติวัฒน์ จตุรวิธวงศ์⁴ ศึกษาการใช้ภาษาในสำนวนไทย ผลการศึกษาพบว่า สำนวนไทยมีความยาวตั้งแต่ 2-18 คำ แบ่งได้ 2-4 วรรค มีสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ มีการซ้ำคำ และใช้คำไทยเป็นพื้น วิธีใช้สำนวนนั้นมีการใช้สำนวนไทยเพื่อแนะนำ ห้ามปราม วิจารณ์ ตักเตือน และให้กำลังใจ

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาในสุภาสิตที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจะได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเชิงวิเคราะห์สุภาสิตไทยลือเรื่องการใช้ภาษาต่อไป

¹ พระมหาลิขิต คำหงษา. (2545). ศิลปะการใช้ภาษาในวรรณกรรมเรื่องมิลินทปัญหา.

² อัญชลี วรรณภูบริรักษ์. (2546). วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาสิตพระร่วง.

³ ดุษฎี กองสมบัติ. (2546). การวิเคราะห์เนื้อหาและกลวิธีการใช้ภาษาในการแสดงตลกอีสาน.

⁴ จิตติวัฒน์ จตุรวิธวงศ์. (2546). การวิเคราะห์ลักษณะและภาพสะท้อนจากสำนวนไทย.

บทที่ 3

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับไทลื้อ

ชาวไทลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่มีประวัติศาสตร์ ภาษา และวัฒนธรรมที่เป็นแบบแผนของตนเองมานานกลุ่มหนึ่ง ชาวไทลื้อมีถิ่นฐานอยู่ในแคว้นสิบสองปันนา¹ ทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ในช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศจีน เมื่อปี พ.ศ. 2454 เป็นต้นมา ทำให้กลุ่มของชาวไทลื้ออพยพโยกย้ายถิ่นที่อยู่ของจากศูนย์กลางของรัฐเดิมในสิบสองปันนาสู่ประเทศต่างๆ กระจายไปตามชุมชนต่างๆ บ้างประปราย บ้างหนาแน่น ทั้งทางภาคเหนือของไทย แถบจังหวัดพะเยา แพร่ น่าน เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน บางส่วนตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคเหนือของประเทศลาว ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำต่างๆ ได้แก่ ลุ่มแม่น้ำทา ลุ่มแม่น้ำสิงในแขวงหลวงน้ำทา ลุ่มแม่น้ำงาวในแขวงหลวงบ่อแก้ว เขตลุ่มแม่น้ำงูในแขวงพงสาลีและหลวงพระบาง ลุ่มแม่น้ำแบง แขวงอุดมไซในทางเหนือของเมืองหลวงพระบาง ในเวียดนามนั้นมีชุมชนไทลื้ออยู่ในเขตเมืองบิन्हลูและฝั่งตะวันออกของแม่น้ำดำ ตามแนวชายแดนที่ติดต่อกับจีน และในประเทศพม่าบริเวณภาคตะวันออกของรัฐฉานในเขตเมืองยอง²

ประวัติศาสตร์

ไทลื้อเป็นเผ่าไทสาขาหนึ่งที่ตั้งถิ่นฐาน ณ แคว้นสิบสองปันนา ประเทศจีน จากการศึกษาตำนานพื้นเมืองสิบสองปันนาของ ทวี สว่างปัญญางกูร³ พบตำนานนิทานที่กล่าวถึงความเป็นมาของดินแดนสิบสองปันนาโดยสรุปได้ว่า ดินแดนแห่งนี้เดิมเป็นป่าดงหลวงรกร้าง เรียกว่าเมืองแม่ย่าหมาลาย เพราะมีผู้หญิงถูกลอยแพจากเมืองเมืองหนึ่งมาเกยตื้นที่ป่าแห่งนี้ซึ่งมีหมาลายหลวงตัวผู้ตัวหนึ่งอาศัยอยู่ พวกผู้หญิงพากันสร้างบ้านเรือนที่พักทำมาหากินและจำยอมรับเอาหมาลายหลวงตัวนี้เป็นสามีร่วมกัน ลูกของบรรดาหญิงทั้งหลายถ้าเป็นเพศชายจะถูกหมาลายหลวงผู้เป็นพ่อกัดตายทุกราย เพื่อให้เมืองนี้รักษาสภาพที่มีแต่สตรีตลอดไปต่อมาหมาลายหลวงถูกเจ้ากังหา (บางตำนานเรียกว่า เจ้าเกลือกกล้า) ใช้หน้าไม้ยิงจนถึงแก่ความตาย บรรดาหญิงจึงเอาผ้าชิ้นเซ็ดเลือดหมาลายหลวงและตัดหางสุนัขเห็บที่ผ้าโพกหัวเป็นที่ระลึก เจ้ากังหาเลยได้เป็นสามีของบรรดาหญิงเหล่านั้นทำให้มีผู้คนเพิ่มขึ้นทั้งหญิงและชายและแปรสภาพเป็นชุมชนหนาแน่นอย่างเมืองอื่นๆ และได้รับการแบ่งเป็นเมือง 2 เมือง คือเมืองแม่ย่าและเมืองหมาลาย ซึ่งในเวลาต่อมาคือ เมืองเชียงรุ่งและเมืองฮาย

¹ คำว่า “สิบสองพันนา” เวลาออกเสียงจะอ่านเป็น “สิบสองปันนา” ในปฏิญญาอิพนธ์ฉบับนี้ยึดตามเสียงอ่านเป็นหลัก

² ประชัน รักพงษ์. (2535). การศึกษาหมู่บ้านไทลื้อในจังหวัดลำปาง. หน้า 5-6.

³ ทวี สว่างปัญญางกูร. (2529). ตำนานพื้นเมืองสิบสองปันนา. หน้า 42.

นอกจากนี้ยังมีตำนานพื้นเมือง“พระเจ้าเลียบโลก”ซึ่งเป็นตำนานทางศาสนาที่คนโบราณแต่งขึ้นเป็นภาษาไทยลื้อ กล่าวถึงความเป็นมาของชื่อหัวเมืองในสิบสองปันนา เช่น เมืองเชียงรุ่ง เมืองล่า เมืองลวง เป็นต้น โดยกล่าวอย่างนิทานปรัมปราว่าพระพุทธเจ้าเสด็จเลียบโลกเพื่อเผยแพร่ศาสนาไปตามหัวเมืองต่างๆโดยเมื่อพระพุทธเจ้าเห็นฟ้าเลียบโลกถึงเมืองลื้อนั้นเป็นเวลารุ่งแจ้งพอดี จึงเรียกเมืองนี้ว่า “เชียงรุ่ง” สำหรับเมืองล่าในตำนานกล่าวว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเลียบโลกถึงริมแม่น้ำลานที่เมืองลาน ท่านได้ดื่มน้ำในแม่น้ำลานแล้วชมว่าน้ำลานมีรสอร่อยเหมือนน้ำชา ภาษาไทยลื้อเรียกชื่อว่า “ล่า” แม่น้ำลานเลยเปลี่ยนชื่อเป็นแม่น้ำล่า และเมืองลานก็เปลี่ยนชื่อเป็นเมืองล่าตามไปด้วย ส่วนเมืองลวงนั้นเล่ากันว่า ชาวบ้านพากันตกหนองจับปลาทั้งหมดเหลือแต่ปู่เฒ่ากับหลานน้อยสองคนอยู่บ้าน เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเลียบโลกมาถึง จึงไม่มีใครถวายภัตตาหาร พระพุทธเจ้าเลยอุทานว่า “เกินไปเสียแล้ว” และทำนายว่าต่อไปคนเมืองนี้ถ้าฉลาดก็จะฉลาดเกินไป ถ้าโง่ก็จะโง่เกินไป คำว่าเกินไปนั้นภาษาไทยลื้อใช้คำว่า “ลวงไป” เมืองนี้จึงได้ชื่อว่าเมืองลวง (เมืองเกินไป) แต่เนื่องจากชื่อนี้มีความหมายไม่ค่อยดีจึงเปลี่ยนเป็นเมืองลวงที่หมายถึงเมืองเป็นแถบยาว

ประวัติศาสตร์ในระยะแรกเริ่มของชนชาติไทยลื้อในสิบสองปันนานั้น กัญญา ลีลาภย์¹ ได้กล่าวถึงไว้ใน รายงานการวิจัยประวัติการค้นคว้าวัฒนธรรมชนชาติไทและศาสตราจารย์ ดร. คุณบรรจบ พันธุเมธา ว่าประวัติศาสตร์ของชาวไทยลื้อส่วนใหญ่มีปรากฏในหนังสือประเภทตำนานเก่าพงศาวดารต่างๆ เช่น พงศาวดารแสนหวี พงศาวดารล้านช้าง ตำนานพื้นเมืองเชียงแสน ตำนานปู่สังคะสา ย่าสังคะสี เป็นต้น แต่เรื่องราวเก่าแก่ของสิบสองปันนาในช่วงแรก ก่อนช้างเถื่อนลงมาในพงศาวดารล้านช้าง ได้กล่าวถึงความถึงสมัยพ่อขุนบรมราชาธิราช เจ้าผู้ครองเมืองแสน (หนองแสน) มีพระราชโอรส 7 องค์และทรงให้โอรสออกไปสร้างเมืองต่างๆ คือ

ขุนล่อ	สร้างเมือง	ชวา (หลวงพระบางหรือล้านช้าง)
ขุนผาลาน	”	หัวแต หรือหอแต (สิบสองปันนา)
สามจูงสง	”	แกวช่องบัว หรือจูลณี(หัวพันทั้งห้าทั้งหก)
ไสผง	”	โยนก (ล้านนา)
จัวอิน	”	อยุธยา (ล้านเพี้ย)
ท้าวम्म	”	เชียงคน หรือหล้าคำม่วน
ท้าวเจือง	”	เชียงขวาง

ตำนานขุนเจือง กล่าวถึง ขุนลาวชินหรือลุงซิม กษัตริย์แห่งนครเงินยางเชียงแสนผู้สามารถรบชนะแคว้นแกวหรือเวียดนาม ล้านช้าง สิบสองปันนาและแผ่ขยายอาณาเขตออกไปได้อย่าง

¹ กัญญา ลีลาภย์. (2541). รายงานการวิจัยประวัติการค้นคว้าวัฒนธรรมชนชาติไทและศาสตราจารย์ ดร. คุณบรรจบ พันธุเมธา. หน้า 169-180.

กว้างขวางและจิตราภรณ์ สุททาวาส¹ ได้กล่าวถึงความเป็นมาของสิบสองปันนา พบว่าในหนังสือพื้นเมืองลื้อ มีการบันทึกเป็นภาษาลื้อไว้ว่าพญาเจือง (พ.ศ.1703-1723) ปรากฏปรามบ้านเมืองรวมอาณาจักรขึ้นเป็น “หอคำเชียงรุ่ง” (หอคำ คือพระราชวังแต่ในที่นี้หมายถึงราชสำนัก) สถาปนาพระองค์เป็นเจ้าปกครอง โดยพญาเจืองมีโอรส 4 องค์ คือ

ลาวเยื่อเรื่อง	ครองล้านช้างล้านนา
อ้างหุง	ครองเมืองแกว
ยี่คำเหลือ	ครองเวียงจันทน์
สามโคเนือง	ครองเชียงรุ่ง (แทนพ้อ)

สามโคเนืองมีโอรสชื่อ อ้ายกุง อ้ายกุงมีโอรสคือ ท้าวรุ่งแก่นชาย เป็นกษัตริย์องค์ที่ 4 ของเชียงรุ่ง ท้าวรุ่งแก่นชายมีธิดาชื่อ นางอ้วมิ่ง (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่เรียกว่านางอ้วมิ่งจอมเมือง) ต่อมาได้เป็นชายาของพระยาลาวเม็ง เจ้าเมืองเงินยางเชียงแสน(เชียงราย)จึงเปลี่ยนชื่อเป็นนางเทพคำขยาย(บางแห่งว่า นางคำกาย)พระยาลาวเม็งและนางเทพคำขยายมีโอรสคือ พระยามังราย เป็นต้น ราชวงศ์มังรายที่ครองเมืองเชียงใหม่นับเป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ระหว่างสิบสองปันนากับล้านนาในลักษณะบ้านพี่เมืองน้อง ราชวงศ์เจืองปกครองสิบสองปันนาต่อเนื่องมาถึง 44 องค์ โดยมีเจ้าหม่อมคำลือเป็นเจ้าแผ่นดินสิบสองปันนาคนสุดท้ายก่อนที่ประเทศจีนจะเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสาธารณรัฐและสังคมนิยมในปี พ.ศ.2454 และ 2492 ตามลำดับ ซึ่งหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีเจ้านายและชาวสิบสองปันนาจำนวนมากหนีเข้ามาในประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2506 สิบสองปันนากลายเป็นชนชาติปกครองตนเองของชาติไท จนกระทั่งปี พ.ศ. 2508 เกิดการปฏิวัติวัฒนธรรมในสิบสองปันนา ระบอบเจ้าฟ้าจึงถูกล้มล้าง เจ้าฟ้ากลายเป็นสามัญชน รวมทั้งเจ้าหม่อมคำลือซึ่งปัจจุบันกลายเป็นสามัญชนและเป็นนักวิชาการของสถาบันชาติ กลุ่มน้อยแห่งยูนนาน ซึ่งในหนังสือประวัติศาสตร์สิบสองปันนา² กล่าวไว้ว่า “ชาวสิบสองปันนายังคงเคารพและนับถือเจ้าหม่อมคำลือเป็นเจ้าฟ้าเสมอ”

ภูมิประเทศและภูมิอากาศ

ยรรยง จิระนคร³ ได้กล่าวถึงชาวไทลื้อไว้ใน สิบสองปันนาก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า สิบสองปันนาตั้งอยู่แถบชายแดนภาคใต้ของมณฑลยูนนาน ระหว่างเส้นรุ้งละติจูด 21 องศา 08 ลิปดาเหนือ ถึง 22 องศา 36 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงลองติจูด 99 องศา 56 ลิปดาตะวันออกถึง

¹ จิตราภรณ์ สุททาวาส. (2529). ความเป็นมาของสิบสองปันนา. *รวมบทความทางวิชาการ เรื่อง ไทลื้อ : เชียงคำ*. หน้า 29-44.

² ยรรยง จิระนคร และรัตนาพร เศรษฐกุล. (2544). *ประวัติศาสตร์สิบสองปันนา*. หน้า 91.

³ ยรรยง จิระนคร. (เจีย แยน จอง). (2537). สิบสองปันนาก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง. ใน *สิบสองปันนา*. หน้า 37.

101 องศา 50 ลิปดาตะวันออก มีเนื้อที่ทั้งหมด 25,000 ตารางกิโลเมตร ด้านตะวันออกติดกับแขวงพงสาลี ประเทศลาว ด้านใต้มีชายแดนติดต่อกับแขวงอุดมชัย แขวงหลวงน้ำทา ประเทศลาวและติดต่อกับท้องถิ่นเมืองยอง เมืองยาง เชียงตุง ประเทศเมียนมาร์ (พม่า) และกัญญา ลีลาภย์¹ ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับสิบสองปันนาว่า จีนเรียก สิบสองปันนาว่า เชียหลี่ ซึ่งมาจากการผสมอักษรจีน 5 ตัวอักษรเข้าด้วยกันแปลว่า สิบ,นา,สิบ,นา และที่ดิน เชียหลี่นี้ แบ่งเป็น เชียหลี่ใหญ่ อยู่ทางตะวันตกของแม่น้ำโขง และเชียหลี่น้อยอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำโขง หรือบางทีเรียกว่า “ห้าเมืองวันตก หกเมืองวันออก” โดยที่ฝั่งตะวันตกรวมเชียงรุ่งเข้าไปอีก 1 เมือง รวมเป็น 12 เมืองด้วยกัน ปัจจุบันแคว้นสิบสองปันนาตั้งเป็นเขตปกครองตนเองของชนชาติไท(ไทลื้อออกเสียง ไท เป็น ไต) ซึ่งภาษาอังกฤษเขียนว่า **“Xishuangbanna Dai Autonomous Prefecture”** เขตปกครองตนเองนี้ขึ้นตรงต่อมณฑลยูนนาน และแบ่งเป็นอำเภอสามอำเภอ คือ เมืองเชียงรุ่ง เมืองฮาย เมืองล่า นอกจากนี้ ยรรยง จิระนคร² ยังกล่าวถึงการสำรวจประชากรเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2533 ว่า “สิบสองปันนามีจำนวนประชากรรวม 796,352 คน และในจำนวนนี้เป็นชนชาติไทถึง 270,405 คนหรือ 33.96 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนประชากรทั้งหมด” จากตัวเลขดังกล่าวอาจนับได้ว่าชาวไทลื้อเป็นกลุ่มประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุดของสิบสองปันนาที่เหลือเป็นชนชาติจีนและชาวเขาเผ่าต่างๆ

พจนานุกรมฉบับแม่ฟ้าหลวง³ อธิบายถึงคำว่า “ปันนา” เมื่ออ่านออกเสียงเป็น “สิบสองปันนา” จะหมายถึง น. ขอบเขตการปกครองโดยกำหนดตามที่นา ซึ่งรับน้ำจากเขื่อนหรือฝายแต่ละเขื่อนไป มักมีชื่อเมืองหรือชื่อแม่น้ำกำกับไว้ด้วย เช่น ปันนาเชียงแสน ปันนาเชียงเรือก ปันนาแม่ขาน เป็นต้น อาจเทียบได้กับตำบลขนาดใหญ่ หรืออำเภอในปัจจุบัน

สิบสองปันนามีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น “ปันนา” ซึ่งมีทั้งสิ้น 12 ปันนา โดยแบ่งเขตท้องถิ่นทางด้านทิศตะวันตกของแม่น้ำโขงออกเป็น 6 ปันนา และด้านทิศตะวันออกของแม่น้ำโขง 6 ปันนา ดังนี้

6 ปันนาด้านตะวันตกของแม่น้ำโขง ประกอบด้วยเมืองต่างๆ คือ

1. ปันนาเชียงรุ่ง	มีเมืองเชียงรุ่งกับเมืองฮา
2. ปันนาเมืองแซ่	มีเมืองแซ่ เมืองเชียงลู เมืองวัง
3. ปันนาเมืองลม	ไม่มีหัวเมืองประกอบ
4. ปันนาเมืองหุน	มีเมืองหุน เมืองปาน
5. ปันนาเชียงเจิง	มีเมืองเชียงเจิง เมืองฮาย

¹ กัญญา ลีลาภย์. (2541). รายงานการวิจัยประวัติศาสตร์ค้นคว้าวัฒนธรรมชนชาติไทและศาสตราจารย์ ดร. คุณบรรจบ พันธุเมธา. หน้า 170.

² ยรรยง จิระนคร. (เจีย แยน จอง). (2537). สิบสองปันนาก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง. ใน สิบสองปันนา. หน้า 38.

³ อุตม รุ่งเรืองศรี. (2534). พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง. หน้า 670

6. ปันนาเมืองเชียงลอ มีเมืองเชียงลอ เมืองมาง เมืองงาม ลางเหนือ เมืองขาง
6 ปันนาด้านตะวันออกของแม่น้ำโขง ประกอบด้วยเมืองต่างๆ คือ

1. ปันนาเมืองล่า มีเมืองล่า เมืองบาง
2. ปันนาเมืองฮิง มีเมืองฮิง เมืองปาง
3. ปันนาเมืองลา มีเมืองลา เมืองวัง
4. ปันนาเมืองพง มีเมืองพง เมืองหย่วน เมืองมาง
5. ปันนาเมืองอุเหนือ มีเมืองอุเหนือ เมืองอุใต้
6. ปันนาเจียงตอง มีเมืองเจียงตอง เมืองฮีบงหรือบ่อล่า อี้จู้ (อี้จู้)

ลักษณะการแบ่งหัวเมืองเป็นปันนาเช่นนี้ ใช้วิธีการเดียวกับกับการแบ่งเขตการปกครองในสังคมล้านนาซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม การแบ่งเขตการปกครองตามลักษณะ “ปันนา” นี้สะดวกต่อการควบคุมประชากรและผลผลิต ทั้งนี้โดยให้อยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองระดับต้น เช่น ขุนนายฝ่ายหมื่นสามนา เป็นต้น

จากการศึกษาถึงความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับชาวไทลื้อจากแหล่งข้อมูลต่างๆ สรุปได้ว่าชาวไทลื้อในสิบสองปันนามีอาชีพทำนาเป็นหลัก มีการสร้างบ้านสร้างเมืองสร้างถิ่นฐานในที่ราบลุ่มเล็กๆอยู่บริเวณแม่น้ำสายต่างๆ โดยทั่วไปแล้วทุกแห่งก็ตั้งเป็นเมืองหนึ่ง บางเมืองอาจผนวกด้วยหุบเขาเล็กๆหลายแห่ง รวมทั้งหมดแล้วสิบสองปันนามีหัวเมืองรวม 36 หัวเมืองต่อมาเมืองอุเหนือ อุใต้ ตกไปเป็นของประเทศลาวสมัยเป็นเมืองขึ้นฝรั่งเศส เชียงทอง เมืองแหล แยกไปขึ้นกับอำเภोजีเจียงเจียงของเขตซือเหมาเลยยังคงเหลือ 32 หัวเมืองแต่ละเมืองจะมีเจ้าเมืองหรือพญาหลวงเป็นผู้ปกครอง แต่ละเมืองมีจำนวนหมู่บ้านไม่เท่ากัน ซึ่งก็เป็นไปตามสภาพขนาดของแต่ละเมือง เมืองเล็กที่สุด เช่น เมืองขาน เมืองซอน เมืองเชียงฮามีเพียง 3 ถึง 4 หมู่บ้าน แต่โดยส่วนใหญ่แล้วจะมีประมาณ 15 หมู่บ้านขึ้นไป เมืองขนาดใหญ่ที่มีมากกว่า 30 หมู่บ้าน มี 7 เมือง อาทิ เมืองหลวง เมืองฮ่า เมืองฮาย เมืองล่า เมืองพง ฯลฯ เมืองที่มีหมู่บ้านมากที่สุดคือ เชียงรุ่ง มี 99 หมู่บ้าน เมืองแซมี 98 หมู่บ้าน สรุปแล้วทั้ง 32 หัวเมืองในปัจจุบันมีหมู่บ้านไทลื้อจำนวน 714 หมู่บ้าน นอกนั้นเป็นกลุ่มไทชนชาติอื่น

ในสิบสองปันนา เมืองเชียงรุ่ง เป็นเมืองที่สำคัญที่สุดตั้งอยู่ทางฝั่งทิศตะวันตกของแม่น้ำโขง กล่าวคือ เป็นเมืองศูนย์กลางการปกครอง ศูนย์กลางการคมนาคม ทั้งนี้เพราะแม่น้ำโขงช่วงที่ไหลผ่านเมืองเชียงรุ่งนั้นกระแสน้ำไม่ไหลเชี่ยวมาก ทำให้การคมนาคมติดต่อระหว่างปันนาต่างๆ ทั้งทางฝั่งทิศตะวันตกและฝั่งทิศตะวันออกของแม่น้ำโขงต้องอาศัยเรือข้ามฟากที่เมืองเชียงรุ่งเท่านั้น นอกจากนี้เมืองเชียงรุ่งยังเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในเส้นทางการค้าที่สำคัญระหว่างดินแดนทางตอนใต้ของจีนกับตอนเหนือของประเทศไทยและรัฐฉานของประเทศพม่าอีกด้วย

ระดับความสูงเมื่อเทียบกับระดับน้ำทะเลของทุ่งเมืองต่างๆ นั้น แบ่งเป็นสองประเภท คือ ส่วนใหญ่และส่วนน้อย โดยส่วนใหญ่ เช่น ทุ่งเมืองเชียงรุ่ง เมืองฮ่า เมืองหลวง เมืองยาง เมืองล่า เมืองพง เป็นต้น สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 500 ถึง 700 เมตร และส่วนน้อย เช่น เมืองฮาย

เมืองแซ่ เมืองสูง เมืองปางนั้นสูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 1,000 ถึง 1,100 เมตร สำหรับชุมชนหมู่บ้านชาวเขาตามทั่วไป ตั้งอยู่บนดอยสูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 1,500 ถึง 2,000 เมตร

เนื่องจากสิบสองปันนาเป็นส่วนเหนือสุดของเขตโซนร้อน อากาศจึงเป็นอากาศแบบโซนร้อน ซึ่งมีลักษณะอุณหภูมิสูง ฝนตกชุกชุม ปีหนึ่งแบ่งเป็นสองฤดูคือหน้าแล้งและหน้าฝน อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 18 ถึง 20 องศาเซนติเกรด หน้าร้อนอากาศอบอ้าวแต่ละเมืองก็มีระยะเวลาสั้นยาวต่างกันตามระดับความสูง อุณหภูมิหน้าร้อนเวลากลางวันอยู่ระหว่าง 28 ถึง 35 องศาเซนติเกรด

วิถีชีวิตของชาวไทลื้อ

ชาวไทลื้อเป็นชนชาติที่มีวิถีชีวิตที่น่าสนใจ โดยจะกล่าวอย่างสังเขปดังนี้

1. ที่อยู่อาศัย

หมู่บ้านของชาวไทลื้อนิยมตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบเชิงเขาโดยปลูกแบบแนวยาวเลียบริมฝั่งใกล้แม่น้ำ จารูวรรณ พรมวัง¹ กล่าวถึงการสร้างบ้านเรือนของชาวไทลื้อว่า นิยมสร้างด้วยไม้ยกพื้นสูงหลังคามุงด้วยแป้นเกล็ดหรือหญ้าคา มีฝาเรือนตั้งล้อมทางเสาออกไปประมาณ 1 ศอก เพื่อให้ได้พื้นที่ห้องกว้างขึ้น ตัวเรือนมักทำยาวออกไป เพราะในบ้านหลังหนึ่งอยู่รวมกันประมาณ 2-10 ครอบครัว ทางปลายที่นอนมีหน้าต่างหลังบ้านมีบานเดียว เรียกว่า “ป่องเยียม” เวลานอนจะนอนเรียงกันเป็นแถว หันหัวนอนไปชนฝาทางทิศตะวันออกใช้มุ้งใหญ่ซึ่งย้อมสีดำกางครอบแทนผาผนังห้องมีช่องว่างระหว่างครอบครัวหนึ่งกับอีกครอบครัวหนึ่งประมาณ 1 เมตร ไม่นิยมแยกห้องครัวออกไปต่างหาก ที่ทำอาหารมักใช้ห้องโถงเป็นที่ทำแต่การทำครัวของไทลื้อแต่ละครอบครัวก็ต่างทำไม่มีการทำอาหารกินรวมกัน ใต้ถุนสูงขนาดเดินลอดได้ ใช้เป็นที่เก็บฟืน ทอผ้าหรือเลี้ยงสัตว์ เวลาที่จะมีการปลูกสร้างบ้านของชาวไทลื้อนั้น เมื่อมีเครื่องปลูกสร้างบ้านเรือนพร้อมแล้ว เจ้าของบ้านที่จะปลูกก็จะแจ้งข่าวขอแรงจากชาวบ้านว่าจะปลูกสร้างในวันใด ชาวบ้านผู้ชายทุกหลังคาเรือนจะพากันมาช่วยกันปลูกสร้างบ้านเรือนให้ เวลาที่ใช้ปลูกขึ้นอยู่กับขนาดของบ้านว่าเล็กหรือใหญ่ ชาวบ้านผู้หญิงจะเข้าครัวช่วยกันทำอาหาร การตั้งหมู่บ้านของชาวไทลื้อในแต่ละหมู่บ้านประกอบด้วยกลุ่มบ้าน ชวงบ้าน (ลานบ้านในกลุ่มหมู่บ้าน) เสาใจบ้าน เสื่อบ้าน (ศาลผีประจำหมู่บ้าน) วัต บ่อน้ำประจำวัดและบ่อน้ำประจำหมู่บ้าน เนื่องจากวัดเป็นสถานที่สำคัญของหมู่บ้าน ดังนั้นวัดจึงตั้งอยู่ในส่วนสูงที่สุดของหมู่บ้าน

2. การแต่งกาย

เครื่องนุ่งห่มที่ใช้โดยมากชาวไทลื้อจะทำได้ใช้กันเอง แต่เดิมชายหนุ่มใช้กางเกงสีดำคล้ายกับกางเกงของชาวไทยใหญ่ ย้อมด้วยสีจากน้ำใบฮ่อมหรือใบคราม ชายกางเกงจะมีผ้าสีต่าง ๆ เย็บติดแถบเป็นชั้น ๆ มี 5 – 6 สี ชาวไทลื้อเรียกกางเกงว่า เต่วสามตุกหรือเต่วโหยงบ้าง ซึ่งหมายถึงกางเกง 3 ตะเข็บ ตัวเสื่อใช้ผ้าอย่างเดียวกับกางเกงที่ปลายแขนใช้ผ้าสีเป็นแถบเย็บติด แหวกข้างที่

¹ จารูวรรณ พรมวัง. (2536). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทลื้อ. หน้า 37-38.

ตะเข็บชายเสื้อ เย็บเป็นแถบด้วยผ้าสีแดง ตัวเสื้อเป็นเสื้อแหวกกอกอย่างเสื้อกุยเฮง ที่سابเสื้อทั้งสองข้างติดแถบผ้าสีอย่างปลายแขน มีกระดุมเป็นแถวหลายเม็ด ที่คอข้างหลังติดกระดุมไว้ 3-4 เม็ด ลูกกระดุมนี้บางรายใช้เงินทำ หรือเอาเหรียญเพื่อองสสิ่งทำก็มี นอกจากนี้ยังมีผืนผ้าต่อจากสายป่านติดกระดุมเงินทั้งส่วนตรงใกล้รักแร้และตรงเอว

หญิงสาวจะโพกศีรษะด้วยผ้าฝ้ายสีขาว สีส้มพู่ มีความยาวประมาณ 1 เมตร กว้าง 1 ฟุต ผ้าชิ้นมักมีลวดลายตรงกลางโดยทำเป็นแถบริ้วตามขวางมีสีต่างๆหลายสี เชิงผ้าชิ้นเป็นสีด้ามี่ริ้วติดแถบตอนบน ผ้าชายปกสีขาวกว้างประมาณ 1 ฝ่ามือ เสื้อของหญิงชาวไทลื้อเรียกว่า “เสื้อปัด” คือเป็นเสื้อสีดำคราม แขนยาวตัวเสื้อรัดรูป เหวลอย มีสายหน้าเฉียงมาผูกติดกันด้วยด้ายฝั้นหรือแถบผ้าเล็ก ๆ ตรงมุมด้านซ้ายหรือขวาของลำตัว มีการขลิบผ้าด้วยลวดลายสีต่างๆ หญิงชาวไทลื้อจะไว้ผมยาวเกล้าเป็นมวย โดยเกล้าให้อยู่ในแนวเส้นระนาบกับขวัญกลางศีรษะก่อนไปทางด้านขวา มี “ว่องผม” หรือเส้นหวงผมเล็กๆ กระตุกขึ้นมาเหนือมวยผม เครื่องประดับของหญิงไทลื้อจะมีปิ่นปักผม เข็มขัดเงิน กำไลข้อมือและต่างหู ชุกลงไปใรรูหูที่ขยายกว้างขึ้น

ซึ่งจากรูวรรณ พรมวัง¹ ยังกล่าวถึงการแต่งกายของชาวไทลื้อที่เริ่มว่า การแต่งกายเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปเมื่อประมาณปี 2500 โดยเฉพาะการแต่งกายของกลุ่มหนุ่มสาวที่แต่งกายตามสมัยนิยมมากขึ้น ซึ่งเสื้อผ้าแบบใหม่นี้ได้รับการแพร่หลายเข้ามาจากพ่อค้าหาบเร่ที่เข้ามาค้าขายสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุทั้งชายและหญิงยังคงแต่งกายแบบเดิมอยู่บ้าง แต่อาจลดลวดลายในการตกแต่งแถบลง

3. การทำมาหากิน

ชาวไทลื้อส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ ทำนา ทำสวน โดยปลูกใบชาและข้าวเป็นพืชหลักซึ่งใบชาที่มีชื่อเสียงที่สุดคือ “ใบชาผู้เอ่อ” นับได้ว่าชาเป็นสินค้าออกที่สำคัญของสิบสองปันนา นอกจากนี้ยังมีพืชอื่นๆ เช่น ยาสูบ พริก และผลไม้ต่างๆ นอกจากการทำไร่ ทำนา ทำสวนชาวไทลื้อยังมีอาชีพเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย ไก่ หมู และจับปลาตามแหล่งน้ำ ซึ่งเป็นไปในลักษณะของการรวมกลุ่มและการแบ่งปันกัน

4. ประเพณีและพิธีกรรม

ชาวไทลื้อจะผูกพันกับการทำบุญทำทาน โดยมีพิธีกรรม 12 เดือนที่วนเวียนอยู่กับเรื่องการทำนา เพราะการทำนาเป็นอาชีพหลักของชาวไทลื้อ ซึ่งศิริพร ณ กลาง² ได้กล่าวถึงพิธีกรรม 12 เดือนว่ามีดังนี้

เดือนเจียง	พิธีขึ้นธาตุ , เกียวข้าว
เดือนกรรม	เข้ากรรมฐาน (ปริวาสกรรม)
เดือนสาม	ถางไร่

¹ จารุวรรณ พรมวัง. (2536). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทลื้อ. หน้า 132-138.

² ศิริพร ณ กลาง. (2545). ชนชาติไทยในนิทาน : แลลอดแวนคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน. หน้า 20.

เดือนสี่	บวชลูกแก้ว
เดือนห้า	เผาไร่
เดือนหก	ปอยสังขาร (สงกรานต์)
เดือนเจ็ด	ล้างฝายหลวง เตรียมนา หว่านกล้า
เดือนแปด	ขอฝน ทำนากกล้า
เดือนเก้า	ดำนา
เดือนสิบ	เข้าพรรษา
เดือนสิบเอ็ด	दानธรรมเวสสันดร (เทศน์คาถาพัน-มหาชาติ)
เดือนสิบสอง	दानสลาก-ออกพรรษา

นอกจากการทำบุญ-ทำทานในพิธีกรรม 12 เดือนแล้ว ชาวไทลื้อยังมีประเพณีการดำหัว ซึ่งเป็นการนำเอาสิ่งของ เช่น หมาก พลู ผ้า รูปเทียน น้ำส้มป่อย ฯลฯ ไปให้ญาติผู้ใหญ่และผู้มีบุญคุณต่อตน เพื่อเป็นการขอขมาในสิ่งที่ตนเคยล่วงเกิน และยังเป็น การแสดงความเคารพระลึกถึงบุญคุณที่ ท่านมีผู้ไปดำหัวจะได้รับพรเป็นการตอบแทน วันเวลาที่จะไปดำหัวนี้สามารถกระทำได้ทุกโอกาส แต่โดยทั่วไปแล้วจะทำกันในวันขึ้นปีใหม่และวันสงกรานต์

สำหรับประเพณีการแต่งงานของชาวไทลื้อนั้น บุญช่วย ศรีสวัสดิ์¹ ได้กล่าวถึงไว้ว่า การแต่งงานนั้นจะมีการหมั้นไว้ก่อนหรือไม่ก็ได้ ในวันแต่งงานจะจัดที่บ้านเจ้าสาว เมื่อเจ้าบ่าวมาถึง และทำพิธีอื่น ๆ แล้ว ต้องเชิญให้คนเฒ่าคนแก่ กำหนด ผู้ใหญ่บ้านมาทำพิธีมัดมือเรียกขวัญอวยพรก่อน ต่อจากนั้นก็ เป็นพ่อแม่และแขกที่มาในงานทำพิธีมัดมือ หลังจากเสร็จพิธีแล้วจะมีการเลี้ยงอาหาร และดื่มสุราเพื่ออวยพรให้คู่บ่าวสาว เจ้าบ่าวจะต้องกลับไปอยู่บ้านของตน 3 วันนับจากวันที่มีพิธี แต่งงาน หลังจากนั้นจึงจะกลับไปอยู่กับเจ้าสาวที่บ้านเจ้าสาวและต้องอยู่อย่างน้อย 3 ปี หลังจากนั้น ฝ่ายหญิงจะไปอยู่ที่บ้านฝ่ายชายอีก 3 ปีแล้วจึงจะแยกครอบครัวไป หากภายหลังเกิดการหย่าร้าง จะต้องมีการประชุมก่อนที่จะหย่าร้าง ผู้ที่มาร่วมประชุมจะประกอบด้วยกำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ล่ามบ้านซึ่งเป็น ผู้ดูแลหมู่บ้าน 2 คน ญาติพี่น้องคนเฒ่าคนแก่ของทั้งสองฝ่าย กรรมการเหล่านี้จะพยายามพูดให้ทั้งสองฝ่ายคืนดีกัน หากไม่สามารถตกลงกันได้ต้องหย่าร้างกัน หากฝ่ายหญิงผิดต้อง “โสม” คือเสียเงินค่าแต่งงานที่ชายใช้จ่ายทั้งหมด หากฝ่ายชายผิดต้อง “ปรับไหม” คือเสียเงินค่าปรับเป็นเงินประมาณ 500-800 ก่ง หมูตัวใหญ่ 1 ตัว เหล้า 1 ไห เงินปรับนี้มอบให้กับที่ประชุมและบิดามารดาของฝ่ายถูก เพื่อเป็นการแสดงว่าทั้งสองฝ่ายหย่าร้างกันแล้ว

5. การนับถือศาสนาและลัทธิ

ชาวไทลื้อนับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาท หรือศาสนาพุทธหินยานลัทธิลังกาวงศ์ ซึ่งรับเข้ามาจากล้านนาเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 20 โดยมีทั้งฝ่ายป่า (สำนักวัดป่าแดง) และฝ่ายสวน (สำนักวัดสวนดอก) ชาวไทลื้อจะต้องไปวัดทุกวันพระและจะร่วมกิจกรรมทางศาสนาทุกอย่างเพราะถือว่าเป็น

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2498). *ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1 (ลื้อ คนไทในประเทศจีน)*. หน้า 97-163.

การทำบุญ เด็กชายชาวไทลื้อต้องบวชเณรเพื่อศึกษาศาสนาและแสวงหาความรู้อื่น ๆ ในวัดซึ่งพระสงฆ์เป็นผู้สอน การบวชเณรหรือบวชพระถือเป็นธรรมเนียมสำคัญของชาวไทลื้อที่ต้องปฏิบัติสืบทอดกันมา แม้ว่าการนับถือศาสนาของชาวไทลื้อจะมีบทบาทและเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมไทลื้อ แต่ชาวไทลื้อยังมีการนับถือผีซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมควบคู่กับการนับถือศาสนาด้วย เช่น การไหว้เจ้าบ้าน-ใจเมือง การบวงสรวงเสื่อบ้านเสื่อเมือง การเคราพผีปู่ย่าหรือ ผีตระกูล การบูชาผีเรือน การบวงสรวงย่าขวัญข้าว (แม่โพสพ) และยังมีการผสมผสานระหว่างศาสนาและประเพณีความเชื่อดั้งเดิมบางอย่างเข้าด้วยกัน เช่น การไหว้เจ้าบ้าน การบายศรีสู่ขวัญ การสืบทอดตา โดยมี การอัญเชิญพระสงฆ์มาร่วมสวดมนต์ในพิธีกรรมด้วย¹

6. ค่านิยมและลักษณะนิสัย

ชาวไทลื้อนิยมการมีผิวเดียวเมียวเดียว ไม่นิยมการหย่าร้าง มีอัยยาศัยเป็นมิตรกับคนทั่วไป มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวมีความสนิทกันอย่างเหนียวแน่นช่วยเหลือเกื้อหนุนในกิจกรรมต่างๆ อยู่เสมอ ชาวไทลื้อทั้งหญิงและชายมีความขยันขันแข็งในการทำงาน โดยเริ่มงานตั้งแต่เช้ามืดและเลิกงานเมื่อตอนพระอาทิตย์ตกดิน ในอดีตนั้นเมื่อถึงเวลากลางคืนผู้หญิงจะปั่นฝ้าย ทำเสื่อผ้าเครื่องนุ่งห่มต่างๆ พวกผู้ชายจะทำการจักสานภาชนะต่างๆ หรือฟั่นเชือก หั่นใบยา เป็นต้น แต่ปัจจุบันชาวไทลื้อนิยมใส่เสื้อผ้าที่ผลิตจากโรงงาน ดังนั้นผู้หญิงจึงไม่จำเป็นต้องทอผ้าในเวลากลางคืนอีก นอกจากหญิงสูงอายุที่ยังทอผ้าไว้ใช้อยู่บ้าง ชาวไทลื้อจะช่วยเหลือกันทุกเรื่องทั้งภายในครอบครัวและเพื่อนบ้านในหมู่บ้านซึ่งการช่วยเหลือกันนี้เป็นเรื่องปกติธรรมดาของสังคมไทลื้อ

7. อาหารการกิน

อาหารการกินของชาวไทลื้อนั้นมีลักษณะคล้ายกับอาหารของชาวไทยภาคเหนือในไทย คือ การรับประทานข้าวเหนียวเป็นหลัก แต่ข้าวเหนียวของชาวไทลื้อจะมีสีแดงคล้ำ(ข้าวดำในภาษาไทยภาคเหนือ) อาหารส่วนใหญ่เป็นอาหารจำพวกแกงหรือแคในภาษาของชาวไทลื้อ เช่น แคหน่อไม้ แคอ่อม ชาวไทลื้อไม่นิยมอาหารรสจัด และไม่ใช้น้ำปลา มะนาวอยู่ในการปรุงอาหาร หากต้องการอาหารรสเปรี้ยวจะใช้มะขามเปียก การรับประทานอาหารของชาวไทลื้อนั้นรับประทาน มือหลักเพียง 2 มือ คือ มือกลางวันกับมือเย็น สำหรับอาหารมือเช้า นั้น ชาวไทลื้อเรียก กินข้าวเหาะ คือ กินรองท้อง อาหารแต่ละมื้อมักจะทำเพียงอย่างเดียว แต่ถ้ามีการทำบุญหรือเลี้ยงรับรองแขก ชาวไทลื้อจะทำอาหารหลายๆ อย่าง และนำอาหารทุกอย่างจัดลงในโตกใหญ่ ซึ่งโตกของชาวไทลื้อทำด้วยหวายมีขนาดใหญ่และขาโตกสูง เวลานั้นล้อมวงรับประทานจึงต้องนั่งบนหวายกลมตัวเล็กขาเตี้ยๆ อีกทีหนึ่ง แต่ถ้าเป็นโตกที่ใช้ตามบ้านจะมีขนาดเล็กลงและมีความสูงพอดีกับพื้นเพื่อนั่งรับประทานได้

8. ภาษาและวรรณกรรมไทลื้อ

ภาษานับเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวไทลื้อ ต้นกำเนิดของอักษรไทลื้อสันนิษฐานว่ามา

¹ ยรรยง จิระนคร. (2537). สิบสองปันนาก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง. สิบสองปันนา. หน้า 43.

จากอักษรธรรมของล้านนาที่แพร่หลายไปสู่สิบสองปันนาพร้อมกับพุทธศาสนานิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์ สำเนียงการพูดใกล้เคียงกับภาษาเหนือของไทย หากพยายามฟังก็พอจะเข้าใจได้ไม่ยาก มีการปรับปรุงอักษรธรรมที่รับไปจากล้านนาคือเสียใหม่ในช่วงที่มีการปฏิวัติวัฒนธรรมของจีน เรียก อักษรนี้ว่า “อักษรลือใหม่” โดยวิธีนำเอาสระ พยัญชนะ และวรรณยุกต์มาเรียงไว้ในบรรทัดเดียวกัน สันนิษฐานว่าคงได้รับอิทธิพลไปจากอักษรพอซุนรามคำแหง แต่เมื่อประกาศใช้ไปได้ระยะหนึ่งก็เกิด ปัญหาว่าผู้ที่เรียนอักษรลือใหม่ไม่สามารถอ่านเอกสารโบราณซึ่งเป็น “อักษรลือเก่า” แต่พวกที่รู้ อักษรลือเก่า ถ้าใช้ความพยายามเพียงเล็กน้อยก็สามารถอ่านอักษรลือใหม่ได้ ดังนั้นรัฐบาลท้องถิ่น จึงประกาศให้กลับมาใช้อักษรลือแบบเก่า เป็นเหตุให้ร้านหนังสือในคุนหมิงปัจจุบัน มีเอกสารไทลื้อ ทั้งอักษร 2 ระบบ คือลือใหม่และลือเก่าปะปนกัน

ประเสริฐ ฒ นคร¹ กล่าวถึงที่มาของตัวอักษรไทลื้อว่ามีความใกล้เคียงกับอักษรธรรมล้านนา จนสามารถที่จะอ่านหนังสือของกันได้ไม่ยาก ส่วนที่แตกต่างกันระหว่างอักษรไทลื้อและอักษรธรรม ล้านนา พอจะสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. อักษรธรรมล้านนานิยมเขียนตัวสะกดเป็นตัวเชิงไว้ข้างล่างพยัญชนะหรือสระ เว้นแต่จะมีสระหรืออักษรอื่นไปกันทำอยู่ข้างล่างเสียก่อนแล้ว จึงจะนำตัวสะกดขึ้นมาเขียนไว้ระดับ เดียวกันกับพยัญชนะต้น ทั้งนี้เพื่อประหยัดโบลานแต่อักษรไทลื้อประหยัดกว่า คือถ้า เขียนตัวสะกดไว้ข้างล่างไม่ได้ก็จะนำไปเขียนไว้เหนือพยัญชนะต้นแทน
2. อักษรไทลื้อไม่มีสระประสม ออกเสียงสระ “เอีย” เป็น “เอ” สระ “เอือ” เป็น “เออ” และ สระ “อัว” เป็น “โอ” ฉะนั้นถึงแม้จะยืมอักษรวิธีไปจากอักษรธรรมล้านนา แต่จะอ่านออก เสียงแบบไทลื้อ เช่น เขียน “ทวด” อ่านว่า “โทษ” เขียน “วียง” อ่านว่า “เวง” (เวียง) เมื่อ ปฏิรูปเป็นอักษรแบบใหม่แล้วจึงเลิกเขียนสระที่ใช้ได้หลายรูป เหลือเพียงการเขียนเพียง รูปเดียว เช่นเคยเขียน “ตัว” “เตา” และ “โต” ทั้งสามคำอ่านว่า “โต” เหลือเพียงการ เขียนแบบคำว่า “โต” เพียงแบบเดียว
3. สระบางตัวซึ่งกลายเสียงไปไม่ตรงกับเสียงของสระของล้านนา เช่น “เป็นคน” ออกเสียง ว่า “ป็นคน” จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวล้านนาอ่านหนังสือของไทลื้อได้เข้าใจยาก ใน บางครั้ง นอกจากนี้สระ “อา” ของอักษรธรรมล้านนากลายเสียงเป็นสระ “แอ” ในอักษร ไทลื้อ เช่น “คั้น” เป็น “แชน” “จัด” เป็น “แจต”

สำหรับวรรณกรรมไทลื้อนั้นบันทึกด้วยระบบอักษรธรรมล้านนามีการบันทึกหรือจารลงใน โบลานหรือพับสาเช่นเดียวกับทางล้านนา วรรณกรรมไทลื้อมีหลายประเภท เช่น ประวัติศาสตร์ โคลงกลอน นิทานเรื่องเล่า เพลงพื้นบ้าน ตำราทางปฏิทิน ตำรายาสมุนไพร สุภาษิต เป็นต้น ใน ส่วนที่เป็นวรรณคดีมีหลายเรื่อง เช่น แสงเมือง เจ้าหอขอ สะทุน กายอง เจ้าสุวัต ลังกาสิบโ

¹ ประเสริฐ ฒ นคร.(2529). ที่มาของอักษรไทล้านนากับไทลื้อ. ใน *เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ เรื่อง วัฒนธรรมล้านนากับสิบสองปันนา : ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลง*. หน้า 3-5.

กาหลวง บั้วระวง นาระตะ หมายุย หงส์ผาคำ จำปาสีตัน มโหสถ ฝีน้อย เป็นต้น ซึ่งวรรณกรรมไทลื้อดังกล่าวเป็นชื่อเดียวกับวรรณกรรมล้านนา เพียงแต่แตกต่างกันในแง่ของภาษาที่ใช้สำหรับโครงเรื่องนั้นเป็นเรื่องเดียวกัน เพราะได้รับอิทธิพลจากล้านนา นอกจากวรรณคดีแล้ว สุภาษิตไทลื้อยังได้รับอิทธิพลจากสุภาษิตล้านนา เพราะเนื้อความของสุภาษิต บางบทมีความหมายไปในทางเดียวกัน

“วัด” เป็นแหล่งสะสมวรรณคดีวรรณกรรมของชาวไทลื้อ ผู้ชายชาวไทลื้อทุกคนต่างอ่านอักษรไทลื้อออกและเขียนคัดลอกวรรณคดีวรรณกรรมเหล่านี้ไว้สืบต่อกันหลายชั่วอายุ ประเภทของวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมมากจากชาวไทลื้อ ได้แก่ วรรณกรรมประเภทคำขับและวรรณกรรมธรรม เช่นวรรณกรรมธรรม เรื่อง “สามสุข สี่แทน”(สามสม สี่ทัน) ซึ่งเป็นเรื่องที่ชาวไทลื้อนิยมสร้างเพื่อนำมาถวายวัดมากที่สุด เช่นเดียวกับวรรณกรรมคำขับเรื่อง “เสี้ยวผีเสี้ยวคน” “ลังกาสิบโห(รามเกียรติ์)” “เจ้ากินหนอน (แปดแล้งกินหนอน)” “ปถมกับพรหมสร้างโลก” และ “ยนต์หงส์ผาคำ”

ในบทความเรื่อง สถานภาพวรรณกรรม ไทขึ้น ไทลื้อ และลัวะ¹ กล่าวถึงสภาพวรรณกรรมของไทลื้อไว้ว่า วรรณกรรมไทลื้อที่มีการใช้การบันทึกด้วยอักษรแบบเก่านั้นได้มีการเว้นวรรคขาดตอนไปแต่ยังมีวรรณกรรมไทลื้อออกมาอย่างต่อเนื่องในรูปแบบหนังสือแบบใหม่ด้วยตัวอักษรไทลื้อแบบใหม่มีทั้งที่เป็นคำขับ นิยายปรัมปรา และความรู้ทั่วไป ในส่วนของการพิมพ์วรรณกรรมธรรมคู่มือประกอบพิธีทางพุทธศาสนาต่างๆ รวมถึงมหาชาติเวสสันดรนั้นได้รับการพัฒนารูปแบบการพิมพ์จากคณะสงฆ์จากสิบสองปันนาที่เข้ามาศึกษาในประเทศไทย โดยได้รับความร่วมมือจาก ดร. อนาคต โรเจอร์ เป็ลติเยร์ จากสถาบันฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศช่วยกันสร้างฟอนท์ตัวอักษรไทลื้อ 2 แบบ เพื่อร่วมกันสืบทอดวรรณกรรมให้คงอยู่ต่อไป

9. เครื่องดนตรีและการขับร้อง

ยุพิน เข้มมุกด์ และคณะ² กล่าวไว้เกี่ยวกับเครื่องดนตรีและการขับร้องของชาวไทลื้อว่า ชาวไทลื้อนิยมเครื่องดนตรีที่ใช้ในการให้จังหวะ เช่น กลองหลวง ซึ่งใช้ตีกลางคืนก่อนถึงวันพระ และตีในวันพระก่อนและหลังพระเทศน์ ฉาบ ในภาษาไทลื้อเรียกว่า “แรม” เรียกข้องว่า “ยาม” โดยใช้ฆ้องตีในโอกาสพิเศษต่างๆ ร่วมกับการตีฉาบ ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์³ กล่าวถึงคำที่ใช้เรียกและลักษณะปีของชาวไทลื้อว่า ชาวไทลื้อเรียกปีว่า “ปีก้อย” หรือ “ปีเกี้ยว” มีลักษณะคล้ายขลุ่ยทำด้วยไม้ไผ่ใช้เป่าเข้ากับการรับกับการขับ (ร้องเพลง) เวลามีการทำบุญหรืองานรื่นเริงต่างๆ จะมีการว่าคำขับแก้กันระหว่างชายหญิงคล้ายการร้องเพลงขอของเชียงใหม่ แล้วเป่าปีคลอไปด้วย เรียกว่า “ขับลื้อ” ซึ่งเนื้อหาที่ใช้ในการขับลื้อจะขึ้นอยู่กับงานว่าเป็นงานอะไร เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน การรับขวัญผู้มาเยือน

¹ อนาคต โรเจอร์ เป็ลติเยร์. (2544). สถานภาพวรรณกรรมไทขึ้น ไทลื้อ และลัวะ . ใน การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท. หน้า 102-108.

² ยุพิน เข้มมุกด์ และคณะ. (2529). ศาสนา ความเชื่อ และประเพณีของชาวไทลื้อ . รวมบทความทางวิชาการ ไทลื้อ: เชียงคำ. หน้า 115-120.

³ ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์. (2537). ดนตรีไทลื้อในสิบสองปันนา. สิบสองปันนา. หน้า 81-91.

ระยะเวลาที่ใช้ขับลือประมาณคนละ 3-5 นาที แล้วจึงให้อีกฝ่ายขับตอบ มีพัดเป็นเครื่องมือใช้สำหรับบังหน้าเวลาที่ขับลือ สารของการขับลือถือว่าการถ่ายทอดความรู้จากโลกของพระเจ้าไปสู่ชีวิตมนุษย์ โดยมีช่างขับเป็นผู้ถ่ายทอด การขับลือนี้เป็นการถ่ายทอดเหตุการณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญมาก

บทที่ 4

ภาพสะท้อนวิถีชีวิตของชาวไทลื้อจากสุภาษิต

สุภาษิตไทลื้อ เป็นผลงานรวบรวมของเกาลีซือ ศาสตราจารย์ประจำ ณ สถาบันชนชาติ กลุ่มน้อยคุณหมิง มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งได้รวบรวมสุภาษิตไทลื้อจาก ดินแดนสิบสองปันนาออกเผยแพร่ โดยใช้ชื่อว่า “คำบวรานภาษาไทย” ตีพิมพ์ด้วยอักษรไทลื้อแบบ เก้าควบคู่กับคำแปลเทียบภาษาจีนกลาง จำนวน 1,772 บท และได้ปริวรรตจากอักษรไทลื้อเป็น อักษรไทยกลาง โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ลมูล จันทน์หอม อดีตอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ ซึ่งผู้รวบรวมและผู้ปริวรรตมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือมุ่งให้สุภาษิตไทลื้อ เกิดประโยชน์แก่การศึกษาเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ไทยให้ขยายวงกว้างออกไปสุภาษิตชนชาติต่างๆ มักจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพวิถีชีวิต สังคมของชนชาติต่างๆ ในหลายด้าน โดยแฝงมากับภาษาอัน เป็นการแสดงถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษผู้ร้อยเรียงถ้อยคำจนกลายเป็นสุภาษิตใช้สั่งสอนคนในรุ่น ต่อไป ภาพสะท้อนเหล่านั้นมักจะแสดงถึงเรื่องความเป็นอยู่ ความเชื่อ จริยธรรม สุภาษิตไทลื้อก็ เช่นเดียวกับสุภาษิตชนชาติอื่นๆ ที่มีการปรากฏของภาพสะท้อนวิถีชีวิตจากสุภาษิต อาจกล่าวได้ว่า หากต้องการศึกษาถึงวิถีชีวิตในด้านต่างๆ ของชาวไทลื้อ การศึกษาวิเคราะห์จากสุภาษิตไทลื้อเป็น แนวทางหนึ่งที่สามารถศึกษาได้ และจากศึกษาวิเคราะห์สุภาษิตไทลื้อ พบว่า ภาพสะท้อนวิถีชีวิต ของชาวไทลื้อจากสุภาษิตนั้นแบ่งเป็นด้านต่างๆ ได้ดังนี้

- 4.1 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านครอบครัว
- 4.2 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสังคม
- 4.3 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านอาชีพ
- 4.4 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านจริยธรรม
- 4.5 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านปรัชญา
- 4.6 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านการศึกษา
- 4.7 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสุขภาพ
- 4.8 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านประเพณีและความเชื่อ
- 4.9 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสภาพธรรมชาติ

4.1 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านครอบครัว

สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานที่คนในสังคมให้ความสำคัญ ชาวไทลื้อก็ เช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากภาพสะท้อนวิถีชีวิตในด้านครอบครัวของชาวไทลื้อที่ปรากฏใน สุภาษิตไทลื้อ ดังนี้

- แสนระหมั่นกับกัน ไผ่ม้างบ่แตก

(แปลความ) ใจมันคงมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ใครมาคิดทำลายก็ไม่แตกจากกัน

ใจของผู้ที่มีความรักแท้ต่อกันอย่างมั่นคงและมีความผูกพันต่อกันแล้ว ต่อให้ใครมาคิดทำลายด้วยวิธีการใดก็ไม่สามารถจะทำลายให้ความรักนั้นหมดลงได้ สุภาสิตบทนี้เป็นการแสดงถึงความรักที่มั่นคงภายในครอบครัวที่ไม่มีใครจะมาทำลายให้ครอบครัวนั้นแตกจากกันได้

- ชักกันสูง จูงกันไหย

(แปลความ) ชักกันให้สูง จูงกันให้ใหญ่

พ่อแม่เลี้ยงลูกตั้งแต่เล็กจนโต อุ้มชูกันมาแต่อ่อนแอแต่ออก ล้มลุกคลุกคลานมาด้วยกันหาสิ่งที่ดีมาให้ สามีภรรยาช่วยกันสร้างฐานะให้มีความเจริญยิ่งขึ้น สิ่งใดที่ดีคิดหามาเพิ่มเติมให้ครอบครัวมีความสุข มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สุภาสิตบทนี้สนับสนุนการช่วยเหลืออุ้มชูกันในเรื่องของความรัก

4.1.2 การแต่งงาน

การแต่งงาน เป็นจุดเริ่มต้นสู่การสร้างครอบครัวใหม่ของคู่หนุ่มสาวในสังคม ซึ่งสุภาสิตไทยถือมีการกล่าวถึงการแต่งงาน ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างสุภาสิต ดังนี้

- ค่าน้ำนม อมเข้ามาม

(แปลความ) ค่าน้ำนมแม่ ค่อมข้าวป้อนลูก

ลูกทุกคนเติบโตมาได้จนถึงทุกวันนี้ก็ด้วยคุณค่าที่ได้รับจากการติมน้ำนมของแม่ ซึ่งเปรียบเสมือนเลือดในอกของแม่ที่กลั่นออกมาให้ลูกได้ดื่มกินควบคู่กับการมามข้าว ซึ่งเป็นวิธีบดข้าวเลี้ยงลูกอ่อน โดยแม่บ้วนปากให้สะอาดแล้วเคี้ยวข้าวเหนียวกับกล้วยน้ำว้าสุก เมื่อเห็นว่าเข้ากันดีแล้วจึงคายออกจากปากแม่ใส่ชามแล้วรีบป้อนลูกอ่อนให้รับประทาน

ในประเพณีการหมั้นหรือการแต่งงานของชาวไทยลื้อนั้น เวลาที่หมั้นหรือแต่งงาน ชาวไทยลื้อไม่ต้องมีของหมั้น หมายความว่าฝ่ายหญิงจะไม่เรียกค่าตัว แต่ถ้าฝ่ายชายมีฐานะก็จะต้องให้ของหมั้นตามฐานะแต่ไม่ได้กะเกณฑ์เรียกเรื่อง ถือว่าเป็นค่าน้ำนมแม่และค่อมข้าว เคี้ยวข้าวกับกล้วยเลี้ยงลูกสาวมาจนโต แต่ถ้าฝ่ายชายไม่มีก็ไม่เรียกเรื่อง

- ดอกไม้เผยเมื่อยาม คนงามมีเมื่อเทื่อ (เมื่อ-ยาม, เทื่อ-ครึ่ง)

(แปลความ) ดอกไม้บานเมื่อถึงฤดู ความงามมีเวลาไม่นาน

ดอกไม้เมื่อถึงเวลาก็บานตามฤดู ไม่ได้เบ่งบานตลอดเวลา ความงามความสาวของผู้หญิงก็มีเวลาเช่นกันไม่ได้มีความงามความสาวไปตลอด ดังนั้นสุภาสิตบทนี้ จึงแสดงให้เห็นธรรมชาติของลูกผู้หญิงเมื่อถึงเวลาต้องแต่งงาน ย่อมเป็นเรื่องธรรมดาและเป็นเรื่องธรรมชาติเช่นเดียวกับดอกไม้จะเบ่งบานความงามตามฤดูแล้วก็ย่อมร่วงโรย ความหนุ่มสาวจึงมีเวลาจำกัด สุภาสิตบทนี้ให้ข้อคิดแก่หญิงสาวในเรื่องของความรักและการแต่งงาน

- อาบน้ำคียังรู้หนาว เปนสาวคียังรู้อ้อม

(แปลความ) อาบน้ำคียังรู้หนาว เปนสาวคียังรู้จักเปื้อน

เมื่อย่างเข้าสู่วัยสาวและเป็นสาวอยู่เป็นระยะเวลาเวลานานเวลาอาบนำรับรู้ว่าหนาวเย็นเป็นบางครั้ง เมื่อเวลาผ่านไปนานๆก็เปื้อนหนายกับการเป็นสาว สุภาษิตบพนี้เปรียบได้ว่า เมื่อเป็นสาวนานๆและอายุมากขึ้นก็คิดอยากแต่งงานมีคู่เนื่องจากเกิดความรู้สึกอ้อมตัวกับการเป็นสาวโสดแล้ว

- เข้าตักไหนหอมกอบ เวียนคอบไหนเอาหัน

(แปลความ) ข้าวตักที่ไหนก็ตามกอบตามเก็บที่นั่น

กรรมเวรมาทันกันที่ไหนก็จะได้แต่งงานกันที่นั่น

เมื่อดข้าวตักที่ไหนก็ตามเก็บที่นั่น ชายหญิงที่ได้แต่งงานกันนั้น เพราะถือว่าเคยเป็นเนื้อคู่กันมาก่อน เมื่อมาเจอกันใหม่ในชาตินี้จึงได้แต่งงานกัน สุภาษิตบพนี้ เป็นการแสดงให้เห็นว่า ชาวไทลื้อเชื่อว่าคนที่จะมีการแต่งงานกันนั้น เคยร่วมชีวิตกันมาก่อน จึงถือว่ามีกรรมร่วมกัน

- อ้อมผักอ้อมกุรภู อ้อมชู้อ้อมปุมพอง

(แปลความ) อ้อมกินผักมักท้องโตไม่นานดู อ้อมชู้อ้อมรักอ้อมจนท้องพอง

สุภาษิตนี้ เป็นการเปรียบเทียบว่าให้ทำอะไร ทำแต่พอดีจึงจะเป็นการสมควรแก่หนุ่มสาว เช่นเดียวกับ การกินผัก กินมากไปจะทำให้ท้องพองโตไม่นานมอง หรือการที่มีคู่รักแล้วคิดทำอะไรที่เลยเถิดมากไป อาจตั้งท้องโต(ท้องพอง)ก่อนแต่งก็เป็นได้ เป็นการเตือนสติให้หนุ่มสาวอย่าประพฤติ ออกนอกกลุ่มนอกลทาง หรืออาจเปรียบได้ว่าอ้อมชู้ชั้นนี้มีความสดชื่น ผ่องใส จิตใจอ้อมเอิบก็ได้

การแต่งงานของชาวไทลื้อเป็นแบบง่าย ๆ ไม่มีพิธีการที่ยุ่งยาก ไม่มีการเลี้ยงดูแขก ไม่มีพิธีทางศาสนา แต่เมื่ออยู่ด้วยกันแล้วจะไม่นิยมการหย่าร้างและผู้ชายชาวไทลื้อจะไม่มีภรรยาหลายคน

4.1.3 การอยู่ร่วมกันภายในครอบครัว

ครอบครัวที่มีความสุข เพราะมีการอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาอาศัยกัน มีความรักความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ซึ่งกันและกัน ชาวไทลื้อให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว ดังนั้นการถ่ายทอดคำสอนของผู้รู้ในสุภาษิตไทลื้อ จึงมีการสอนเรื่องการอยู่ร่วมกันภายในครอบครัว ดังตัวอย่างสุภาษิตไทลื้อต่อไปนี้

- สองอุบด้านเรินมัวร์ สองบ่ปากเรินหมอง

(แปลความ) สองคนพูดคุยกันในเรือนก็มีความสุข

สองคนไม่พูดจากันเรือนก็หมอง

การไม่พูดคุยกันเลยภายในครอบครัวโดยที่ต่างคนต่างอยู่ ย่อมสร้างแต่ความเศร้าหมองให้เกิดขึ้นเพราะไม่รู้จะหันหน้าไปปรึกษาพูดจากับใคร แต่การพูดคุยกันอยู่เสมอภายในครอบครัวเป็นการกระชับความสัมพันธ์ภายในครอบครัวให้มีความสุขมากยิ่งขึ้น อีกทั้งอาจช่วยกันคิดแก้ไขหรือหาหนทางให้บ้านเรือนที่อยู่นั้นสะอาดสะอ้าน สวยงาม นับเป็นสุภาษิตที่สะท้อนภูมิปัญญาของชาวไทลื้อในเรื่องของการปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันภายในครอบครัวที่ทุกคนควรมีการพูดจากันได้เรื่องราวของกันและกันอยู่เสมอ เพราะหากเกิดปัญหาใดขึ้นจะได้ช่วยกันแก้ไข ก่อนที่เรื่องราวนั้นจะบานปลาย

- หัวใจกัน แม่ใจยอด บัดดินแทน แล่นดินหมอร

(แปลความ) หัวใจอกกลั่น เมียก็มีใจอดทน

หัวบัดกวาดแทนเตียง เมียวิ่งไปบัดหมอน

การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวที่มีความสุขนั้น สามีน้องมีใจที่อดกลั้น ภรรยาต้องมีใจอดทน ช่วยกันทำงานบ้านคนละเล็กคนละน้อย อาจเป็นเรื่องของการทำความสะอาดแทนที่นอนโดยสามีช่วยภรรยาในการบัดกวาดแทนที่นอนเพราะเป็นงานที่หนัก ส่วนภรรยาก็บัดกวาดทำความสะอาดหมอน เป็นความเปรียบว่าเมื่อสามีทำงานหนัก ภรรยาก็จัดการในบ้านเรือนให้เรียบร้อย มีความอดทน ช่วยเหลือกัน อยู่กันด้วยความรักความเข้าใจ สุภาชิตบทนี้เน้นย้ำในแง่หน้าที่ของทั้งสามีและภรรยาว่าต้องช่วยเหลือกัน

- ลูกหลานดี พ่อแม่มีไชยะ

(แปลความ) ถ้าลูกหลานดี พ่อแม่ก็มีความสุข

การที่มีลูกหลานที่เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ ไม่ทำตัวออกนอกกลุ่มนอกลู่นอกทาง ย่อมทำให้พ่อแม่มีความสุข เปรียบเสมือนว่ามีของติดอยู่กับตัว ซึ่งสุภาชิตบทดังกล่าวเป็นการเตือนใจพ่อแม่ว่า ถ้ารักลูกแล้วไม่สั่งสอน โตขึ้นลูกอาจถูกตำหนิได้และอาจส่งผลกระทบต่อพ่อแม่ที่อาจถูกตำหนิตามไปด้วย แต่ถ้าลูกหลานเชื่อฟังคำสั่งสอนก็จะทำให้พ่อแม่มีความสุข สุภาชิตบทนี้ให้ความสำคัญกับลูกหลานพ่อแม่และปู่ย่า

- ดีได้ยี่ถามลูกถามเม ดีเสหนีถามพี่ถามน้อง

(แปลความ) ถ้าจะได้อะไรมาควรปรึกษาลูกและเมีย

ถ้าจะเสียอะไรไปให้ปรึกษาพี่และน้อง

ชาวไทลื้อนิยมปรึกษาหารือถึงเรื่องราวต่างๆกันภายในครอบครัว เรื่องใดเป็นเรื่องที่ไม่มี การสูญเสีย หรือเป็นเรื่องที่ดีมักพูดจากันภายในครอบครัวเล็กๆ แต่เมื่อได้มาแล้ว โดยอาจเป็นเรื่องการทำงานที่มีรายได้มากขึ้นก็จะทำการแบ่งปันกันภายในครอบครัวรวมถึงเครือญาติ แต่หากเป็นเรื่องที่จะนำมาซึ่งการสูญเสีย ชาวไทลื้อถือว่าเป็นเรื่องที่ต้องปรึกษากันระหว่างพี่น้อง เพื่อช่วยกันคิดแก้ไขหรือป้องกัน ซึ่งการพูดคุยปรึกษากันระหว่างครอบครัวนั้นเป็นสิ่งที่ควรกระทำอยู่เป็นนิตย์

- หัวงกินเข้าเมืองเพิ่นกัวค้าย

หัวงกินปลาเมืองเพิ่นกัวก้าง

หัวงสร้างซู้เมืองเพิ่นกัวห่างเมืองคิง

(แปลความ) หัวงกินข้าวเมืองอื่นก็กลัวจะเปื้อน

หัวงจะกินปลาเมืองอื่นก็กลัวก้าง

หัวงจะมีคนรักเมืองอื่นก็กลัวเห็นห่างเมืองตัวเอง

สุภาชิตบทนี้ขยายความได้ว่า ชาวไทลื้อเป็นกลุ่มชนที่นิยมบริโภคข้าวเหนียว หากต้องไปอาศัยอยู่เมืองอื่น เช่นต้องไปทำงานอยู่เมืองจีนซึ่งนิยมบริโภคข้าวเจ้า อาจทำให้ชาวไทลื้อเบื่อได้ การบริโภคปลาก็เช่นเดียวกัน เพราะปลาที่ชาวไทลื้อบริโภคส่วนมากเป็นปลาน้ำจืด รวมถึงการประกอบอาหารที่

แตกต่างกันในส่วนของอาหารประเภทปลา หากต้องไปอยู่เมืองอื่นซึ่งมีวัฒนธรรมในการบริโภคที่แตกต่างกันอาจทำให้เกิดความลำบากได้ เช่นเดียวกับการมีคนรักหากเป็นคนที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมเดียวกัน ย่อมเข้าใจซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังได้เยี่ยมเยียนกันอย่างสม่ำเสมอ เพราะหนทางนั้นไม่ไกล แต่หากมีคนรักหรือแต่งงานกับคนชาติอื่นอาจทำให้ต้องห่างไกล ห่างเหินจากญาติพี่น้องของตนได้ซึ่งเป็นการแสดงความคิดของชาวไทลื้อที่ว่า ชาวไทลื้อนิยมให้แต่งงานกับชาวไทลื้อด้วยกัน ทั้งนี้เนื่องจากว่าไทลื้อมีสังคมที่โดดเดี่ยว การคมนาคมไม่ค่อยสะดวก ทำให้ชาวไทลื้อไม่ชอบติดต่อกับสังคมภายนอกมากนัก อีกทั้งยังเป็นคำสั่งสอนและค่านิยมที่ตกทอดต่อกันมาของบรรพบุรุษว่า “ลื้อต้องได้กับลื้อด้วยกัน”¹

4.1.4 ความผูกพันระหว่างเครือญาติ

ระบบเครือญาติ เป็นสิ่งที่สร้างความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานระหว่างบุคคลในสังคม สุภาสิตไทลื้อมีการกล่าวถึงความผูกพันระบบเครือญาติ ดังตัวอย่างสุภาสิตไทลื้อ ดังนี้

- ไก่มีขูร คนมีแขนเขือ

(แปลความ) ไก่ยังมีขนหุ้ม คนก็ยังมีแขนหุ้ม

ชาวไทลื้อให้ความสำคัญกับการมีบรรพบุรุษหรือการมีวงศ์ตระกูล เช่นกันกับไก่ที่ยังมีขนช่วยในการห่อหุ้มเพื่อปกป้องจากภัยอันตรายต่าง ๆ เพราะฉะนั้นเวลาจะกระทำการใดควรนึกถึงครอบครัวและวงศ์ตระกูลเป็นสำคัญเพราะเป็นสิ่งสร้างกันมาหลายชั่วอายุคน

- หมากเต้าร่วมข่า (ร่วมข่า-ร้างร้าน) ปูย่าอันเดียว

(แปลความ) เครื่องน้ำเต้าอยู่ร่วมร้านเดียวกัน ปูย่าตระกูลเดียวกัน

น้ำเต้าไม่ว่าจะเป็นลูกเป็นผลที่สวนใดของร้านที่ปลูก หากดูให้ถี่ถ้วนแล้วจะเห็นว่ามิดันกำเนิดจากเครื่องน้ำเต้าที่อยู่ร่วมร้านเดียวกัน เช่นกันกับคนเราไม่ว่าจะอยู่ในตระกูลใดก็ตาม อาจตั้งตระกูลของตนขึ้นมาใหม่ แต่หากสืบสาวไปถึงต้นตระกูลของตนเองก็พบว่าเป็นต้นตระกูลเดียวกัน แต่อาจมีการกระจัดกระจายกันไปตั้งรกรากตามที่ต่าง ๆ เพื่อสร้างถิ่นฐาน และความมั่นคง ดังนั้นจึงไม่ควรทำลายกันและกันแต่ควรสามัคคีกันไว้

- ดาบตัดกระแสน้ำไม่ขาด ญาติพี่น้องถึงไม่ชอบใจกันก็ยังไม่เป็นญาติ

(แปลความ) ดาบตัดกระแสน้ำไม่ขาด ญาติพี่น้องถึงไม่ชอบใจกันก็ยังไม่เป็นญาติ

การใช้ดาบตัดกระแสน้ำที่ไม่ว่าจะใช้ดาบที่เล่มพร้อมกันก็ตามก็ไม่วันที่จะตัดกระแสน้ำให้ขาดจากกันได้ เช่นเดียวกับญาติพี่น้องกันถึงจะไม่ชอบใจกัน หรือไม่ถูกคอกันก็ไม่สามารถที่จะตัดขาดจากการเป็นญาติพี่น้องกันได้ ซึ่งสุภาสิตบทนี้เป็นความเปรียบที่แสดงให้เห็นว่า ความเป็นญาติทางสายเลือดนี้จะอย่างไรก็ต้องอยู่ด้วยกัน และระบบเครือญาติสังคมของชาวไทลื้อนั้นมีส่วนสำคัญมากในการส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นให้กับสถาบันครอบครัว

¹ ประชัน รักพงษ์. (2535). การศึกษาหมู่บ้านไทลื้อในจังหวัดลำปาง. หน้า 124.

- **เสื่อเตี้ยวอยออกแพดไต้ย (อวยอก-เก่า,ขาด) ฟีน้องเทาะแพดบไต้ย**

(แปลความ) เสื่อกางเกงเก่าเราทิ้งได้ ญาติพี่น้องที่ทุกข์ยากทิ้งกันไม่ได้

เสื่อผ้าหรือกางเกงเก่าที่เราไม่ใช้แล้วอาจนำไปทิ้งได้ แต่ญาติพี่น้องยอมไม่ทิ้งกันแม้ว่าญาติพี่น้องอาจมีฐานะที่ต่อยกว่า หรือกำลังเผชิญกับความทุกข์ยาก ก็ควรช่วยเหลือกัน อย่าทอดทิ้งกัน เพราะอย่างไรแล้วความเป็นญาติพี่น้องย่อมสำคัญกว่าทุกสิ่ง สุภาชิตบทนี้เป็นความเปรียบถึงการให้ความสำคัญกับพี่น้อง

- **ข้าไซ่ดุงย้งเหล่า (ดุง-ดง-ป่า,เหล่า-ป่าโปร่ง)**

ข้าไซ่เก้าปู่หม่อรย้งลูกย้งหลาน

(แปลความ) หมดไม่ในป่ายังเหลือที่ละเมาะ หมดชั่วปู่ทวดแล้วยังเหลือลูกหลาน

ต้นไม้ใบไม้ในป่า แม้ว่าจะหมดวาระแห่งการดำรงอยู่แต่ยังคงเหลือร่องรอยให้รับรู้ที่เคยเป็นป่ามาก่อน เช่นเดียวกับทวด หรือปู่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้ให้กำเนิดต้นตระกูลจะสิ้นไปแล้ว แต่ลูกหลานยังคงอยู่ ดังนั้นจึงควรเก็บรักษาสิ่งที่บรรพบุรุษได้สั่งสมไว้ให้ดีและเพิ่มทวีคุณค่ามากยิ่งขึ้น สุภาชิตบทนี้จึงความเปรียบถึงการรักษามรดกที่ได้รับจากบรรพบุรุษให้ดำรงสืบต่อไป

สุภาชิตไทลื้อที่ยกมาดังกล่าวนี้เป็นสุภาชิตที่นำมาสั่งสอนเกี่ยวกับการใช้ชีวิตคู่ การครองเรือน และการอยู่ร่วมกันภายในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์แบบสามีภรรยา ความสัมพันธ์แบบพี่น้อง ความสัมพันธ์แบบพ่อแม่ลูก ความสัมพันธ์ฉันญาติ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบใดก็ตามต้องคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตามลักษณะนิสัยของสังคมชาวไทลื้อที่รักพวกพ้อง สามีภรรยาต้องสนับสนุน ช่วยเหลือกันทั้งงานในบ้านและงานนอกบ้าน เมื่อมีเรื่องใด ๆ เกิดขึ้น ควรมีการปรึกษากัน หากอยากสบายต้องช่วยกันอดออม ไม่ทอดทิ้งกัน เช่นเดียวกับพี่น้อง ต้องหมั่นถามไถ่ข่าวคราวของกันและกันเสมอ มีปัญหาให้ปรึกษากัน อย่าคิดทำเพียงลำพัง หากความสัมพันธ์ภายในครอบครัวเป็นไปด้วยความแน่นแฟ้น จะทำให้ครอบครัวไม่ลำบาก

ระบบครอบครัวของชาวไทลื้อเป็นครอบครัวขยาย กล่าวคือ สมาชิกในครอบครัวประกอบด้วยคนหลายรุ่น นับตั้งแต่ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่และลูกหลาน การเริ่มต้นครอบครัวของสังคมไทลื้อเริ่มจากประเพณีการลงข่วงบั้นฝ้าย ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะกันและมีความเป็นอิสระเสรีในการเลือกคู่ครอง แต่ต้องอยู่ในกรอบของประเพณีที่ดีงาม การผิดผีเป็นจารีตประเพณีที่ควบคุมไม่ให้หนุ่มสาวชาวไทลื้อประพฤติปฏิบัติที่ล่วงเกินแก่ฝ่ายหญิง ถ้ามีการถูกเนื้อต้องตัวจะต้องมีการเสียผีตามธรรมเนียม แต่เมื่อทั้งคู่เป็น “ตัวป้อตัวแม่” คือเป็นคู่รักกัน มีความยินยอมพร้อมใจกันทั้ง 2 ฝ่ายฝ่ายหญิงก็จะส่งตัวแทนไปบอกกล่าวแก่ฝ่ายชาย ซึ่งเรียกว่าไป “ใจกำ” (ใจคำ) แล้วถือว่าเป็นการเริ่มต้นชีวิตครอบครัว แต่ชาย-หญิงจะแยกกันอยู่จนถึงฤดูการทำไร่ทำนา ราวเดือนแปดเห็นอย่างช้าไม่เกินเดือนเก้าเห็นคือเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน หลังจากนั้นฝ่ายชายจะไปอยู่บ้านของฝ่ายหญิงก่อนเป็นเวลา 3 ปี และจะย้ายไปอยู่บ้านของพ่อแม่ฝ่ายชายอีก 3 ปี จึงจะแยกครอบครัวไปสร้างบ้านใหม่ โดยจะสร้างในบริเวณเดียวกันกับบ้านของพ่อแม่ แล้วแต่ว่าจะสร้างที่บ้านฝ่าย

ชายหรือฝ่ายหญิง ซึ่งต้องได้รับความเห็นชอบจากพ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายก่อน ส่วนผู้ที่สืบทอดแทนเรือนคือ ลูกสาวคนเล็ก เมื่อแต่งงานแล้วก็จะอยู่ร่วมกับพ่อแม่ตลอดไป ดังนั้น จึงเป็นคนที่ได้รับมรดกจากพ่อแม่มากกว่าลูกคนอื่น ซึ่งมักจะเรียกกันว่า “ลูกหล้าครวฮอม” หมายถึงว่า ลูกสาว คนสุดท้ายต้องเป็นที่รวมของทรัพย์สิน

ในสังคมของไทยลื้อ เป็นระบบผัวเดียวเมียเดียว ไม่นิยมการหย่าร้าง สมาชิกทุกคนในครอบครัวที่อยู่ในวัยทำงานจะช่วยกันทำงานในที่ดินของพ่อแม่ โดยเฉพาะการทำนา เมื่อได้ผลผลิตก็จะจัดเก็บรวมไว้ในยุ้งของพ่อแม่เพื่อกินร่วมกัน ผู้ชายมีหน้าที่ไถนา ทำคันทนา ส่วนการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวจะช่วยกันทำ ส่วนผู้หญิงมีหน้าที่ทำอาหาร ปลูกผักและทอผ้า¹

ระบบเครือญาติของสังคมไทยลื้อแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ เครือญาติทางสายโลหิต ซึ่งนับญาติกันทางสายโลหิตหรือการสืบสกุล ได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา พี่ น้อง และอีกประเภทหนึ่งคือ ญาติเกี่ยวดอง เป็นการนับญาติที่มาจากสมรส ซึ่งเป็นญาติของฝ่ายสามีหรือภรรยา

เครือญาติมีความสำคัญทั้งญาติของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง แต่ในระยะ 3 ปีแรก ต้องไปอยู่รวมที่บ้านพ่อแม่ของภรรยา หลังจากนั้นอีก 3 ปี ก็กลับมาอยู่ที่บ้านของพ่อแม่สามี ญาติของทางฝ่ายชายจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากขึ้น ดังนั้นเมื่อแยกครอบครัวออกไป จึงมีความสัมพันธ์ที่ดีกับญาติฝ่ายภรรยาและฝ่ายสามี จึงอาจกล่าวได้ว่าครอบครัว มีระบบเครือญาติเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับครอบครัว ซึ่งมีค่านิยมผัวเดียวเมียเดียว ไม่นิยมการหย่าร้าง และการมีภรรยาหลายคน เพราะหากจะเกิดการหย่าร้างต้องมีการประชุมภายในครอบครัวโดยต้องได้รับความเห็นชอบจากเครือญาติของทั้งสองฝ่ายด้วย ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่ใหญ่และยุ่งยากมาก

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านครอบครัวจากสุภามิตไทยลื้อของชาวไทยลื้อพบว่า ในสุภามิตไทยลื้อมีการสะท้อนภาพความรักในครอบครัว การแต่งงาน คำสอนของการอยู่ร่วมกันในครอบครัว และความผูกพันระหว่างเครือญาติ ซึ่งสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีความสำคัญสถาบันหนึ่งของสังคมไทยลื้อ การสืบทอดคำสอนเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติในเรื่องของความรักมายังคนรุ่นหนุ่มสาว โดยอาศัยสุภามิตซึ่งเป็นภูมิปัญญาทางการใช้ภาษามาเป็นแนวทางหนึ่งในการถ่ายทอด เพราะความรักในรูปแบบต่างๆ ล้วนแต่เป็นการสร้างความผูกพันที่มั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว

4.2 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสังคม

สถาบันสังคม เป็นแบบแผนพฤติกรรมที่เป็นมาตรฐานของสังคม ที่มีขึ้นเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานทั่วไปของสังคม และมีหน้าที่ช่วยให้สังคมคงสภาพอยู่ต่อไปได้² สุภามิตไทยลื้อกล่าวถึงการรวมกลุ่ม

¹ ประชัน รักพงษ์. (2535). การศึกษาหมู่บ้านไทยลื้อในจังหวัดลำปาง. หน้า 123.

² จารุวรรณ พรหมวัง. (2536). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทยลื้อ. หน้า 35.

เป็นสังคมของชาวไทลื้อ โดยปรากฏเป็นภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสังคม ดังตัวอย่างสุภาษิตไทลื้อต่อไปนี้

4.2.1 ข้อคิดและคำสอนเกี่ยวกับการเลือกคบคน

การอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข ดังนั้นสุภาษิตไทลื้อจึงมีการกล่าวถึงข้อคิดและคำสอนเกี่ยวกับการเลือกคบคน ดังตัวอย่างสุภาษิตที่ว่า

- สบหน้าแล้วเสีย พากี่ตีนเตี้ยต้องตอ

(แปลความ) ปากก็ว่าเป็นสหายกัน มักพาให้ชายกางเกงคล้องคอพึงกันไม่ได้

สุภาษิตบทอธิบายเพิ่มเติมได้ว่า ไปไหนไปด้วยกันพูดจากันสนิทสนมกันเป็นสหายกันแต่คำพูด แต่เมื่อถึงคราวต้องการความช่วยเหลือกลับทอดทิ้ง ช่วยเหลือกันไม่ได้ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนสนิทกันเกินไปมักไม่เกรงใจกันและมักไม่ช่วยเหลือกัน สุภาษิตบทนี้สอนให้ระวังคนใกล้ชิด

- ตัวหนึ่งอุ้งขึ้นเหนือ ตัวหนึ่งถील่องใต้

(แปลความ) ตัวหนึ่งจะไปทางเหนือ อีกตัวหนึ่งกลับล่องใต้

เพื่อนกันไม่จำเป็นว่าจะต้องมีความคิดเห็นไปในทางเดียวกันอยู่เสมอ คนหนึ่งอาจมีความคิดเห็นที่จะไปในทางเหนือ แต่อีกคนหนึ่งอาจมีความคิดเห็นที่จะไปในทางใต้ ซึ่งอาจเป็นความคิดเห็นที่แตกต่างกันบ้าง ขัดแย้งกันบ้างก็ไม่ใช่ไร เพราะทุกคนมีสิทธิที่จะคิด และมีความคิดเป็นของตนเองแต่ต้องไม่นำเรื่องที่ขัดแย้งนั้นมาเป็นอารมณ์ จนเป็นเหตุให้เรื่องราวนั้นลุกลามกลายเป็นเรื่องใหญ่โต ดังนั้นทุกคนจึงต้องยอมรับฟังในความคิดเห็นของผู้อื่นประกอบด้วยเสมอ

- แอ่วพี่แอ่วน้อง แอ่วบ้านแอ่วเมือง

(แปลความ) เที่ยวเยี่ยมพี่เยี่ยมน้อง เที่ยวหมู่บ้านเที่ยวชมเมือง

การผูกสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องหรือมิตรสหายควรมีการไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ แม้จะอยู่ต่างบ้านต่างเมืองกันก็ควรที่จะหาโอกาสมาเยี่ยมเยียนกัน ไปมาหาสู่กันอย่างสม่ำเสมออย่าให้ขาด เพราะหากขาดการติดต่ออาจไม่ได้รับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ เช่น การย้ายที่อยู่ หรือการล้มหายตายจาก ความเป็นเพื่อนเป็นสหายก็เช่นกัน ควรมีการพูดคุยถามไถ่สารทุกข์ของกันและกันเสมอ เพื่อแสดงถึงความห่วงใยที่มีให้กัน นอกจากนี้จะเป็นการกระชับความสัมพันธ์แล้ว อาจถือโอกาสนี้ไปเที่ยวชมว่าบ้านเมืองอื่นเป็นอย่างไร เพื่อสะสมความรู้ไว้บอกเล่าต่อไป

- อยู่ต่อหน้าหน้าว่าดี ๆ พายุลูกกายเป็นผีสองหน้า

(แปลความ) อยู่ต่อหน้าก็ว่าดี ภายหลังกลายเป็นผีสองหน้า

สุภาษิตบทนี้เป็นความเปรียบว่า อยู่ต่อหน้าว่าดี แต่ลับหลังว่าไม่ดี เหมือนผีสองหน้าคบไม่ได้ ซึ่งชาวไทลื้อถือว่าเป็นคำตำ และยังเป็นการสอนในเรื่องการคบคนว่าควรศึกษาดูให้ดีกว่าก่อนว่าคนผู้นั้นคบได้หรือไม่ เพราะหากไม่รอบคอบหรือประมาทในการเลือกคบเพื่อนแล้วแล้วอาจเดือดร้อนในภายหลังได้

การผูกมิตรไมตรี การมีน้ำใจช่วยเหลือกัน การคบเพื่อนของชาวไทลื้อจึงเป็นสิ่งที่มักถูกนำเสนอสิ่งให้เกิดข้อคิดเตือนใจโดยให้ความรอบคอบและระมัดระวังในการคบคน เพราะการอยู่เป็นสังคมประกอบด้วยคนจำนวนมาก จึงต้องพบเจอทั้งคนที่ดีและคนที่ไม่ดี

ด้วยเหตุผลข้างต้น ในสุภาษิตไทลื้อจึงมีข้อห้ามสำหรับเลือกคบคน เพื่อสั่งสอนลูกหลานได้ใช้เป็นเกณฑ์หรือข้อคิดเตือนใจเพื่อประกอบการตัดสินใจในการเลือกคบใครเป็นสหายหรือก่อนการผูกไมตรี ดังตัวอย่างสุภาษิตที่มักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “อย่า” ซึ่งเป็นคำแสดงการห้าม ดังนี้

- อย่าหาคนขี้กู่หนี่ อย่าชี้หน้าคนหน้าผู้เหมือร

(แปลความ) อย่าไปคบหาคนชอบกู่หนี่ อย่าชี้คนที่หน้าตาเหมือนกัน

การสอนไม่ให้คบค้ากับบุคคลที่ชอบกู่ขบข่มนั้น แสดงให้เห็นถึงความระมัดระวังในการเลือกคบคน เพราะอาจมีเรื่องเดือดร้อนเกี่ยวกับการเงินให้เราต้องแก้ไข ดังนั้นหากไม่อยากจะยุ่งเกี่ยวจากบุคคลอื่น จึงไม่ควรกู่ข่มเงินใคร นับเป็นอุบายที่แฝงไว้ในภาษิตที่เน้นถึงการช่วยเหลือตนเอง อย่าเป็นหนี่ หรือกู่ข่มใครเพราะเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นได้ หรือการชี้หน้า ทักทายกับคนที่มีหน้าตาเหมือนกันก็เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ เพราะคนที่มีหน้าตาเหมือนกัน ไม่ใช่คนที่มีนิสัยเหมือนกัน ต่างคนย่อมต่างนิสัยกัน ดังนั้นจึงไม่ควรประมาท

- อย่าทำเมียดกับคนใจจาวร ลามตัวคิงทวดพ้อง

(แปลความ) อย่าเป็นมิตรกับคนที่ใจเป็นโจร จะพาตัวเรามีโทษร่วมด้วย

การไม่ควรคบคนชั่วหรือโจรเป็นเพื่อนเพราะอาจนำความเดือดร้อนหรือนำพาเราให้มีโทษร่วมกันไปในภายหลังได้ ซึ่งข้อคิดเตือนใจที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนมานั้น ย่อมเกิดจากประสบการณ์ที่พบเจอมาก่อน ดังนั้นควรเชื่อถือและปฏิบัติตาม

ชาวไทลื้อส่วนใหญ่หมักไม่ค่อยมีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากเท่าใดนัก ทั้งนี้เนื่องมาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีการคมนาคมค่อนข้างลำบาก อีกทั้งประเพณีวัฒนธรรมรวมทั้งความคิดเห็นในบางเรื่องของชาวไทลื้อนั้นยังไม่เปิดกว้างสำหรับสังคมภายนอก เพราะเกรงว่าจะได้รับการดูถูกเหยียดหยามและถูกเอารัดเอาเปรียบได้ อีกประการหนึ่งสังคมภายนอกก็ไม่ค่อยได้มีการติดต่อกันกับกลุ่มสังคมชาวไทลื้อเท่าใดนัก ทั้งนี้อาจเกรงว่าจะปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มสังคมชาวไทลื้อได้ลำบาก ชาวไทลื้อจึงมีการระมัดระวังในการเลือกคบคนเป็นอย่างมาก จนกล่าวเป็นข้อคิดและคำสอนเกี่ยวกับการเลือกคบคนในสุภาษิตไทลื้อเพื่อถ่ายทอดต่อกันไป

4.2.2 ลักษณะการปกครอง

ดินแดนสิบสองปันนา จัดการปกครองเป็นระบบปันนา โดยการแบ่งหัวเมืองออกเป็นกลุ่มๆ เพื่อความสะดวกในการจัดเก็บส่วยและผลประโยชน์ของรัฐ รัตนพร เศรษฐกุล¹ กล่าวถึงการแบ่งเป็น 12 ปันนา ประกอบด้วย ปันนาเมืองล่า ปันนาเมืองพง ปันนาเชียงตอง ปันนาอึ้ง ปันนา

¹ รัตนพร เศรษฐกุล. (2528). สิบสองปันนา:บทสำรวจการปกครองและสังคม ก่อนการปลดแอก ค.ศ. 1950., ใน สิบสองปันนา : อดีตและปัจจุบัน . หน้า 14.

อุเหนือ บ้านนาอุใต้ บ้านนาอีอุ บ้านนาเมืองหลวง บ้านนาเมืองฮาย บ้านนาเมืองหน บ้านนาเมืองแจ้ บ้านนาเมืองงาด และบ้านนาม่อนต่าน

ลักษณะการปกครอง มีส่วนในการช่วยควบคุมสังคมให้อยู่ในความสงบสุข และดำรงสภาพความเป็นสังคมต่อไป ดังตัวอย่างสุภาษิตไทลื้อที่กล่าวถึงลักษณะการปกครองของสังคมไทลื้อ ดังนี้

- น้ำเจ้า ดินเจ้า

(แปลความ) น้ำเป็นของเจ้าแผ่นดิน ดินก็เป็นของเจ้าแผ่นดิน

สุภาษิตบทนี้ อธิบายถึงการที่เจ้าแผ่นดินเป็นเจ้าของแผ่นดิน ดังนั้นน้ำและที่ดินทั้งหมดของสิบสองปันนาเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าแผ่นดินผู้เป็นประมุขแห่งอาณาจักรแต่เพียงผู้เดียว ประชาชนไม่มีสิทธิ์ในกรรมสิทธิ์ที่ดินของเจ้า ซึ่งเป็นระบอบการปกครองมาแต่โบราณ

- หัวเร็นจ๋าเหนือดิน บ่ยามซี้ ตีได้ย

(แปลความ) เสาริเณจ๋าเหนือดิน หากไม่ยอมจ่ายเงิน ก็ปลุกไม่ได้

สุภาษิตนี้อธิบายว่า บ้านข้าทาสจะซุดหลุมฝังเสาดึงต้องจ่ายค่าดินให้เจ้า นั่นคือต้องมีการแจ้งให้ทางราชการทราบก่อนว่าจะมีการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างขึ้น เพื่อเป็นการเสียภาษีให้กับทางราชการ หากได้รับการอนุมัติจึงจะสามารถปลูกสร้างได้ แต่หากไม่แจ้งแล้วทางราชการมาพบภายหลังจะต้องทำการรื้อถอนในภายหลัง ทั้งนี้อาจถือได้ว่าเป็นการควบคุมสิ่งก่อสร้างให้ได้มาตรฐานเพื่อความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน ถือเป็นกฎระเบียบที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม

- 3 ปลีเปนหัวหย้า 5 ปลีเปนนาเฟิง

(แปลความ) นาแรกทำ 3 ปียังเป็นหญ้าอยู่ ทำนา 5 ปีไปแล้วจึงเป็นนาที่มีฟาง

สุภาษิตบทนี้ กล่าวถึงกฎหมายของการทำนาที่ถือว่าน้ำดินเป็นของเจ้าแผ่นดิน เอกชนจะถือครองไม่ได้และไม่มีการซื้อขาย แต่ในหมู่บ้านที่เก่าแก่ใหญ่โตและมีนาบ้านมาก มักจะมีไพร่ทำการ “เปิดนา” (การสร้างนา) ตามที่ว่างเปล่าริมสวนริมทางหรือตามชอกมูมริมบ้าน ไร่ตคลองหรือฮี้ตกองของสิบสองปันนามีข้อกำหนดว่า ไม่ว่าบุคคลใดเปิดนาเป็นของส่วนตัวแล้ว ต้องทำตามกฎที่ว่า นาเปิดใหม่หรือนาที่ชาวบ้านบุกเบิกที่ดินว่างเปล่าให้เป็นที่นา ช่วงประมาณ 3 ปีแรกเจ้าของที่ดินยังไม่เก็บค่าเช่า เนื่องจากการทำนายังไม่ค่อยได้ผล ผลผลิตที่ได้เหมือนแค่เป็นการเก็บเกี่ยวหัวหญ้า แต่พอผ่านพ้น 3 ปีแล้ว นา ก็จะเปลี่ยนเป็นนาที่อุดมสมบูรณ์ จากหัวหญ้ากลายเป็นหัวฟางข้าว คือ เต็มไปด้วยหัวฟางที่ผ่านการย่นวดให้เมล็ดข้าวหลุดจากรวงแล้ว ฉะนั้นเมื่อทำไปครบ 5 ปีแล้วเจ้าของที่ดินจึงจะเก็บค่าเช่า เพราะนานั้นเริ่มมีผลผลิตแล้ว¹

- เชื้อไก่กินหน่อทวยพา เชื้อครแสตถหลา กินนาทวยพ้อ

(แปลความ) เชื้อสายไพร่ก็กินหน่อไม้ตามพ้อ

เชื้อสายกษัตริย์ก็ได้กินนาตามพ้อ

¹ ยรรยง จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล. (2544). *ประวัติศาสตร์สิบสองปันนา*. หน้า 172.

สุภาษิตบทนี้เป็นความเปรียบกับเชื้อสายไฟที่ไม่มีที่นาไว้ให้ลูกหลาน นอกจากหน่อไม้ที่เกิดขึ้นตามกอไม้ทั่วไปที่พอจะมีเก็บไว้ให้ลูกหลานได้มีกินต่อไปได้ เช่นเดียวกับการสืบเชื้อสายของกษัตริย์ที่ย่อมได้รับการสืบที่นาตามพ่อ เพราะการสืบราชสมบัติของเชื้อสายกษัตริย์ ถือเป็น การสืบตำแหน่งกษัตริย์ ซึ่งในสิบสองปันนาเรียกราชวงศ์กษัตริย์ที่ครองราชย์สืบต่อกันมาว่า “เชื้อเครือเจ้าแสนหวี” โดยมีราชวงศ์เจียงเพียงราชวงศ์เดียวที่ปกครองสิบสองปันนา

- ตั้งเรือนหิมี่หิ้งกับฆ่า ตั้งบ้านหิมี่จ่ากับนาย

(แปลความ) ปลุกเรือนให้มีหิ้งวางอาหารกับฆ่าซึ่งเป็นชั้นแขวนเหนื่อเตาไฟ
ตั้งหมู่บ้านให้มีจ่ากับนายบ้าน

สุภาษิตบทนี้ สะท้อนภาพการปกครองของหมู่บ้านชาวไทลื้อ โดยต้องมีจ่าหรือนายบ้าน 4 คน ร่วมกันดูแลปกครองหมู่บ้าน เช่นเดียวกับการตั้งบ้านของชาวไทลื้อจะต้องมีหิ้งสำหรับใช้วางอาหารและฆ่าไว้สำหรับแขวนบนเตาไฟในบ้านทุกหลังเพื่อใช้วางเนื้อสัตว์ หรือผักสวนครัวต่างๆ ที่ใช้อยู่เป็นประจำในการประกอบอาหาร

- ภา้อยู่เหนื่อ คออยู่ใต้

(แปลความ) ปร้าอยู่บน คอคนอยู่ใต้ปร้า

สุภาษิตนี้ เป็นความเปรียบว่า ปร้าคือเจ้าต้องอยู่เหนื่อหัว คอคือไพร่ก็ต้องอยู่ใต้การปกครองของเจ้าแผ่นดิน หากขัดขึ้นหรือต่อต้านย่อมได้รับการลงโทษ เพราะกษัตริย์เปรียบเสมือนเจ้าเหนื่อหัวที่ทุกคนต้องเคารพ

- อย่าเที่ยวตัดหน้าเจ้า อย่าเข้าแทตที่นอรนาย

(แปลความ) อย่าเดินตัดหน้าเจ้าแผ่นดิน อย่าเข้าใกล้ที่นอนนาย

สุภาษิตบทนี้ อธิบายถึงธรรมเนียมปฏิบัติต่อเจ้าแผ่นดินว่า ไม่ควรเดินตัดหน้าเจ้าแผ่นดิน ต้องเดินตามหลังเท่านั้น และอย่าเข้าใกล้ที่นอนเจ้านายหรือขุนนาง เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่สมควรอย่างยิ่งที่ผู้น้อยจะเข้าใกล้หรือทำตัวเสมอกับผู้ใหญ่ หรือกระทำให้เจ้าแผ่นดิน หรือขุนนางขัดเคือง หรือโมโหเพราะอาจเกิดเดือดร้อนได้

ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อปีพ.ศ. 2492 สิบสองปันนามีการปกครองในระบบอบศักดิ์นาโดยมีกษัตริย์หรือเจ้าแผ่นดินเป็นประมุข ปฐมกษัตริย์ คือ พญาเจิง (เจียง) เมื่อพญาเจิง (เจียง) สิ้น อำนาจของอาณาจักรสิบสองปันนาก็อ่อนลง จนกระทั่งขึ้นตรงต่อเจ้าแผ่นดินจีนหรือกษัตริย์จีน โดยยังคงมีเจ้าแผ่นดินหรือกษัตริย์ของตนปกครองเช่นเดิม เมื่อสิบสองปันนาเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของประเทศจีนตั้งนั้น เมื่อจีนยกเลิกการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตรงกับสมัยของเจ้าหม่อมคำลือเถลิงราชย์เป็นกษัตริย์องค์สุดท้าย ได้รับตำแหน่งเจ้าแสนหวีเชียงรุ่งปกครองดินแดนสิบสองปันนา

จารุวรรณ พรมวัง¹ กล่าวถึงการบริหารราชการแผ่นดินส่วนกลางของสิบสองปันนามีเจ้าแผ่นดิน เป็นผู้ปกครอง มีรัฐบาลที่เรียกว่า “สนาม” เป็นหน่วยการบริหาร หรือบางที่ เรียกว่า “สนามนอก” ประกอบด้วยเสนาอำมาตย์ โดยดำรงตำแหน่งที่เรียกว่า “ท้าวขุนเหนือสนาม” ซึ่งแต่งตั้งโดยเจ้าแผ่นดิน ขุนเหนือสนามที่สำคัญ ได้แก่ “เจ้าเชียงฮา” เป็นหัวหน้าหน่วยการบริหาร ทำหน้าที่เป็นประธานในที่ประชุมเจ้าเมืองทั้งหลาย “ซุหลวงเค้า” หรือ “สาซุหลวงเกล้า” หรือ “ฮ้อยต่างบ้านออก” ทำหน้าที่เป็นประมุขรัฐบาล รับผิดชอบคุมฝ่ายการคลังและภาษี “ฮ้อยต่างบ้านขุม” ทำหน้าที่ฝ่ายกฎหมาย และสำมะโนครัว และ “ฮ้อยต่างจอมวัง” ทำหน้าที่เก็บภาษีข้าว

หมู่บ้านหลายหมู่บ้านเมื่อรวมกันเป็นตำบลจะมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น โลง หัวสิบ และขำม้า เป็นต้น หน่วยการปกครองเหล่านี้รวมกันเป็นเมือง ซึ่งเป็นหน่วยการบริหารที่มีฐานะรองลงมาจากสิบสองปันนา เป็นหน่วยการปกครองภายใต้เจ้าเมือง แต่งตั้งโดยเจ้าแผ่นดินหรือเหนือสนามนอก เมื่อเวลาผ่านไปตำแหน่งเจ้าเมืองและท้าวขุนกลายเป็นตำแหน่งที่สืบทอดกันภายในตระกูล ทำให้เมืองมีอำนาจในการปกครองตนเองมากขึ้นเรื่อย ๆ เมืองต่าง ๆ จะมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับราชสำนักหรือราชการส่วนกลาง ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับราชสำนัก และความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับเมืองนั้นเป็นลักษณะความสัมพันธ์และผูกพันกันในระบบเครือญาติ เนื่องจากเจ้าแผ่นดินและเจ้าเมืองมักเป็นเครือญาติกัน โดยนิยมส่งน้องชายและลูกชายไปปกครองเมืองต่าง ๆ ส่วนน้องสาวและลูกสาวก็มักแต่งงานกับเจ้าแผ่นดิน หรือเชื้อพระวงศ์หรือเจ้าเมืองต่าง ๆ²

การปกครองในส่วนท้องถิ่นมีหมู่บ้าน ซึ่งชาวไทลื้อเรียกหมู่บ้านว่า “บ้าน” และเรียกบ้านว่า “เรือน” ท้าวขุนผู้ปกครองเรียกว่า “พ่อบ้าน” และแต่ละหมู่บ้านจะมี “ก๊วานบ้าน” เป็นหน่วยบริหาร ก๊วานประกอบด้วย “แม่บ้าน” “แกบ้าน” (ชายผู้สูงอายุ ผู้อาวุโส และมีอิทธิพล) มี “ขุนแขก” หรือเสมียน นอกจากคณะบริหารซึ่งมีนายบ้านและก๊วานบ้านแล้ว ยังมีเจ้าหน้าที่เฉพาะกิจอีกหลายคน เช่น “ขุนหาญ” เป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย “พ่อพัน” หรือ “ล่ามป่าว” เป็นผู้รับใช้เรียกประชุมหรือประกาศคำสั่ง นายบ้าน “พันเหมือง” เป็นผู้ดูแลและปันส่วนน้ำเหมืองชลประทาน “พ่อหมอ” หรือ “เจ้าบ้าน” (ทายาทของตระกูลที่มาตั้งถิ่นฐานหมู่บ้าน) เป็นผู้ทำพิธีบวงสรวงพระเสื้อบ้าน หรือเลี้ยงผีบ้านเลี้ยงเทวดาบ้าน “พ่อจารย์” (พ่ออาจารย์) เป็นผู้ทำพิธีทางศาสนาฝ่ายขรราวาส เป็นต้น

ในสิบสองปันนามีระบบล่าม ซึ่งเป็นผู้ดูแลราชการและเป็นตัวกลางระหว่างเมืองกับเมือง โดยระบบล่ามของสิบสองปันนาสนับสนุนอำนาจของเมืองหลวง ทำให้อำนาจของเจ้าแผ่นดินเข้มแข็งและผูกพันเมืองต่าง ๆ กับราชสำนัก คือ เมืองเชียงรุ่ง “พ่อล่าม” คือ เจ้านายท้าวขุนที่มีตำแหน่งทางราชการและมีอำนาจบารมี หมู่บ้านหรือเมืองเลือกให้เป็นพ่อล่ามของตน โดยมีการขอพระราชทานอนุญาตจากเจ้าแผ่นดิน ระบบพ่อล่าม-ลูกล่าม (หมู่บ้านหรือเมือง) เป็นระบบที่ทางราชสำนักใช้ควบคุม

¹ จารุวรรณ พรมวัง.(2536). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทลื้อ. หน้า 48

² รัตนาพร เทรษฐกุล. (2542). อิทธิพลความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมต่อพัฒนาการของรัฐไท :กรณีศึกษาไทดำ ลื้อ และยวน. หน้า 99.

การบริหารราชการภายในหมู่บ้านและเมือง โดยมีท้าวขุนเหนือสนาม ทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างราชสำนักกับท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นหูเป็นตาและช่วยรักษาผลประโยชน์ให้กับราชสำนักด้วย ระบบพ่อล่ำนเน้นความสำคัญของการกำลังคนหรือประชาชน พ่อล่ำนได้รับคำแนะนำให้ใช้ทั้งคุณธรรมและอำนาจ ต้องควบคุมลูกล่ำนอย่างใกล้ชิด ใช้อำนาจเด็ดขาดในการควบคุม¹

ระบบพ่อล่ำนนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ ฟังพากันและกัน ต่างฝ่ายต่างได้รับผลประโยชน์ พ่อล่ำนในสิบสองปันนามี 3 ประเภท คือ “พ่อล่ำนเมือง” หัวเมืองต่างๆ จะเลือกจากบรรดาท้าวขุนเหนือสนาม ให้เป็นตัวแทนอยู่ที่ราชสำนักเชียงใหม่ “พ่อล่ำนบ้าน” เลือกจากท้าวขุนเหนือสนามหรือเหนือกว๊าน เพื่อเป็นตัวแทนของหมู่บ้าน “พ่อล่ำนม่อน” คือ ท้าวขุนเหนือสนามที่ดูแลหมู่บ้านชาวเขา นอกจากพ่อล่ำนทั้ง 3 ประเภทที่กล่าวมาแล้ว ยังมีพ่อล่ำนนา คือ ท้าวขุนที่ “กินข้าวบาทนา” จากนาประจำตำแหน่งที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานให้

สุภามิตไทลื้อจึงสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของเจ้าแผ่นดินที่ควรมีในการปกครองแผ่นดิน เพราะไพร่หรือประชาชนมีเจ้าแผ่นดินเป็นศูนย์รวมจิตใจ ชาวไทลื้อยังมีความเชื่อว่าเจ้าแผ่นดินเป็นผู้มีบุญสูงกว่าคนอื่น ๆ จึงได้เป็นผู้นำ และเพื่อที่จะได้แผ่บุญญาบารมีคุ้มครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินได้ เจ้าแผ่นดินหรือกษัตริย์ จึงต้องเป็นตัวอย่างที่ดี ต้องรู้จักบาปบุญ ต้องมีธรรมะ เพราะถือว่าเป็นผู้ผดุงความยุติธรรม เจ้าแผ่นดิน ขุนนาง ไพร่หรือประชาชน ต้องมีการฟังพาท้ายกันที่สำคัญ เจ้าแผ่นดินหรือกษัตริย์ของสังคมลื้อนั้นต้องเคร่งครัดในฮี้ตกองหรือรีตคลอง เพราะฮี้ตกองเป็นการปรับเอาคติความเชื่อของพุทธศาสนาไปใช้ ทำให้อำนาจของกษัตริย์เป็นที่ยอมรับและทำให้ประชาชนยอมรับว่าตนเองต่ำต้อยและต้องเชื่อฟังชนชั้นปกครอง สำหรับสามัญชนหรือไพร่แล้วจะไม่แข็งข้อต่อเจ้านายและยังได้รับการสอนให้อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่กระทำสิ่งใดที่เป็นการเกินฐานะของตนเอง² ชาวไทลื้อยังเชื่ออีกว่าความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองเกิดขึ้นเพราะกษัตริย์ตั้งอยู่ในธรรมและทำให้พุทธศาสนามีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการรับรองสิทธิธรรมของเจ้าแผ่นดินและชนชั้นปกครอง³

การขึ้นมาเป็นกษัตริย์ของสิบสองปันนานั้น ต้องปกครองบ้านเมืองด้วยความเป็นธรรม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้กษัตริย์ต้องอยู่ภายใต้ข้อควรปฏิบัติของกษัตริย์ตามหลักพุทธศาสนา⁴ ที่ว่า

- **คั้นเป็นท้าวพระยาหื้อไกวไผ่เป็นกัวย** หมายความว่า เมื่อได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าแผ่นดินแล้ว จะต้องเลี้ยงดูผู้อยู่ใต้การปกครอง ทั้งท้าวขุนและประชาชนให้มีแต่ความสุข ป้องกันภัยไม่ให้นำเบียดเบียน

¹ จารุวรรณ พรหมวัง. (2536). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทลื้อ. หน้า 53.

² รัตนพร เศรษฐกุล. (2542). อิทธิพลความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมต่อพัฒนาการของรัฐไท : กรณีศึกษาไทดำ ลื้อ และยวนหน้า หน้า 124.

³ ลมูล จันทน์หอม. (2544). คำวนิทานข่าสี่แสนหมอนม้า. หน้า 23.

⁴ ทวี สว่างปัญญาณกุล. (2529). ตำนานพื้นเมืองสิบสองปันนา. หน้า 10-11.

- **หื้อมีบวย 5 ลูก** หมายถึงให้มีเสนาอำมาตย์ที่มีความสามารถอยู่ 5 ทิศ สรรหาทรัพย์สินมาใส่พระคลังโดยชอบธรรมไม่ให้ได้ขาด

- **หื้อปลูกไม้สมฝาดขมหวาน** หมายถึงให้บุคคลประเภทต่างๆที่จะให้คุณ เช่น นักปราชญ์ ผู้รู้สำหรับสั่งสอนตน ให้มีขุนทหารคอยป้องกันภัยและมีผู้อ่านออกเขียนได้รู้หนังสือในราชสำนัก

- **หื้อยานหานที่อยู่** หมายถึงให้เกรงกลัวบาปและกลัวที่จะทำบุญ หลีกหนีจากความชั่วกระทำแต่ความดี

- **อย่าหื้อรู้คำเล่นคำร้ายหย้อจน** หมายความว่าไม่ให้พูดโกหก ต้องรักษาสัจจะ

- **หื้อเลี้ยงกา 3 หมู** หมายความว่าให้มีสติอาวุธ ได้แก่ อติตะ อนาคตะ และปัจจุบันนะ (อดีต อนาคต และปัจจุบัน)

- **หื้อเลี้ยงปู่ 3 คน** หมายถึงให้ยอมรับความคิดเห็นของผู้สูงอายุ จะกระทำสิ่งใดก็ต้องปรึกษาหารือหรือให้มีส่วนร่วมด้วย

- **หื้อมีปูน 3 ล้าน** หมายถึงให้กระทำการใดได้ด้วยความชอบธรรม ให้มีมิตรสหายใกล้ชิดที่จะคอยแจ่มข่าวเมื่อภัยมาถึง

- **หื้อเลี้ยงहां 3 หัว** หมายความว่าให้มีเศรษฐกิจ 3 คนอยู่หัวเวียง หางเวียง และกลางเวียง คอยช่วยเหลือเมื่อมีภัย

- **หื้อมีตัวในท้อง** หมายความว่าถึงควรรำเรียนให้มีความรู้อยู่กับตน

- **หื้อกระทำตนด์จ้อง** หมายความว่าปฏิบัติให้เหมาะสม คือ เมื่อมีแขกบ้านแขกเมืองมาพบต้องมีบุคลิกที่สง่างามน่าเกรงขามเหมือนนรมเมื่อกางอยู่ แต่เมื่อพบพระสงฆ์และผู้อาวุโสก็ต้องอ่อนน้อมถ่อมตนเหมือนนรมที่หุบเอาไว้

- **หื้อรู้ห้องแจ้งและห้องกลาง** หมายความว่าให้รู้จักสถานที่ที่เหมาะสมที่ควร

- **หื้อเลี้ยงหาง 3 ปาก** หมายถึงต้องรู้จักที่จะพูดจาตามความเหมาะสม พูดอย่างไรเพราะอ่อนหวานรู้จักพูดสั่งสอนลูกบ้านหลานเมืองไม่ให้พูดคำหยาบคาย

- **หื้อเลี้ยงนาค 3 หัว** หมายความว่าให้มีความเข้มแข็งเมื่อมีภัยสงคราม

- **หื้อมีวัวแสนแอก** หมายถึงต้องรู้จักใช้โวหารในการเจรจาและต้องรักษาสัจจะ

- **หื้อเลี้ยงแขกหลายเมือง** หมายความว่าควรมีการสร้างไมตรีกับพญาต่างบ้านต่างเมือง

- **อย่าขี่เยืองตางม้า** หมายถึงเมื่อเป็นท้าวขุนก็ไม่ควรกระทำสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับฐานะ เช่น เล่นชู้กับผู้หญิงที่มีฐานะต่ำกว่า

- **อย่าหับฆ่าคนเมือง** หมายความว่าไม่ควรฆ่าใครอย่างไม่เป็นเหตุผล

- **บ้านเมืองจางหื้อเอาเกลือมาทอด** หมายความว่าเมื่อบ้านเมืองมีทุกข์เข็ญให้เห็นอกเห็นใจประชาชน แจกข้าวปลาอาหาร อนุญาตให้ประชาชนทำการค้าได้ตามใจ

- **อย่าเลี้ยงมอดขบเมือง** หมายความว่าไม่ควรเลี้ยงเสนาขุนนางที่กดขี่ข่มเหงประชาชน

คติความเชื่อเกี่ยวกับกษัตริย์ มีพื้นฐานมาจากคติความเชื่อทางพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อประชาชนและถูกนำมาใช้เป็นเครื่องวินิจฉัยสิทธิกรรมของกษัตริย์ ตัดสินจากพฤติกรรมที่กษัตริย์ประพฤติปฏิบัติตนต่อประชาชน เพราะคติทางพุทธศาสนาถือว่า กษัตริย์ต้องมีธรรม ตั้งอยู่ในธรรมต่างๆ เช่น ทศพิธราชธรรม อปริหานิยธรรม 7 สังคหวัตถุ 4 และการยึดมั่นในศีลห้าศีลแปด เป็นต้น

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสังคมของชาวไทลื้อจากสุภาสิตไทลื้อพบว่า ภาพสะท้อนวิถีชีวิตในด้านสังคม เป็นการสะท้อนภาพของคำสอนหรือข้อคิดเตือนใจในการเลือกคบคน และบางส่วนมีเนื้อหาสะท้อนภาพลักษณะการปกครอง ซึ่งสถาบันการปกครองเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีช่วยส่งเสริมให้สภาพสังคมของชาวไทลื้อเป็นสังคมที่รักความสงบ และให้การยำเกรงต่อผู้ใหญ่และผู้ปกครองหมู่บ้าน อีกทั้งจากการศึกษายังพบว่า สังคมชาวไทลื้อมีคติความเชื่อที่ให้ความสำคัญกับผู้ปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อกษัตริย์หรือเจ้าแผ่นดิน ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของไพร่ฟ้าประชาชน สังคมไทลื้อได้พัฒนาระบบการปกครองของตน โดยมีหมู่บ้านเป็นต้นแบบหมู่บ้านเมืองคึกการปกครองของตนเอง พ่อบ้าน หรือนายบ้านจะได้รับการเลือกโดยชาวบ้านและแต่งตั้งโดยกวีานเมืองรับผิดชอบการดูแลความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้านมีอิทธิพลที่มีคติความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานคอยควบคุมความประพฤติของคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

4.3 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านอาชีพ

การประกอบอาชีพ เป็นปัจจัยหนึ่งในวิถีการดำรงชีวิตของชาวไทลื้อ ดังตัวอย่างสุภาสิตไทลื้อที่กล่าวถึงภาพสะท้อนด้านอาชีพ ดังนี้

- **เรียดไร่หื้อหม้อไร่กา เรียดนาหื้อหม้อไร่ชา**

(แปลความ) ไร่ไร่ต้องหม้อไร่ระวังกา ทำนาให้หม้อไร่ดูแลน้ำ

การทำไร่ต้องหม้อไร่ดูแลไม่ให้นกหรือกามารบกวนผลผลิตที่ได้ เช่นเดียวกับการทำนาที่ต้องคอยดูแลการระบบการบริหารจัดการแหล่งน้ำเพื่อให้มีปริมาณน้ำที่พอเพียงกับฤดูกาลทำนาในแต่ละครั้ง เพราะหากปริมาณน้ำไม่เพียงพอจะทำให้ผลผลิตข้าวที่ได้มีปริมาณที่น้อยไม่พอแก่การบริโภคหรือค้าขาย สุภาสิตบทนี้เป็นการสอนให้คนเอาใจใส่ในอาชีพของตนเอง

- **เพนวัวคัจักต่างหย้า เพนมล้าคัจักต้องต่างโหล (ต่าง-บรรทุก)**

(แปลความ) เป็นวัวก็ต้องต่างหย้า เป็นม้าก็ต้องต่างพิน

สุภาสิตบทดังกล่าว เป็นการสะท้อนว่ามีการเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพ และเลี้ยงไว้ใช้งานตามลักษณะของสัตว์นั้นๆ ดังเช่น วัวก็เลี้ยงไว้สำหรับบรรทุกหญ้า หรือม้าเลี้ยงไว้สำหรับบรรทุกพินเพื่อไปขายหรือนำมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน

- **เข้าบ่หนา ปาบ่ถูก**

(แปลความ) ข้าวมีไม่มาก ปลาก็ไม่ถูก

สุภาชิตบทนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า หากฤดูการทำนาได้ไต่ช้าหน่อย ราคาของปลาที่ชาวบ้านจับได้แล้วนำมาขายนั้นย่อมมีราคาสูงหรืออาจมีราคาแพง เพราะเป็นภาวะที่เศรษฐกิจฝืดเคือง ข้าวของมีราคาแพง ประชาชนมีกำลังทรัพย์ในการซื้อน้อย

- สองนาร่วมเหมือง สองเหมืองร่นนา

(แปลความ) สองฝ่ายทำนาใช้น้ำร่วมเหมือง มีสองเหมืองก็ใช้น้ำร่วมกัน

สุภาชิตข้างต้น เป็นการกล่าวถึงความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน ความมีน้ำใจ ช่วยกันคิดแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำนา เพื่อให้ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ แบ่งปันสรรน้ำให้กันใช้ เพราะการทำนาต้องอาศัยระบบน้ำที่ดี และน้ำในปริมาณที่มาก หากร่วมมือร่วมใจกันในการบริหารน่าน้ำมาใช้ ย่อมไม่เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำ

- มักกินเข้าหิมัรแปลงนา มักกินปลาหิมัรชุดหนอง

(แปลความ) ชอบกินข้าวให้ขยันทำนา ชอบกินปลาให้ขยันชุดสระ

สุภาชิตบทนี้กล่าวเปรียบถึงการประกอบอาชีพ หากอยากได้ในสิ่งไหนก็ให้ประกอบอาชีพนั้น หากอยากมีข้าวก็ต้องทำนาโดยให้เลือกการเพาะปลูกข้าวเป็นอาชีพ แต่หากชอบกินปลาให้ชุดบ่อเลี้ยงปลาหรือทำการกันสัดักปลาเพื่อจะได้มีปลาสำหรับนำไปขายหรืออาจเก็บไว้เพื่อบริโภค

ทั้งนี้เพราะการกล่าวถึงลักษณะของการทำนาในสุภาชิตไทยลื้อเป็นสิ่งที่คนรุ่นก่อนมักจะสอนให้ลูกหลาน มีแนวคิดเกี่ยวกับความขยัน อดทน โดยเฉพาะความขยันและอดทนในการทำนา เลี้ยงสัตว์ ชีวิตของชาวไทลื้อจะตรากตรำมากในช่วงเวลาของการเพาะปลูก ตั้งแต่การไถ หว่าน ปลูกกล้า ดูแลข้าวกล้าไปจนถึงการเกี่ยวข้าว ตีข้าว และขนข้าวใส่ยุ้งฉาง ชาวไทลื้อจะทำการเพาะปลูกข้าวประมาณ 4 เดือน¹

วิถีการดำรงชีวิตของชาวไทลื้อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพาะปลูกและการผลิตอาหารเพื่อบริโภคนั้นแสดงให้เห็นถึงลักษณะสังคมก่อนศักราช ลักษณะที่สำคัญคือ ความร่วมมือของชาวบ้านในการผลิตเพื่อบริโภค เช่น การเพาะปลูกและการจับปลาล่าสัตว์ ซึ่งมีลักษณะของการรวมกลุ่มและการแบ่งปัน เหมือนกับการเก็บหาอาหารและล่าสัตว์ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมชาวไทลื้อมีความใกล้ชิดและพึ่งพาธรรมชาติ เพราะสังคมไทลื้อเป็นสังคมโดดเดี่ยว ประชากรมีจำนวนน้อย และมีวิธีการผลิตที่ล่าช้า และจากการที่ชาวไทลื้อเลือกถิ่นฐานอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำหรือแหล่งน้ำทำให้ชาวไทลื้อมีอาชีพการทำนาเป็นอาชีพหลัก² ชาวนาจะมีวิถีการดำรงชีวิตอยู่ภายใต้เงื่อนไขเศรษฐกิจแบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์กับตลาดจะเป็นไปในรูปแบบการค้าขาย เช่น การขายข้าวปลาอาหาร เป็ดไก่ และสัตว์เลี้ยงเป็นสำคัญ แม้จะไม่ได้เป็นการแลกเปลี่ยนในรูปวัตถุต่อวัตถุทั้งหมด แต่การแลกเปลี่ยนก็ยังคงยึดหลักเพื่อสนองความต้องการของการดำรงชีวิตและการผลิตภายในครอบครัวเป็นสำคัญ

¹ ยรรยง จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล. (2544). *ประวัติศาสตร์สิบสองปันนา*. หน้า 212.

² *แหล่งเดิม*. หน้า 201.

ในสุภาสิตไทลื้อยังมีการแฝงเรื่องการทำนาสอดแทรกเป็นคำสอนจากผู้รู้เพื่อถ่ายทอดสู่ลูกหลาน เนื่องด้วยการมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติเป็นอย่างมาก ชาวไทลื้อจึงมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนา

นอกจากนี้ยังพบสุภาสิตไทลื้อที่มีการกล่าวถึงอาชีพที่มีชื่อเสียงของชาวไทลื้อที่อยู่ตามเมืองต่าง ๆ กล่าวคือ นอกจากการทำนาแล้ว ชาวเมืองดังกล่าวยังมีอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ หรือนำสินค้ามาแลกเปลี่ยนกับข้าวในบางครั้งที่ผลผลิตข้าวไม่เพียงพอที่จะบริโภค เช่น

- สาดก้านตองเมิงลวง ชีป่าจ่อมเมิงแซ่

(แปลความ) เสื่อก้านตองมีที่เมืองลวง ชีป่าจ่อมมีที่เมืองแซ่

การทำเสื่อจากก้านตองของเมืองลวงซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของสิบสองปันนาได้รับการยอมรับจากเมืองต่างๆว่ามีดี ชีป่าจ่อม¹ ที่อร่อยมากต้องเป็นของเมืองแซ่ ที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือเลยเมืองฮายซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกขึ้นไป ชาวไทลื้อนิยมนำชีป่าจ่อมมาประกอบอาหารเพื่อให้อาหารมีกลิ่นรสชาติ และช่วยให้ผู้รับประทานเจริญอาหารยิ่งขึ้น

- หยาดีหย้าเชียงลอ จ้องดีจ้องเมิงลวง

(แปลความ) ยาเส้นที่ดีที่เชียงลอ ร่มดිරมเมืองลวง

เมืองเชียงลอ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือมีชื่อเสียงด้านการทำยาเส้นหรือยาสูบ ซึ่งทำมาจากใบยาสูบ อาชีพเก็บใบยาสูบเป็นอาชีพที่นิยมมากอีกอาชีพหนึ่งรองมาจากการทำนา และเลี้ยงสัตว์ สำหรับเมืองลวงยังได้รับการชื่นชมในการทำร่มว่ามีคุณภาพ

- สล่าเรินหนีอยู่เมิงรำ สล่าเหล่าเปนไทยเชียงรุ่ง

(แปลความ) ช่างปลุกเรือนอยู่เมืองรำ(ฮ่า) ช่างต้มเหล่าเป็นไทเชียงรุ่ง

สล่าหรือช่างที่มีฝีมือในการปลุกเรือนต้องเป็นสล่าหรือช่างที่มาจากเมืองรำ(เมืองฮ่า)เท่านั้น โดยเมืองรำ(เมืองฮ่า)นั้นทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเชียงรุ่งเช่นกันกับชาวเมืองเชียงรุ่งหรือชาวเวียงผาครองทางตอนกลางของสิบสองปันนาที่ได้รับการยอมรับว่าสามารถต้มเหล่า อันเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านได้มีรสชาติดีที่กลมกล่อม

ซึ่งสินค้าจากเมืองต่างๆเหล่านี้จะมีพ่อค้าแม่ค้านำมาวางขายในช่วงที่มีตลาดนัด ซึ่งชาวไทลื้อจะมีย่านตลาดนัดที่มีลักษณะพิเศษ 3 ประการ² คือ

1. ภายในท้องที่ตำบลที่อยู่ในการปกครองของเจ้าเมืองแต่ละเมืองปกติจะกำหนดให้เปิดตลาดนัด 5 วันต่อครั้งเป็นเกณฑ์ เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกรทำการค้าขายสินค้าแลกเปลี่ยนกันตามต้องการ

¹ อาหารที่ได้จากปลาเล็กปลาน้อยโดยวิธีการตากแดดและตากยอ ชีป่าถือว่าเป็นอาหารที่มีรสชาติดีดีมาก ก่อนนำมารับประทานต้องหมักกับเกลือและดินประสิวอย่างน้อย 15 วัน จึงจะนำมาประกอบอาหาร

² จารุวรรณ พรมวัง.(2536).การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทลื้อ. หน้า 57-58.

2. จะมีการตั้งย่านตลาดของตื้นขึ้นในบริเวณใกล้เคียงกับเมืองอันเป็นที่ตั้งของ ศูนย์กลางการปกครองทางการเมืองของเจ้าเมือง เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการค้าของเมืองตน จนกลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของเมือง

3. ชนกลุ่มน้อยเผ่าต่างๆ ที่อาศัยกระจุกกระจายอยู่บนภูเขาหรือดอยต่างๆ ต้องขึ้นอยู่กับเจ้าชาวไทลื้อทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ดังนั้นการค้าขายแลกเปลี่ยนสิ่งของจึงจำเป็นต้อง อาศัยย่านตลาดนัดของชาวไทลื้อที่ตั้งอยู่บนพื้นราบ

ตลาดนัดเป็นลักษณะการค้าในท้องถิ่น เป็นตลาดที่ชาวบ้านนำผลผลิตของตนมาขายใน จำนวนไม่มากนัก สินค้าในตลาดมักเป็นสินค้าบริโภคหรือสินค้าที่มีราคาไม่แพง ไม่ใช่การค้าที่เน้น กำไรสูงสุด แต่เป็นการค้าเพื่อแลกเปลี่ยนผลผลิตในท้องถิ่นของตน นอกจากนี้ตลาดนัดยังถูกใช้เป็น ที่สำหรับประกาศกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่างๆ ของผู้ปกครอง เป็นสถานที่พบปะสังสรรค์และ แสวงหาความเพลิดเพลิน วันตลาดหรือวันนัดเป็นวันสำคัญสำหรับชุมชนเพราะจะมีกิจกรรมที่ น่าสนใจมากมาย¹ ซึ่งวันตลาดหรือวันนัดจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปตามเมืองต่างๆ ภายในตลาด โดยทั่วไปจะแบ่งออกเป็น 5 ส่วน คือ หัวตลาด เป็นส่วนที่จัดให้ชาวบ้านวางขายสินค้าจำพวกผัก ลูกหมูและผักสดต่างๆ ตลาดสดตอนเหนือสำหรับให้วางขายสินค้าจำพวกผาน ไถ จอบ ไบยาสูบ และรองเท้า เป็นต้น ตลาดตอนกลางให้ตั้งเขียงขายเนื้อหมู เนื้อวัว และจำหน่ายสินค้าจำพวกเสื้อผ้า ตลาดตอนกลางนี้จะปลูกขึ้นเป็นร้านแผงลอยมุงแฝก ตลาดตอนล่าง สำหรับให้วางแผงขายขนมเส้น ชนิดต่างๆ อาทิ เส้นขนมจีน เส้นหมี่ต่างๆ ส่วนท้ายตลาดนั้นเป็นที่ขายสัตว์ใช้งาน เช่น วัว ควาย และม้า ส่วนย่านตรงกลางระหว่างตลาดกลางกับตลาดล่างนั้นสำหรับให้ชาวไทลื้อวางขายผักสด ต่างๆ²

เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าทางธุรกิจการค้าในตลาด จึงได้มีการกำหนดวันทำพิธีบวงสรวง เทพเจ้าแห่งตลาด หรือที่ชาวไทลื้อเรียกว่า “เทวดากาด” ด้วยตลาดนัดในสิบสองปันนาหมุนเวียนไป ตามหมู่บ้านหลายแห่ง โดยมักจะติดตลาดบริเวณนอกหมู่บ้าน ในที่โล่งกว้างสะดวกสำหรับคน จำนวนมาก บรรดาสินค้าในตลาดมีหมู่บ้านต่างๆ ที่มีการผลิตสินค้าเฉพาะของตนเองซึ่งสินค้าเหล่านี้ เป็นสินค้าเสริมที่ผลิตเพิ่มเติมจากการทำนาเพื่อใช้ในครัวเรือนและจำหน่ายด้วย เช่น หน่อไม้ จาก บ้านจำ บ้านหลัง เครื่องเรือนไม้ไผ่ จากบ้านโปก เครื่องปั้นดินเผา จากบ้านลือ บ้านเต๋อ สีย้อม จาก บ้านตัว บ้านปาก่อ ก้วยเตี้ยว จากบ้านเชียงหุ้ง เป็นต้น

การเลี้ยงสัตว์ของชาวไทลื้อ มีผลดีต่อการทำกิจกรรมการค้าทางไกล เพราะต้องอาศัย วัว ควาย และม้า เป็นพาหนะในการเดินทาง นับว่าการเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพเศรษฐกิจที่สำคัญของ ชาวไทลื้อในหลายเมือง เช่น เมืองลำ เมืองบาน เมืองพง เมืองแซ่ เมืองเฮม เมืองซอน และเมืองฮ่า

¹ ยรรยง จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล. (2544). ประวัติศาสตร์สิบสองปันนา. หน้า 209-210.

² จารุวรรณ พรหมวัง. (2536). การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทลื้อ. หน้า 58-59.

เนื่องจากเป็นแหล่งเลี้ยงวัว ควาย และม้าเพื่อจำหน่าย ส่งไปตามเมืองต่างๆ ในสิบสองปันนา และในประเทศใกล้เคียงด้วย¹

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านอาชีพของชาวไทลื้อจากสุภาษิตไทลื้อพบว่า ชาวไทลื้อในสิบสองปันนามีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ประกอบกับมีการตั้งถิ่นฐานตามที่ราบลุ่มและบริเวณเชิงเขาที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ ชาวไทลื้อในสิบสองปันนาจึงมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น การทำนา เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ เมื่อว่างเว้นจากฤดูการทำนาชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีการผลิตสินค้าอื่น หรือนำสินค้าอื่นที่สามารถเสาะหาได้จากธรรมชาติ มาจำหน่ายในช่วงวันที่มีตลาดนัด เพื่อเสริมรายได้ระบบการค้าที่พบในสิบสองปันนามีทั้งการค้าภายในท้องถิ่นและการค้าระบบทางไกล โดยลักษณะการค้าภายในท้องถิ่นจะเป็นไปในรูปแบบของตลาดนัดที่หมุนเวียนไปตามหมู่บ้านต่างๆ สินค้าที่นำมาจำหน่ายเป็นสินค้าที่มีในหมู่บ้าน เช่น ผักสดนานาชนิดหรือเครื่องหัตถกรรมต่างๆ ส่วนการค้าทางไกล เป็นการนำสินค้าจากประเทศใกล้เคียงเข้ามาจำหน่าย หรือการนำสินค้าที่มีชื่อเสียงภายในสิบสองปันนาส่งออกไปจำหน่ายให้กับประเทศใกล้เคียงโดยการบรรทุกหรือต่างไปบนหลังวัว ควาย ม้า ที่มีแหล่งเลี้ยงสัตว์ต่างเหล่านี้ภายในสิบสองปันนาหรืออาจมีการสั่งซื้อสัตว์ต่างเหล่านี้จากประเทศที่มีระบบการค้าทางไกลเพื่อนำไปใช้ในการเดินทางไปทำการค้า อันเป็นการส่งเสริมอาชีพการเลี้ยงสัตว์ของชาวสิบสองปันนา

4.4 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านจริยธรรม

จริยธรรม เป็นแนวทางในการประพฤติตนเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็นในสังคม จริยธรรมประกอบด้วย ศีลธรรมและคุณธรรม โดยศีลธรรม คือ สิ่งที่ควรงดเว้น มักใช้คำว่า “อย่า” ขึ้นต้น และคุณธรรม คือ สิ่งที่ควรปฏิบัติ² จริยธรรม จึงเป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่ นำมาสอนลูกหลานอยู่เสมอ เนื่องจากเห็นว่าจริยธรรมเป็นสิ่งที่ดี เป็นเหตุให้เกิดความเจริญแก่ตนเอง แก่ผู้อื่น และแก่ประเทศชาติ จากลักษณะของจริยธรรมตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ผู้ศึกษาสามารถศึกษาวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านจริยธรรมของชาวไทลื้อ ได้ 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

4.4.1 ศีลธรรม

วิถีชีวิตในสังคมของชาวไทลื้อได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาในการกำหนดแนวทางให้สังคมมีแต่ความสงบสุข นั่นคือ คนในสังคมนั้นต้องมีศีลธรรมเป็นตัวกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งศีลธรรมเป็นคำสอนที่เกี่ยวข้องกับคำสอนทางพุทธศาสนาถึงสิ่งที่คนในสังคมควรงดเว้น หรือเป็นสิ่งที่ไม่ควรนำมาปฏิบัติ ซึ่งก็คือ การงดเว้นจากความไม่ดีและความชั่ว ดังนั้น ชาวไทลื้อจึงยึดถือศีลธรรมเป็นหลักในการดำเนินวิถีชีวิตตามคำสอนที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ดังที่ปรากฏในตัวอย่างของสุภาษิตไทลื้อที่ว่า

¹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2498). *ไทยสิบสองปันนา*. หน้า 524.

² สมร เจนจิจะ. (2525). *วิเคราะห์ล้านนาภาษิต*. หน้า 48.

- บรู๊แจ้งอย่าตีท่านลัก บชกถึ่แท้อย่าทักท่านเปนจวร

(แปลความ) ไม่รู้ความจริงอย่ากล่าวหาว่าท่านลัก

ไม่รู้แจ่มแจ้งอย่าทักว่าท่านเป็นโจร

สุภาษิตบทข้างต้น เป็นสุภาษิตที่สอนในเรื่องเกี่ยวกับการพูด นั่นคือสิ่งใดที่ยังไม่รู้จริง อย่าได้พูดออกไป และอย่ากล่าวหาว่าผู้อื่นลักหรือขโมยของโดยที่ไม่มีหลักฐาน เพราะอาจสร้าง ความเสียหายให้กับตนเองและกับผู้อื่นได้

- คำได้ยเพิ่นเข้าสอ บแจ้งอย่าล่อรฟ้ง

(แปลความ) คำหรือข้อความที่คนอื่นสนสอ หรือพูดอย่างไม่ชัดเจนอย่าเชื่อ

สุภาษิตบทนี้ เป็นความเปรียบถึงการฟังคำหรือข้อความที่ผู้อื่นยุยงให้สับสนจนเกิดความ แดกแยกกัน ว่าไม่ควรเชื่อหากยังไม่ได้พิจารณา ดังนั้นจึงมีคำสอนเกี่ยวกับการฟังคำพูดจากผู้อื่นว่า ควรพิจารณาก่อน ไม่ควรเชื่ออะไรในทันทีที่ได้ยิน

- อย่าเคียดพัวร์กางหมู่ อย่าอวดอู้เหลือชม

(แปลความ) อย่าแสดงความโกรธกลางหมู่พวก อย่าอวดอวดมากกว่าผู้อื่น

ชาวไทลื้อให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างมาก สุภาษิตบทนี้สอนถึงเรื่องราวของการ พูดจาอย่างระมัดระวัง อย่าแสดงความรู้สึกโกรธต่อหน้าผู้อื่นหรือกลางหมู่ชน เพราะอาจนำไปให้ เกิดการทะเลาะกันให้ลุกลามใหญ่โตได้ และไม่ควรอวดตนเองให้ผู้อื่นทราบ แม้ว่าตนเองจะมีความสามารถในเรื่องนั้นจริง

4.4.2 คุณธรรม

คนในสังคมไทลื้อมีทั้งศีลธรรมและคุณธรรม เป็นตัวกำหนดวิถีชีวิต เมื่อศีลธรรมเป็นสิ่งที่ ควรรตเว่น คุณธรรม จึงเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ หรือการกระทำในสิ่งที่ดีหรือความดี เมื่อมีศีลธรรมควบคู่ คุณธรรม ย่อมทำให้เกิดความเจริญแก่สังคม ดังตัวอย่างของสุภาษิตไทลื้อที่มีการสะท้อนภาพวิถี ชีวิตชาวไทลื้อ ด้านจริยธรรมในส่วนของคุณธรรม ดังนี้

- เปนคนบ่มีสัจจาสิน เสมอเปนดอกไม้บ่มีลวดสะหอม

(แปลความ) เป็นคนไม่มีสัจจะศีลธรรม เสมือนดอกไม้ที่ไม่มีกลิ่นหอม

สุภาษิตบทนี้สอนให้ชาวไทลื้อ เป็นคนที่มีสัจจะ มีศีลธรรม เพราะการเป็นคนที่ไม่มีความซื่อสัตย์และ ไม่มีศีลธรรม เปรียบเหมือนดอกไม้ที่ไม่มีกลิ่นหอม ย่อมไม่เป็นที่ต้องการของใคร เพราะคนทุกคน ย่อมปรารถนาดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม

- เงินพันคืบท้อตาหน้า (ท้อ-เท่า)

เงินค่าคืบท้อเงินชาง (ชาง-พิเศษ,รางวัล,ของเขาให้)

(แปลความ) เงินพันก็ไม่เท่าหน้าตาเกียรติยศ

เงินค่าขายก็ไม่เท่ากับเงินที่ได้มาเป็นรางวัล

สุภาษิตบทนี้อธิบายว่า มีเงินเป็นพันก็ซื้อเกียรติยศไม่ได้ เงินทองที่ได้มาก็สู้ได้จากรางวัล ไม่ได้ เพราะเท่ากับว่าได้ใช้ความพยายามและความสามารถในการได้มาซึ่งเงินรางวัลนั้น

- ตัวสอนตัว ไฉยสอนใจ

(แปลความ) ตัวเราต้องสอนตัวเรา ใจเราก็ต้องสอนใจเรา

เหนือสิ่งอื่นใดทั้งหมดตัวของเราต้องสอนตัวเองให้ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงามก่อน ใจของเราก็ต้องสอนใจให้ตั้งมั่นอยู่แต่ในสิ่งที่ถูกที่ควร เพราะหากเมื่อใดที่เราสามารถสอนตัวเองและสอนใจของเราได้เมื่อนั้นเราก็สามารถที่จะนำความรู้ที่สั่งสอนผู้อื่นต่อไปได้

- รู้แก่หูที่พิจารณาแก่ตา หันแก่ตาที่พิจารณาถ้วนถี่

รู้ทันแต่มีถั่วแล้วค่อยยกทำไป

(แปลความ) รู้ด้วยหูต้องพิจารณาด้วยตา เห็นด้วยตาต้องพิจารณาให้ถ้วนถี่

รู้เห็นจริงจึงค่อยยกกระทำลงไป

สุภาสิตบพนี้ เป็นการสอนคุณธรรม ในเรื่องของการพิจารณาให้รอบคอบ ก่อนที่จะตัดสินใจเชื่อหรือกระทำการใดใด หากรู้ด้วยหูคือการฟังต้องพิจารณาต่อด้วยการดูคือการใช้ตา หากเห็นด้วยตาแล้วต้องพิจารณาให้รอบคอบถึงรายละเอียด เมื่อพิจารณาอย่างถ้วนถี่แล้วจึงค่อยลงมือกระทำ

- ใต้เคียดหือดใจ หือคิดไกลเผือกวาง

(แปลความ) ใต้จะโกรธใต้ใจใว้ ใต้คิดไกลและเผือกวาง

ความโกรธนั้นเป็นสิ่งที่ควรอดกลั้นเอาใว้ เพราะผลที่ตามมาจากความโกรธอาจรุนแรงดังนั้นเมื่อเกิดความโกรธขึ้นมา ควรมีขันตอดทนในจิตใจ ควรระงับใว้และคิดทบทวนดูถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นตามมา อันเนื่องมาจากผลแห่งความโกรธนั้น สุภาสิตบพนี้เป็นการสอนใต้อดทนอดกลั้นความโกรธเอาใว้

- หือมีความมุกทุกตาทุกเมิง หือมีไมตรีหือเผือผุงคน

(แปลความ) ใต้มีความมุกิตาทุกเมิง ใต้มีไมตรีต่อคนอื่น

สุภาสิตบพดังกล่าวนี้ เป็นความเปรียบว่าทำอะใไรใต้เผือใว้ และใต้รู้จักคนใว้มาๆ จึงจะดี และที่สำคัญต้องมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น มีน้ำใจเมตตาผู้อื่น แม้อยู่ต่างบ้านต่างเมืองกันก็ต้องช่วยเหลือกัน

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านจริยธรรมของชาวไทยลื้อจากสุภาสิตบพนี้ พบว่าชาวไทยลื้อในสิบสองปันนานำจริยธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยมีศีลธรรมและคุณธรรมเป็นลักษณะของคำสอนที่ปรากฏในจริยธรรมทั้งศีลธรรมและคุณธรรมล้วนแล้วแต่เป็นแนวทางที่ช่วยสร้างบรรทัดฐานให้เกิดความเจริญทั้งแก่ตนเอง แก่คนอื่น และแก่ประเทศชาติ ลักษณะของจริยธรรมที่สร้างความเจริญให้แก่ตนเอง เช่น การสอนใต้รู้จักตรงต่อเวลา รอบคอบ กล้าหาญ จริยธรรมที่ช่วยสร้างความเจริญแก่คนอื่น เป็นลักษณะจริยธรรมที่เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เช่น ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น รู้จักกาลเทศะ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และสุดทำยจริยธรรมที่ส่งเสริมความเจริญให้แก่ประเทศชาติบ้านเมือง เช่น การมีจริยธรรมในเรื่องความเสียสละ ความเห็นแก่ส่วนรวม ชาวไทยลื้อมีคุณธรรมและศีลธรรม

เป็นจริยธรรมในการดำรงชีวิตช่วยให้สังคมมีการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข นับได้ว่าเป็นการใช้ภูมิปัญญาผ่านทางภาษาอย่างมีคุณค่าของบรรพบุรุษชาวไทยที่ผู้คิดค้นสุภาษิตสอนลูกหลานและสังคมสืบสองปันนา

4.5 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านปรัชญา

ในส่วนของภาพสะท้อนด้านปรัชญา ผู้ศึกษามุ่งศึกษาวิเคราะห์หลักปรัชญาที่พบในสุภาษิตไทยด้วยสุภาษิตไทยหลายบทเป็นเรื่องราวของปรัชญาในวิถีชีวิต ชาวไทยลือมองว่า "ปรัชญา" คือการไตร่ตรองหาความเป็นจริง ผู้รู้หรือบรรพบุรุษต้องการสอนให้ลูกหลานยอมรับหลักความเป็นจริงของชีวิต โดยการใช้เรื่องราวทางวัฒนธรรมและหลักธรรมทางศาสนาเป็นเนื้อหาหลักของสุภาษิต¹ หลักสำคัญของปรัชญาที่แฝงในสุภาษิตไทย คือการปลูกฝังค่านิยมสำหรับการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า ดังตัวอย่างของสุภาษิตไทยต่อไปนี้

- มักง่ายได้ยยาก มักลำบากได้ยดี

(แปลความ) มักง่ายจะทำให้เกิดความยุ่งยาก ยอมลำบากแล้วจะดี

สุภาษิตไทยลือบทนี้ สอนให้เข้าใจและเห็นคุณค่าของความลำบาก หากมีความอดทนทำในสิ่งที่ยากหรือลำบาก ผลสำเร็จที่ได้รับย่อมเป็นผลดีคุ้มค่ากับความพยายาม ซึ่งตรงกันข้ามกับสิ่งใดที่ได้มาง่าย ๆ ย่อมหมดคุณค่าไปอย่างรวดเร็ว เพราะไม่รู้จักคุณค่าของสิ่งนั้น เนื่องจากเป็นสิ่งที่มียู่ทั่วไป สามารถหามาได้ง่ายตาย เช่นเดียวกับของราคาถูกมักเป็นของที่ไม่มีคุณภาพ เพราะหาซื้อได้ง่ายและมีอยู่ทั่วไป แต่ของที่มีคุณค่าต้องใช้ความอดทนและพยายามในการสะสมเงินเพื่อแลกซื้อมา เนื่องจากเป็นของที่มีราคาแพง และมีไม่บ่อยมาก

- น้ำขึ้นปลากินมด น้ำลดมดกินปลา

(แปลความ) น้ำขึ้นปลากินมด น้ำลดมดกินปลา

สุภาษิตไทยลือข้างต้นนี้ กล่าวถึงหลักสัจธรรมของชีวิต ทุกชีวิตย่อมมีสถานที่ที่เหมาะสมกับธรรมชาติของตนในการดำรงอยู่ เมื่อถึงเวลาน้ำขึ้นมดจะลอยตายในน้ำทำให้กลายเป็นอาหารของปลา แต่เมื่อถึงเวลาน้ำลด ปลาไม่มีน้ำให้อาศัยก็ไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ เมื่อไม่มีน้ำ ปลาก็ตายกลายเป็นอาหารของมด เช่นกันกับความคิดของคนที่เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างไม่เพียงเปลี่ยนแปลงได้เสมอ เป็นไปตามคติทางพุทธศาสนาในเรื่องของอนัตตา

- น้ำบ่พอนองบ่หนอง ท้องบ่พอเหี่ยวบ่เหี่ยว

เหี่ยวบ่พอย้อยบ่ย้อย

(แปลความ) น้ำถ้าไม่มากจะไม่นอง ท้องไม่ถึงเวลากินก็ไม่หิว

กางเกงยังไม่ถึงเวลาก็ไม่แต่ง

¹ ลมูล จันทน์หอม. สุภาษิตไทยลือ. หน้า 56.

น้ำถ้ามีไม่มากก็จะไม่ท่วมหรือนองได้ ท้องหากไม่ถึงเวลาที่หิว ท้องก็จะไม่ร้อง เช่นกันกับ กางเกงหากยังไม่ถึงเวลาที่จะนำมาสวมใส่ก็จะยังไม่ใส่ ซึ่งเป็นความเปรียบว่า ทุกอย่างไม่ว่าจะเป็น ธรรมชาติหรือคนจะทำอะไรก็ควรดูให้เหมาะสม เมื่อไม่ถึงเวลาที่เหมาะสมก็ไม่ควรทำ เพราะเป็น การผิดธรรมชาติ และไม่ถูกกาลเทศะ

- น้ำฟวดบ่แหน น้ำแหนบ่ฟวด

(แปลความ) น้ำเดือดไม่มีเสียงดัง น้ำมีเสียงดังไม่เดือด

สุภาษิตบทนี้ เป็นการกล่าวเปรียบเทียบกับคุณค่าของคนที่ไม่จำเป็นต้องโอ้อวดให้คนอื่น ทราบถึงความดี ความรู้ของตน เพราะบรรพบุรุษชาวไทยลื้อจะสอนให้ลูกหลานเป็นคนที่มีความอ่อน น้อมถ่อมตน เหมือนกับน้ำต้มที่เดือดได้ที่แล้วจะไม่มีเสียงดัง น้ำที่เวลาต้มแล้วเกิดเสียงดังแสดงว่า ยังเฟ็งจะเดือด เปรียบได้ดังกับคนที่ไม่มีความสามารถหรือของที่ไม่ดีมักจะพยายามเรียกร้องความ สนใจให้ผู้อื่นหันมาให้ความสำคัญกับตน ทั้งที่ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ใดได้เลย

- ไม้หลิมเดียวบ่เปนเหล่า กอเดียวเล่าบ่เปนคำ

(แปลความ) ไม้ต้นเดียวไม่เป็นป่า คนในเรือนหลังเดียวไม่เป็นหมู่บ้าน

ต้นไม้ต้นเดียวไม่สามารถกลายเป็นป่าใหญ่ได้ คนในเรือนหลังเดียวก็ไม่สามารถตั้งเป็น หมู่บ้านได้ ดังนั้นสุภาษิตไทยลื้อที่นำมากล่าวนี้ แฝงปรัชญาในเรื่องการพึ่งพาอาศัยกัน เน้นความ สามัคคี เนื่องจากทุกสิ่งทุกอย่างต้องพึ่งพาอาศัยกันจึงจะสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ต่าง ๆ ได้มาก ดังเช่น สัตว์ป่าอย่างเสือก็ต้องมีป่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร เพื่อที่จะได้ไม่ออกมาหาอาหาร ภายใต้อาณาเขต เพราะหากเสือไม่มีป่าให้อาศัย อาจออกมาทำร้ายคนในหมู่บ้าน และคนก็อาจ กลายเป็นอาหารของเสือไป ชาวไทยลื้อจึงมีการอนุรักษ์ป่าให้เป็นแหล่งอาศัย แหล่งอาหารของสัตว์ ป่าต่างๆ เพื่อเป็นการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้กับตนเองและส่วนรวม

หลักความเป็นจริงในชีวิตที่สำคัญสำหรับชาวไทยลื้ออีกอย่างคือ ความสามัคคี การอยู่ร่วมกัน ด้วยการเกื้อกูลกัน จะทำให้สังคมเป็นปึกแผ่น ดังนั้นหลักความสามัคคี จึงเป็นหลักปรัชญาสำคัญ

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านปรัชญาของชาวไทยลื้อจากสุภาษิตไทยลื้อ พบว่า หลักปรัชญาที่สำคัญสำหรับการดำรงชีวิตคือ การเกื้อกูล ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันด้วยความ สามัคคี ทำให้ชาวไทยลื้อมีวิถีชีวิตที่อาศัยความรู้ด้านปรัชญาในเรื่องของความสามัคคี การรวมตัวเพื่อ สร้างความเข้มแข็งภายในสังคม เป็นตัวหลอมความคิดและถ่ายทอดสั่งสอนให้ลูกหลานปฏิบัติตาม อันเป็นปลูกฝังวิถีการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าให้คนในรุ่นต่อไปได้เกิดความภาคภูมิใจกับคุณค่าที่ ได้รับจากบรรพบุรุษผ่านทางภูมิปัญญาด้านภาษาอย่างสุภาษิต

4.6 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านการศึกษา

บรรพบุรุษ ผู้รู้ในสังคมชาวไทยลื้อนิยมอบรมสั่งสอนลูกหลานผ่านทางการใช้ภาษาโดยการ สอดแทรกผ่านไปตามสุภาษิตบทต่าง ๆ เพื่อเป็นการเปิดโอกาสแก่ลูกหลานทั้งชายและหญิงได้เรียนรู้ เพราะการศึกษาที่บรรพบุรุษสั่งสอนนั้นไม่ได้เน้นเฉพาะการรู้หนังสือ แต่เป็นลักษณะของการเรียนรู้

ในทุกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ทั้งในเรื่องของการประกอบอาชีพ การทำงานบ้าน หรือการเรียนรู้ เรื่องราวต่าง ๆ จากผู้รู้ ดึงการศึกษาจากตัวอย่างสุภาษิตไทยที่ว่า

- **ขี้ม้าหีช่างเชิน ขี้ช่างหีรู้ค่าขอ**

(แปลความ) ขี้ม้าให้รู้วิธีขี่ ขี้ช่างให้รู้วิธีใช้ขอ

การเรียนรู้ต่าง ๆ ควรเรียนรู้ให้เกิดความชำนาญ ดังเช่น การหัดขี่ม้าหรือช่างควรเรียนรู้วิธีการบังคับ คือ ถ้าเป็นช่างควรรู้วิธีการใช้ขอบังคับช่าง หรือการขี่ม้าควรรู้วิธีการขี่ม้าที่ถูกต้อง

- **บ่เรียนบ่ช่าง บ่ถามบ่รู้**

(แปลความ) ไม่ทำก็ไม่เป็น ไม่ถามก็ไม่รู้

สุภาษิตนี้ มุ่งสอนให้ทุกคนต้องรู้จักเรียนรู้ เช่น เด็กผู้หญิงอยากทำอาหารเป็นก็ควรที่จะเรียนรู้และหัดทำ อาจจะเรียนรู้จากแม่หรือญาติผู้ใหญ่ที่มีความสามารถในด้านการทำอาหาร หรือเด็กชายอยากมีความสามารถในการรักษาโรค ก็เรียนรู้จากพ่อหมอหรือญาติที่มีความรู้ในเรื่องการรักษาโรค ซึ่งตรงกับที่สุภาษิตกล่าวไว้ว่า หากไม่ลงมือกระทำก็ไม่เป็น หากไม่ถามก็ไม่มีความรู้

- **หีซักถามคู้ หืออยู่ใก้คู้มีปัญญา**

(แปลความ) ให้หมั่นถามคู้ ให้อยู่ใกล้คู้มีปัญญา

สุภาษิตบทนี้กล่าวถึงการหมั่นพูดคุยสอบถามความรู้จากผู้รู้ หรือการใกล้ชิดกับผู้มีความรู้ เพื่อที่เราจะได้มีความรอบรู้ด้วย เป็นการเปรียบถึงลักษณะของคนว่าการเรียนรู้สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เพียงแต่มีนิสัยหรือมีบุคลิกที่ไขว่คว้าหาความรู้ ผู้รู้หรือผู้ที่มีปัญญาก็พร้อมที่ถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ให้

- **ตีตาตุ ตีหูฟัง**

(แปลความ) เปิดตา ดู เจียหูฟัง

สุภาษิตไทยนี้อาจกล่าวมาข้างต้น สอนสั่งและปลูกฝังให้ลูกหลานมีลักษณะนิสัยที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียน หากขยันก็มีความรู้มาก เปิดตา ดูโลกว่าสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เปิดหูฟังในคำสอนของผู้รู้เพื่อเสริมปัญญาของตนให้เป็นผู้รู้เช่นเดียวกับบรรพบุรุษที่สั่งสอนถ่ายทอดมา ความขยันฝึกฝนในสิ่งตนเรียนรู้มาจะทำให้เกิดความชำนาญ หากติดขัดในเรื่องใด ควรปรึกษาผู้เชี่ยวชาญหรือผู้รู้ เพื่อที่จะได้แก้ไขให้ถูกต้องต่อไป

- **แปงตีไวยถ้าฎก แปงฎกไวยถ้าริ**

(แปลความ) ทำดีไว้เพื่อวันพรุ่งนี้ ทำถูกต้องไว้เพื่อวันมะรืน

สุภาษิตไทยนี้กล่าวถึงการทำความดีไว้เพื่ออนาคตหรือวันข้างหน้า อย่าทอดทิ้งหากมีอุปสรรคเกิดขึ้น เพราะอุปสรรคเป็นสัญลักษณ์ของความล้มเหลว ขอแค่มีความอดทนที่จะสู้ต่อไป

จากการศึกษาวิเคราะห์สภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านการศึกษาของชาวไทยจากสุภาษิตไทยที่พบว่ามีสภาพสังคมที่ผู้รู้หนังสือส่วนมากจะเป็นผู้ชาย ทั้งนี้เพราะการศึกษาหนังสือมีศูนย์กลางที่วัด โดยเมื่อเด็กชายอายุย่างเข้า 7-8 ปี พ่อแม่หรือญาติพี่น้องจะส่งลูกไปบวชเป็นสามเณรเพื่อเรียน

หนังสือ ส่วนเด็กผู้หญิงแทบไม่รู้หนังสือเลย ดังนั้นการที่จะให้ลูกหลานมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวกับชีวิต ผู้รู้หรือบรรพบุรุษจึงมีการนำมาสอนอาจเป็นทั้งการกระทำให้ลูกหลานดูเป็นตัวอย่างและในรูปแบบของสุภาษิตที่นำมากล่าวสอนสั่งลูกหลานให้ปฏิบัติตามในยามที่ว่างเว้นจากการทำงานต่างๆ หรือเวลาที่เกิดเหตุการณ์นั้นขึ้น เพื่อช่วยให้เข้าใจในสุภาษิตหรือเรื่องราวนั้นได้ดีขึ้น ชาวไทลื้อจึงมีแนวทางในการปลูกฝังลักษณะของการเป็นคนใฝ่รู้ใฝ่เรียนให้กับลูกหลานทั้งชายหญิงโดยผ่านเรื่องราวในชีวิตประจำวัน ทั้งเรื่องงานบ้านงานเรือน และการประกอบอาชีพต่างๆ มุ่งเน้นให้ลูกหลาน สนใจใคร่เรียนรู้ ฝึกฝนให้เกิดความชำนาญเพื่อที่จะได้นำมาถ่ายทอดให้ลูกหลานรุ่นอื่นๆต่อไป

4.7 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสุขภาพ

การเอาใจใส่ดูแลในเรื่องสุขภาพของชาวไทลื้อนั้นเป็นเรื่องที่กระทำในการดำรงชีวิต ดังตัวอย่างสุภาษิตไทลื้อที่มีการสะท้อนถึงวิถีชีวิตในด้านสุขภาพต่อไปนี้

- ไค้หี้หมวดนี้ซักสี ไค้หี้ดี่นี้หัดเหล้า

(แปลความ) อยากให้สะอาดต้องขัดสี อยากให้ดีให้ออกกำลังกาย

การอาบน้ำเป็นการรักษาสุขภาพอย่างหนึ่งที่ชาวไทลื้อให้ความสำคัญ เพราะการอาบน้ำเป็นการชำระสิ่งสกปรกออกจากร่างกาย ทำให้ร่างกายสะอาดปราศจากเชื้อโรคที่อาจก่อให้เกิดโรคภัยต่างๆได้ เช่นเดียวกับการออกกำลังกายเป็นการส่งเสริมให้ร่างกายแข็งแรง สามารถสร้างภูมิคุ้มกันโรคต่างๆที่อาจเกิดขึ้นได้

- ขะเลาเอาผิว

(แปลความ) ล้างตัวให้งามเพื่อให้ผิวดี

สุภาษิตบทข้างต้น เป็นการกล่าวถึงการดูแลรักษาผิวพรรณ อันเป็นสุขอนามัยส่วนตัวที่มองเห็นได้ หากมีผิวพรรณที่สะอาดย่อมแสดงว่าเป็นผู้มีสุขภาพอนามัยที่ดี แต่หากผิวพรรณหม่นหมองแสดงว่าขาดการดูแลเอาใจใส่ในสุขภาพของตน

- หาบหนักช่วยกันได้ เจ็บไหม้ตาทองตาย

(แปลความ) หาบหนักยังช่วยเหลือกันได้ เจ็บป่วยได้แต่เอาตามอง

ความเจ็บป่วยเป็นเรื่องส่วนบุคคลไม่มีใครสามารถเจ็บป่วยแทนกันได้ หรือแบ่งเบาเอาความเจ็บป่วยไปได้ แต่หากเป็นเรื่องของการแบกหามยังพอจะหาคนมาช่วยได้ ดังนั้นทุกคนจึงควรดูแลรักษาสุขภาพของตนเองให้แข็งแรงอยู่เสมอ เพราะหากร่างกายเกิดความเจ็บป่วยแล้ว ก็ไม่สามารถจะหาใครมาแบ่งเบาเอาความเจ็บป่วยนี้ไปได้

การรักษาอนามัยส่วนบุคคล เป็นวิธีการดูแลสุขภาพอย่างง่าย ๆ ของชาวไทลื้อที่ทำกันอยู่เป็นชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้ยังมีการดูแลรักษาสุขภาพของสิ่งแวดล้อมของชาวไทลื้อเพื่อความสวยงามของธรรมชาติที่อยู่รอบตัว

- อย่าชี้ใส่เหนือท่อน้ำ อย่าอาบน้ำ 3 สบ

(แปลความ) อย่าถ่ายอุจจาระเหนือท่อน้ำ อย่าอาบน้ำที่แม่น้ำ 3 สายมาบรรจบกัน

การอาบน้ำเหนือท่อน้ำที่มีแม่น้ำมาบรรจบกัน 3 สาย หรือการถ่ายอุจจาระเหนือท่อน้ำที่มีผู้อุปโภคบริโภคกันมากย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำเป็นอย่างยิ่ง สุภษิตไทลื้อบพนี้จึงเป็นข้อห้ามเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพและความปลอดภัย เรื่องความสกปรกจากการกระทำของคน เพราะหากน้ำที่เหนือท่อน้ำเกิดความสกปรก ท่อน้ำตื้นๆมา ก็ไม่สะอาด ดังนั้นจึงไม่ควรละเลยเกี่ยวกับเรื่องความสะอาด และควรเห็นใจผู้อื่นด้วย เพราะหากคนที่อาศัยน้ำเหนือท่อน้ำทำความสะอาดสกปรก คนที่อาศัยท่อน้ำต่อไปก็จะได้รับความเดือดร้อน

- ชักเฉียงกวาดนิหมวดไส กานหวัดไอมีเยียงน้อย

(แปลความ) ชยันปิดกวาดทำให้สะอาด การเป็นหวัดไอก็มีน้อย

สุภษิตบพนี้ เป็นการสอนถึงการรักษาสุขภาพร่างกายอย่างง่าย แต่การปิดกวาดบ้านเรือนให้สะอาดอยู่เสมอก็เป็น การช่วยรักษาสุขภาพได้ เพราะฝุ่นละอองอาจทำให้ไอหรือเป็นหวัดได้ เพราะหากบ้านเรือนซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสมาชิกในครอบครัวสะอาด สุขภาพก็จะแข็งแรง เพราะหากสมาชิกคนใดคนหนึ่งในบ้านไม่สบาย อาจเป็นพาหะนำเชื้อโรคนั้นแพร่ไปยังสมาชิกในบ้านคนอื่นๆ หรือเพื่อนบ้านคนอื่นๆได้

- ขอกอยู่เรากินเรียดหมวดไส ดอกไม้เผยแพร่ิมเรินคีดี

(แปลความ) ที่อยู่กินเรามาสดสะอาด ดอกไม้บานริมเรือนยิ่งดี

การดูแลบริเวณรอบบ้านให้สะอาด รวมไปถึงการปลูกดอกไม้ให้เบ่งบานในบริเวณบ้าน เป็นการช่วยให้บรรยากาศของบ้านน่าอยู่ยิ่งขึ้น เสริมสร้างสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี โดยสอนให้เอาใจใส่ในเรื่องความเป็นอยู่ และการส่งเสริมให้รักธรรมชาติด้วยการปลูกดอกไม้ข้างบ้านเรือนอีกด้วย

สุภษิตไทลื้อ ยังกล่าวถึงการนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค ซึ่งเป็นการรักษาแบบพื้นบ้าน ดังสุภษิตที่ว่า

- หย้าเปนอยา อยาเปนหญ้า

(แปลความ) หญ้าเป็นยาสมุนไพร ยาสมุนไพรก็คือหญ้า

การใช้ยาสมุนไพรของชาวไทลื้อนั้นเป็นการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน ตามที่เคยได้ยินหรือเคยเรียนมาของชาวไทลื้อ อาจเป็นหมอเป็นผู้ทำการรักษา หรือผู้ใหญ่ในบ้านที่มีความชำนาญในการใช้สมุนไพร เพราะคำว่าหญ้าในที่นี้ คือ ต้นไม้ ใบไม้ดอกไม้ที่มีสรรพคุณในการรักษาโรค สมุนไพรเหล่านี้สามารถหาได้ทั่วไป ดังที่ปรากฏในตำรายาของชาวไทลื้อเกี่ยวกับการรักษาโดยใช้ยาสมุนไพร¹ เช่น การใช้หัวดอกพุดซ้อนตากแห้งหรือฟ้าทลายโจรตากแห้งมาต้มกินประมาณ 1 อาทิตย์เพื่อรักษาอาการตับอักเสบตัวเหลือง หรือการใช้ใบมะยม ใบมะเฟือง ใบหมากตัวผู้ และใบหมากตัวแม่ มาต้มอาบด้วยกัน เพื่อรักษาอาการออกตุ่มอีสุกอีใสของเด็กอ่อน เป็นต้น

¹ สมใจ แซ่โจ้ว และวีระพงศ์ มีสถาน. (2541). สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ. หน้า 29.

- ผาดแพ้ม ขมแพ้พระยา

(แปลความ) รสผาดขนะลม รสขมชนะโรค

สุขภาพที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นนั้น เป็นการสอนถึงการดูแลรักษาสุขภาพของชาวไทลื้อ เนื่องด้วยการมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติทำให้บางครั้งเมื่อการเกิดโรคภัยต่างๆขึ้น การใช้ยาสมุนไพรในการรักษา ก็เป็นอีกวิธีการที่สามารถบรรเทาหรือรักษาให้หายได้ ซึ่งรสชาติของยาสมุนไพรนั้น โดยทั่วไปมักจะมีรสขม รสผาด เพราะเชื่อว่ารสขมยิ่งขม ยิ่งผาดเท่าไร ย่อมมีฤทธิ์ในการรักษาดีเท่านั้น วิธีการที่จะช่วยรักษาสุขภาพมิให้เจ็บป่วยอีกวิธีหนึ่งก็คือการขยันทำงาน เพราะการขยันทำงานช่วยให้ร่างกายแข็งแรง คนที่เป็นไข้ไม่สบายบ่อยๆ อาจเป็นเพราะเกียจคร้านที่จะทำงานและขาดการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งวิธีการออกกำลังกายที่ง่ายของชาวไทลื้อคือการออกไปทำงาน ดังนั้นผู้ที่ไม่ค่อยออกไปทำงานจึงอาจไม่ค่อยสบายได้และส่งผลทำให้อายุสั้นได้

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสุขภาพของชาวไทลื้อจากสุขภาพไทลื้อพบว่า การดูแลรักษาสุขภาพของชาวไทลื้อเน้นเรื่องที่สามารถทำได้ง่าย ๆ เช่น การอาบน้ำให้สะอาดทุกวันเพื่อการห่างไกลจากโรค การดูแลบำบัดกวาดบ้านเรือนให้สะอาด ไม่มีฝุ่นละอองที่อาจก่อให้เกิดโรคต่างๆได้ การหมั่นดูแลบริเวณรอบบ้านให้สะอาดและสวยงามเพื่อส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี รวมทั้งเรื่องของการออกไปทำงานยังเป็นการช่วยให้ร่างกายแข็งแรง เพราะการทำงานเปรียบเหมือนการออกกำลังกาย และวิธีการอีกวิธีหนึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวไทลื้อตามที่ผู้ศึกษาเคยได้ยินมา คือ การดื่มน้ำอุ่นแทนการดื่มน้ำเย็น เป็นการช่วยรักษาอุณหภูมิในร่างกายให้สมดุลและแข็งแรง ช่วยให้มียายุที่ยืนนานด้วย

4.8 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านประเพณีและความเชื่อ

เสฐียรโกเศศ¹ กล่าวถึงวัฒนธรรมว่า เป็นสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของมนุษย์ในส่วนร่วมที่ถ่ายทอดกันได้ วัฒนธรรม คือ สิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนร่วมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา

วัฒนธรรมมีลักษณะดังนี้ คือ วัฒนธรรมเป็นแนวทางแห่งพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้จากคนรุ่นเก่าถ่ายทอดความรู้เหล่านี้ให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ต่อกันมา วัฒนธรรมเป็นมรดกแห่งสังคม เพราะเป็นสิ่งที่คนรุ่นก่อนสร้างสรรค์ สังสม และถ่ายทอดต่อกันมา วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตหรือแบบการดำเนินชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะ ตามสภาพแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่ ซึ่งย่อมแตกต่างกันไปตามแต่ละกลุ่มชน วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป²

¹ เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). (2516). *วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย*. หน้า 93.

² วิไลลักษณ์ เล็กศิริรัตน์. (2538). *สำนวนไทยถิ่นใต้: ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรม*. หน้า 8-9.

การศึกษาวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านประเพณีและความเชื่อของชาวไทลื้อ ซึ่งเป็นลักษณะของวัฒนธรรมทางจิตใจ¹ ที่พบในสุภาสิตไทลื้อเท่านั้น ทั้งนี้เพราะประเพณีเกิดจากความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ² ดังตัวอย่างสุภาสิตไทลื้อต่อไปนี้

4.8.1 ประเพณี

ประเพณี เป็นพฤติกรรมหรือความประพฤติที่ได้รับการยอมรับจากคนในส่วนรวมโดยยึดถือเป็นระเบียบแบบแผน หรือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาช้านาน ประเพณีของชาวไทลื้อที่ปรากฏในสุภาสิตไทลื้อ เป็นประเพณีพื้นบ้านที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่ ดังตัวอย่างเช่น

4.8.1.1 ประเพณีการเรียกขวัญ

- บั้นเข้าไส้มีชวา บิดปลาไส้มีช้าย

(แปลความ) บั้นข้าวไส้มือชวา ฉีกปลาไส้มือช้าย

การบั้นข้าวไส้ไว้ในมือชวา และฉีกเนื้อปลาไส้ไว้ที่มือช้ายของผู้ที่ทำการเรียกขวัญ เป็นพิธีส่วนหนึ่งของประเพณีการเรียกขวัญ ซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่นของชาวไทลื้อที่ได้กระทำกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษสืบทอดมาจนถึงชั้นลูกหลาน การทำพิธีเรียกขวัญหรือฮ้องขวัญ ส่วนใหญ่เป็นการทำเพื่อเรียกขวัญคนที่เพิ่งหายจากการเจ็บป่วยใหม่ๆ ให้มีขวัญและกำลังใจที่ดีขึ้น ชาวไทลื้อเชื่อกันว่าคนที่เจ็บป่วย เมื่ออาหารเมื่อทำพิธีเรียกขวัญแล้วจะกลับมารับประทานอาหารได้ตามปกติ เมื่อทำพิธีเรียกขวัญเสร็จแล้ว หมอทำขวัญจะเอาข้าวไส้มือชวา ฉีกปลาไส้มือช้ายของผู้ป่วยเพื่อมารับประทาน

การเรียกขวัญเป็นประเพณีพื้นบ้านที่มีผลทางด้านจิตใจ เป็นการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจแก่บุคคลที่เสียขวัญหรือเจ็บป่วย เพื่อให้มีสภาพจิตใจที่ดีขึ้น อีกอย่างหนึ่งเมื่อคนป่วยที่เพิ่งฟื้นไข้เริ่มรับประทานอาหารที่ดีมีคุณภาพ ก็จะช่วยให้อุณหภูมิร่างกายแข็งแรงจนหายเป็นปกติในที่สุด

นอกจากการเรียกขวัญในคนไข้ที่เพิ่งหายไข้แล้วในแต่ละช่วงชีวิตของคนไทลื้อทุกคนจะต้องผ่านพิธีทำขวัญ รับขวัญหลายครั้ง เช่น เวลาแต่งงานต้องมีการเรียกขวัญคู่บ่าวสาว การทำขวัญเดือนสำหรับเด็กอ่อนอายุครบหนึ่งเดือน ชาวไทลื้อเชื่อว่าขวัญนั้นมิได้อยู่ในสิ่งมีชีวิตทั้งหมด ดังนั้นการดูแลขวัญเพื่อความมั่นคงปลอดภัยและความสุขสวัสดิ์ของทุกชีวิตมีความสำคัญมาก จึงมีการทำพิธีเรียกขวัญเกิดขึ้น

4.8.1.2 ประเพณีการส่งเคราะห์

- เปนเตาะเจียบอย่ามาไก้ เปนเตาะไช้อยามากาย

(แปลความ) เคราะห์ร้ายอย่ามาใกล้ เคราะห์ไช้อยามาเยี่ยมกราย

สุภาสิตบทนี้ กล่าวถึงเคราะห์ ทั้งเคราะห์ร้ายต่างๆ และเคราะห์ไช้ทั้งหลายอย่าได้พบเจอไม่ต้องเข้ามาใกล้หรือมาเจียด ซึ่งเป็นคำกล่าวบทหนึ่งในประเพณีส่งเคราะห์ของชาวไทลื้อ

¹ พระยาอนุমানราชชนน. (2528). *เชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม*. หน้า 7.

² ประชัน รักพงษ์. (2535). *การศึกษาหมู่บ้านไทลื้อในจังหวัดลำปาง*. หน้า 33.

ประชัน รักพงษ์¹ ให้ความรู้เกี่ยวกับการส่งเคราะห์ของชาวไทลื้อไว้ว่า เป็นการส่งสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ออกไปจากผู้มีเคราะห์หรือผู้ประสบเคราะห์กรรมต่าง ๆ เพื่อให้ได้อยู่สุขสบายปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บและอันตรายทั้งปวง รวมทั้งเป็นการส่งเสริมแรงใจให้แก่ผู้ประสบเคราะห์กรรมอีกด้วย

การประกอบประเพณีส่งเคราะห์ของชาวไทลื้อ จะกระทำเมื่อมีเหตุ 2 ประการ คือ

ประการแรก การส่งเคราะห์ตามราศีเกิด ตามวันเดือนปีเกิด ตามโชคชะตาที่หมอดูหรือผู้รู้ได้ทำนายทายทักไว้ว่าปีใด คนเกิดวันไหนจะมีเคราะห์ โดยการกำหนดจากการถือฤกษ์ตามวันสงกรานต์ซึ่งเป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวไทลื้อเช่นเดียวกับทางภาคเหนือของประเทศไทย เช่น ปีใดวันสงกรานต์ตรงกับวันอาทิตย์ ผู้ที่เกิดวันพุธต้องเข้าพิธีส่งเคราะห์ เพื่อจะได้ได้อยู่สุขสบายปราศจากเคราะห์ภัยอันตรายต่าง ๆ ตลอดปี

ประการที่สอง ทำพิธีส่งเคราะห์เมื่อประสบภัยพิบัติต่างๆ เช่น ประสบอุบัติเหตุ เจ็บป่วย ก็ จะทำการส่งเคราะห์เพื่อให้พ้นจากภัยพิบัติทั้งปวง

โดยการส่งเคราะห์นั้นทำพิธีโดยพ่อมดผู้เคยบวชเรียนแล้วด้วยการส่งสะตวงที่ใส่เครื่องแปด คือ แกงส้ม แกงหวาน มะพร้าว น้ำตาล กล้วย อ้อย หมาก พลุ บุหรี่ ข้าวจี เกลือ ข้าวตอก ดอกไม้ รูปเทียน ตรงมุมทั้งสี่ของสะตวงปักด้วยธง 6 สี คือ ดำ แดง ขาว เหลือง เขียว น้ำเงิน แต่บางครั้งใช้สีขาวเพียงสีเดียว เพราะเชื่อว่าสีขาวจะทำให้ปราศจากเคราะห์อย่างชาวบริสุทธ์ เมื่อทำพิธีเสร็จจะต้องนำสะตวงไปทิ้งไว้นอกบ้าน

การส่งเคราะห์นี้เป็นการช่วยลดความวิตกกังวลและช่วยสร้างความมั่นใจ รวมทั้งเป็นการให้กำลังใจในการดำเนินชีวิตในภายภาคหน้าต่อไป

4.8.1.3 ประเพณีการเข้ากรรม

- โกฎกบดเม็งรำ โกฎก่าเม็งล่า โกฎกหย้าลั่นห่านเม็งเรียม

(แปลความ) กลัวถูกหมอกเม็งรำ(ฮ่า) กลัวถูกเข้ากรรมที่เมืองล่า

กลัวถูกหย้าลั่นห่านที่เมืองเรียม (เมืองสิง)

สุภาภิตบทนี้เป็นการอธิบายถึงประเพณีประจำท้องถิ่นของเมืองล่าที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเชียงรุ่งในเวลาที่มิงานเข้ากรรมบ้าน (ปริวาสกรรม) อันเป็นงานที่พระภิกษุ รวมถึงชาวบ้านจะร่วมกันชำระจิตใจในสิ่งต่างๆที่ได้กระทำมาตลอดปี โดยการรักษาศีลให้เคร่งครัดตลอดการเข้ากรรมซึ่งใช้เวลานานมาก โดยห้ามคนในหมู่บ้านออกและห้ามคนนอกหมู่บ้านเข้าไป โดยจะมีการนำตาแหลวไปปิดทางเข้าออกหมู่บ้าน จนกระทั่งเสร็จงานเข้ากรรมบ้าน (ปริวาสกรรม) จึงจะนำตาแหลวออก แต่ละหมู่บ้านก็มีการจัดงานเข้ากรรมบ้านไม่พร้อมกัน จึงมีงานติดต่อกันนานเกือบเดือน ถ้าใครที่ไปติดอยู่ก็กลับออกไปไม่ได้ หรือไม่ก็ต้องถูกปรับ คนจึงกลัวการเข้ากรรมเมืองล่า ส่วนเมืองฮ่าตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเชียงรุ่ง มีหมอกตกหนักในฤดูใบไม้ผลิ ฤดูใบไม้

¹ ประชัน รักพงษ์. (2535). การศึกษาหมู่บ้านไทลื้อในจังหวัดลำปาง. หน้า 36-37.

ร่วงโดยทั่วไปหมอกจะหายเมื่อหลังเที่ยงวัน และหุบเขาลึ้นห่ามเป็นหุบเขานิดหนึ่งมีที่เมืองเฮมหรือเมืองสิงซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของเชียงรุ่งเป็นจำนวนมากมากเวลาใครสัมผัสแล้วจะเป็นแผลอักเสบและอันตราย จึงได้นำมากล่าวเป็นสุภาษิต

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านวัฒนธรรม ในด้านประเพณีความเชื่อของชาวไทลื้อจากสุภาสิตไทลื้อ พบว่า วัฒนธรรมกลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของชาวไทลื้อ การปฏิบัติตนของชาวไทลื้อเป็นไปในลักษณะที่มีความเชื่อเป็นพื้นฐานสำคัญของการเกิดประเพณีต่าง ๆ วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของชาวไทลื้อในทุกช่วงอายุ เรียกได้ว่าตั้งแต่เกิดจนตายชีวิตของชาวไทลื้อจะมีประเพณีและความเชื่อเป็นหลักในการปฏิบัติเสมอ เพราะได้รับการเรียนรู้อย่างสืบทอดต่อกันมาถึงความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมจากบรรพบุรุษให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ต่อกัน วิถีการดำเนินชีวิตหรือแบบการดำเนินชีวิตที่ผูกพันกับวัฒนธรรมของชาวไทลื้อจึงมีลักษณะเฉพาะตามสภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่ แต่วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นเมื่อกาลเวลาผ่านไปวิถีชีวิตของชาวไทลื้อที่ผูกพันกับวัฒนธรรมที่มีประเพณีและความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นตัวกำหนดจึงมีการปรับแต่งรูปแบบไปตามยุคสมัย แต่ยังมีอิทธิพลของพุทธศาสนาเป็นหลักปฏิบัติหรือเป็นข้อกำหนด ดังที่รู้จักกันดีว่า “ฮี้ตกอง” ปะปนอยู่เสมอ

4.8.2 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา

ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวไทลื้อที่ผ่านการยอมรับจากบรรพบุรุษมาสู่รุ่นลูกหลานให้เกิดการเชื่อถือและปฏิบัติตาม โดยเฉพาะความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

พุทธศาสนาเริ่มเข้ามาในสิบสองปันนาในราวช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15 พุทธศาสนาในสิบสองปันนาเป็นพุทธเถรวาท สำหรับชาวไทลื้อในสิบสองปันนาแล้ว พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ช่วยควบคุมหรือกำหนดชี้แนะพฤติกรรมของชาวไทลื้อทั้งหมด ชาวไทลื้อจะต้องไปวัดในวันพระจะต้องร่วมกิจกรรมของทางศาสนาซึ่งถือว่าเป็นการทำบุญ การสร้างพระธาตุ เป็นการให้ความสำคัญและเป็นการย้ำความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุในด้านอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เพราะตำนานของพระธาตุบางแห่งแสดงถึงการที่พุทธศาสนาเข้าไปครอบงำความเชื่อถือผีและการคุ้มครองรักษาประชาชนให้พ้นภัยจากผีร้าย ดังเช่นตำนานของพระธาตุจอมตองที่เมืองเชียงรุ่ง ตั้งอยู่บนดอยใกล้กับเวียงผาคราง ซึ่งเป็นที่ตั้งหอคำของเจ้าแผ่นดิน มีเรื่องเล่าสืบกันมาว่า ประชาชนต้องไปสักการะพระธาตุเป็นประจำ หากยักษ์อาระวะกะซึ่งเป็นยักษ์กินคนแต่ได้รับพระธรรมคำสั่งสอนจากพระพุทธเจ้าจึงหันมาบำเพ็ญธรรมจนบรรลุโสดาบัน ไม่ได้ยินเสียงกลองในวันพระติดต่อกันเป็นเวลาสามเดือนก็จะออกมากินคนอื่นอีก¹

¹ รัตนาพร เสรษฐกุล. (2542). อิทธิพลความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมต่อพัฒนาการของรัฐไท : กรณีศึกษาไทดำ ลื้อ และยวนหน้า หน้า 51-52.

ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่สำคัญที่ชาวไทลื้อจะถ่ายทอดสืบกันมา เพราะชาวไทลื้อยึดมั่นและศรัทธาในพุทธศาสนามาก ซึ่งปรากฏในสุภาษิตดังตัวอย่างต่อไปนี้

- มักไต่เห็นพระยาอินท์ี่สร้างอาวาด มักไต่ไต่ยธาตุ้ห้กะวะนา

(แปลความ) อยากเห็นพระยาอินท์ี่ให้สร้างอาราม อยากไต่พระธาตุ้ให้ภาวนา

ชาวไทลื้อมีความเชื่อที่ถ่ายทอดกันมาว่าหากอยากเห็นพระอินท์ี่ให้สร้างวัดหรืออาราม ถวาย หากอยากไต่พระธาตุ้ต้องตั้งจิตภาวนา ซึ่งความเชื่อในเรื่องนี้เป็นความเชื่อระดับชาวบ้านที่เชื่อว่ามีพระอินท์ี่เป็นใหญ่ในสวรรค์และอยากเห็นให้สร้างวัด ซึ่งการสร้างถาวรวัตถุในวัดนี้เป็นความเชื่อที่ชาวพุทธส่วนใหญ่มีแนวความเชื่อเช่นเดียวกัน โดยหวังว่าเมื่อตายไปแล้วจะได้เสวยผลที่ตนเองได้สร้างสมเอาไว้ เช่นเชื่อว่าสร้างกุฏิพระจะทำให้ตนมีบ้านอยู่อาศัย

ส่วนความเชื่อที่ว่าหากอยากบูชาพระธาตุ้อย่างใกล้ชิด คือส่วนที่เป็นพระอัฐิของพระพุทธรเจ้าหรือพระอรหันต์ก็จะต้องหมั่นภาวนา ซึ่งเป็นการปฏิบัติทางจิตที่สูงขึ้น

นับว่ากุศโลบายที่น่านับถือยิ่งเพราะเป็นการชี้แนะให้ชาวไทลื้อนับถือและยึดมั่นในศาสนาอย่างเคร่งครัด อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมเกื้อกูลพระพุทธรศาสนา เป็นฝึกจิตใจให้บริสุทธิ์และเป็นการให้ทาน เพื่อตัดความตระหนี่ความโลภ ความโกรธ ความหลงต่างๆออกไปจากตนเอง

- แทะม้ห้หมั้นเล่า กินทานหื้ออดคำเคียด

(แปลความ) พระธรรมให้หมั้นท่อง ทำทานให้จดความโกรธ

การที่จะเป็นผู้มีปัญญาในทางธรรมนั้นก็ต้องหมั่นท่องหมั่นอ่าน เพื่อฝึกฝนให้เกิดความรู้ ความชำนาญ หรือการทำบุญทำทานนั้นหากจะทำให้เกิดอานิสงส์ต้องจดเว้นซึ่งความโกรธ เพื่อที่จิตใจของผู้ที่ทำทานนั้นจะได้ผ่องใส คำสอนดังกล่าวเป็นความเชื่อที่ส่งเสริมในเรื่องของความอดทนอดกลั้น เพราะความโกรธจะทำให้ขาดสติยั้งคิด เมื่อเกิดความโกรธแล้วยากที่จะควบคุม ดังนั้นการจดเว้นซึ่งความโกรธจึงเปรียบเสมือนการทำทานอย่างหนึ่ง

- อย่าย้ายขอบขัณฑ์สีมา อย่าคาหลักเสื่อ

(แปลความ) อย่าย้ายหลักพัทธสีมา อย่าคาหลักเสื่อเมือง

ชาวไทลื้อให้ความสำคัญกับพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ในทุกวันพระจะมีการเข้าวัด เพื่อทำบุญ ฟังธรรมจากพระเพื่อสั่งสอนและเตือนสติของตน ซึ่งในวัดจะมีหลักพัทธสีมาที่เชื่อกันว่าไม่ควรย้ายเพราะเป็นเขตพุทธาวาสที่ได้มีการกัลปนาเรียบร้อยแล้วตั้งแต่ครั้งการผูกพัทธสีมา มีความเชื่อว่าหากใครย้ายก็เป็นการโก่งที่ดินพระศาสนา ดังนั้นเราจึงเห็นโบสถ์มาซ้อนกันเสมอในวัดที่มีประวัติยาวนาน หากมีการบูรณะใหม่ก็ไม่มีใครกล้ารื้อถอนนอกจากจะทำคู่กันไว้ด้วยเหตุนี้

ส่วนความเชื่อในเรื่องหลักเสื่อเมืองเป็นความเชื่อพื้นบ้านที่ถือกันมาก่อน กล่าวคือจะมีหลักที่เป็นเสื่อบ้าน เสื่อเมือง ซึ่งการปฏิบัติต่อเสื่อนี้ต้องไม่เหยียบย่ำหรือคาไว้ด้วยสิ่งใดก็ตาม ถือว่าเป็นการลบหลู่ต่อเทพยดาที่ปกปักรักษาเมืองหรือหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข

- เปนตายเปนแต่กำ รังมีเปนแต่บูร

(แปลความ) การมีชีวิตหรือการตายเป็นเพราะกรรม มั่งมีเป็นเพราะบุญ

การที่จะมีชีวิตอยู่หรือตายเป็นไปตามแต่กรรมหรือการกระทำที่ได้สะสมเอาไว้ การที่จะมั่งมี ร่ำรวยก็เป็นเพราะมีบุญกุศลที่ได้ทำมาแต่ปางก่อนซึ่งเป็นความเชื่อของชาวไทลื้อส่วนใหญ่ ดังนั้นในชาติปัจจุบันชาวไทลื้อจึงมุ่งสร้างสิ่งที่เป็นกุศลสะสมให้มากเพื่อความสุขสบายในภพชาติหน้า

- อย่าฆ่าสัตว์ อย่าขโมยทรัพย์

(แปลความ) อย่าทำลายเจดีย์ อย่าย้ายพระพุทธรูปต่างวัดมารวมกัน

สุภาสิตไทลื้อบทนี้เป็นความเชื่อที่ว่าพระเจดีย์เป็นที่บรรจุพระธาตุซึ่งถือเป็นตัวแทนของพระพุทธรูปเจ้าการหรือเจดีย์จึงเป็นการทำบาป และการนำพระพุทธรูปซึ่งเป็นสิ่งกราบไหว้แทนพระพุทธรูปเจ้าจากวัดอื่นมาไว้รวมกันจึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ ทั้งนี้เพราะสมัยก่อนการสร้างพระพุทธรูปทำได้ยาก เมื่อนำมารวมกันเสียวัดอื่นก็ไม่มีพระประธานสำหรับกราบไหว้ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจที่สำคัญ

- อย่าได้ยลพะอแม่ อย่าตัดต้นโพธิ์

(แปลความ) อย่าละทิ้งพ่อแม่ อย่าตัดต้นโพธิ์

พ่อแม่เปรียบเป็นผู้ให้กำเนิดและเป็นผู้อบรมเลี้ยงดูเราจนเติบโตใหญ่ จึงไม่สมควรที่ลูกจะทอดทิ้งไม่เลี้ยงดูท่านเป็นการตอบแทน ส่วนการตัดต้นโพธิ์ที่ปลูกในวัดนั้น เปรียบเหมือนการทำลายพุทธศาสนา เพราะต้นโพธิ์เสมือนโพธิ์บัลลังก์ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงบรรลุนิพพาน สุภาสิตบทนี้เป็น การกล่าวถึงความเชื่อที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาถึงความสำคัญของพระในบ้าน คือ พ่อแม่ และต้นโพธิ์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูปเจ้า ซึ่งหากทอดทิ้งพ่อแม่ ไม่แสดงความกตัญญูตอบแทนคุณ หรือการตัดทำลายต้นโพธิ์นั้นเท่ากับว่าได้ทำลายพุทธศาสนาด้วย ดังที่ผู้รู้มักกล่าวไว้ว่า¹ พุทธศาสนากับวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตของชาวไทลื้อนั้นมีการผสมผสานกันเข้ากันไม่สามารถแยกจากกันได้

ชาวไทลื้อในสิบสองปันนามีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา กำหนดไว้เป็น “ประเพณีสิบห้า” ซึ่งมีอิทธิพลมากต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวไทลื้อ เป็นฮีตกองที่ต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ประเพณีสิบห้าของชาวไทลื้อมีข้อกำหนดต่าง ๆ ดังนี้²

1. เมื่อได้เกิดมาในบวรพุทธศาสนาแล้ว ควรได้ก่อตั้งวัดวาอารามเป็นที่กราบไหว้บูชา และล้างบาปที่ได้กระทำ
2. ครอบครัวใดที่มีบุตรชายอายุถึง 15 ปี ต้องจัดการบวชเณรให้เมื่ออายุถึง 20 ปี หากมีความต้องการบวชเป็นพระภิกษุก็ให้บวชตามศรัทธา
3. เมื่อมีการก่อตั้งวัดแล้วจะต้องสร้างพระพุทธรูปองค์ใหม่ไว้ในวิหาร
4. ต้องคัดเลือกพระสงฆ์ที่มีศีลบริสุทธิ์และมีความรู้เฉลียวฉลาด ถวายสมณศักดิ์ให้เป็นครูบาสังฆราชและสมเด็จพระเจ้าอยู่เมือง 8 รูป หากมีไม่ถึงก็ให้มีเพียง ๔ รูปก็ได้
5. เมื่อถึงเวลาที่กำหนด ต้องนิมนต์พระสงฆ์เข้าปริวาสกรรมทุกปี

¹ ยรรยง จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล. (2544). ประวัติศาสตร์สิบสองปันนา. หน้า 239.

² ทวี สว่างปัญญาคุณ. (2529). รัตบ้าน 12 คลองเมือง 14 ประเพณี 15 คลองคำ 16 .หน้า 5-7.

6. ในเวลาเข้าพรรษา ออกพรรษา ขุนเหนือกว้านเป็นผู้นำเอาขุนสิบบ้านเมือง แต่งเครื่องดอกไม้ธูปเทียนมาตำหัวเจ้าเมือง และแห่แหนเจ้าเมือง
7. ถึงเวลาเข้าพรรษาดังแต่ตั้งตำขุ่นในหัวเมืองห่างไกล ออกพรรษาให้แต่งตั้งตำขุ่นในเมือง
8. ถึงเวลาเดือนหก สงกรานต์ปีใหม่ให้ทำบังไฟจุตบุชา แข่งเรือและรดน้ำ
9. ถึงเดือนเจียงเป็ง เดือนสี่เป็ง เดือนเจ็ดเป็ง เดือนแปดเป็ง จัดการให้พระบาทและพระธาตุเจดีย์ ทำบังไฟและดอกไม้ไฟบุชา
10. เมื่อมีฐานะสมควรถวายธรรม
11. ทุกปีจะต้องถวายผ้าหนึ่งผืน ธรรมหนึ่งผูก เพื่อเป็นอาณิสย์ค้ำชูตนเองในชาตินี้และชาติหน้า
12. วัดใดมีงานบุญต้องเชิญคนที่อื่นมาร่วมงานให้ทั่วถึง
13. ต้องปลุกวัดหลวงราชฐานเป็นผู้นำของวัดทั้งปวง ตั้งสมเด็จราชาครูเป็นผู้ปกครองวัดนี้โดยมีเจ้าอาวาสหัววัดทั้งหลายอยู่ภายใต้การปกครองไม่ให้คัดค้านหรือขัดขวางวินัยคำสอนของท่าน
14. ข้าวัดเรือนใดที่ได้บวชหน้าไฟให้กับสมเด็จครูเมืองหรือเจ้าอาวาส ให้เรือนนั้นพ้นจากฐานะข้าทาสไปเป็นไทเมือง
15. ข้าทาสบริวาร “คนเอื่อนน้อย” ของเจ้านายคนใดได้มาบวชหน้าไฟ จะพ้นฐานะข้าทาสเป็นไทเมือง

พุทธศาสนาได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชาวไทลื้อ ถือว่าเป็นหน้าที่ของคนทุกคนที่จะต้องอุทิศแรงกายและทรัพย์สินต่าง ๆ เพื่อทำนุบำรุงศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง เมื่อมีกิจกรรมทางศาสนาจะมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบภายในชุมชนชาวบ้านต้องรับผิดชอบจัดอาหารถวายพระผู้ที่มีฐานะดีกว่าต้องบริจาคทำบุญมากกว่าคนที่ด้อยฐานะกว่า¹

4.9 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสภาพธรรมชาติ

จากการศึกษาถึงสภาพธรรมชาติของสิบสองปันนา พบว่า สภาพทางภูมิประเทศของสิบสองปันนาที่มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในที่ราบลุ่ม ลักษณะเป็นแอ่งกระทะที่มีภูเขาล้อมรอบเรียกว่า “ทุ่งเมือง” ทั้งสิบสองปันนามีทุ่งเมืองทั้งใหญ่และน้อยมากกว่า 30 ทุ่ง ทุ่งเมืองเหล่านี้จะมีลำห้วยไหลผ่าน ด้วยสภาพแวดล้อมเช่นนี้ จึงทำให้ชาวไทลื้อมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติมาก ชาวไทลื้อให้ความสำคัญกับสภาพธรรมชาติมาก ยิ่งธรรมชาติให้คุณประโยชน์มากเท่าไร

¹ รัตนาพร เศรษฐกุล. (2542). *อิทธิพลความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมต่อพัฒนาการของรัฐไท : กรณีศึกษาไทดำ ลื้อ และยวนหน้า* หน้า 53-54.

การประกอบอาชีพที่พึงพาอาศัยธรรมชาติอย่างอาชีพเกษตรกรรมของชาวไทลื้อก็จะยิ่งได้ผลผลิตที่มีคุณภาพมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้นการจะกระทำในสิ่งใดก็就会有การคาดคะเนสภาพธรรมชาติประกอบการกระทำนั้นด้วย ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสภาพธรรมชาติที่ปรากฏในสุภาษิตไทลื้อ เป็นเรื่องความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติทั้งในเรื่องของต้นไม้ และสัตว์ดังตัวอย่างสุภาษิตต่อไปนี้

4.9.1 สภาพธรรมชาติทั่วไป

ต้นไม้ มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะมนุษย์ต้องอาศัยธรรมชาติของต้นไม้ในการประกอบอาชีพ รวมถึงเกี่ยวพันไปยังปัจจัยต่างๆ ชาวไทลื้อ เป็นกลุ่มคนที่มีความใกล้ชิดผูกพันกับวิถีทางธรรมชาติจนอาจกล่าวได้ว่าธรรมชาติเปรียบดังชีวิตของตน ดังตัวอย่างสุภาษิตไทลื้อที่ว่า

- ไม้งามต้องมีใบ ไร่งามต้องมีน้ำ

(แปลความ) ไม้งามเพราะมีใบ ไร่งามต้องมีน้ำ

สุภาษิตบทดังกล่าว เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของสภาพธรรมชาติที่มีส่วนเกี่ยวพันกับปัจจัยในการประกอบอาชีพและความเป็นสังคมสิทธกรรมของชาวไทลื้อ ดังที่มีการเปรียบเทียบสภาพธรรมชาติที่สมบูรณ์กับพื้นที่ในการทำเกษตรกรรม ย่อมส่งผลให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ นั่นคือชาวไทลื้ออาศัยแหล่งน้ำจากเหมืองฝายและน้ำฝนในการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลัก เมื่อชีวิตความเป็นอยู่และอาชีพตั้งอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจข้าว สภาพธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับข้าว และการทำนาจึงมีความสำคัญมาก แม้แต่ชื่อ “สิบสองปันนา” ก็สะท้อนให้เห็นได้ว่า ชีวิตของชาวไทลื้อมีความสัมพันธ์กับการทำนาและสภาพธรรมชาติอย่างใกล้ชิด เพราะจากเมืองใหญ่น้อยกว่า 30 เมืองนั้นมีการแบ่งหัวเมืองเหล่านี้ออกเป็น 12 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งก็เป็นปันนาหนึ่ง 12 กลุ่มก็เป็น 12 ปันนา ซึ่งนาเป็นหน่วยวัดเนื้อที่ของนาชาวไทลื้อ เมื่อเป็นเช่นนี้คำว่า “ปันนา” จึงเป็นศัพท์เรียกกลุ่มเมืองที่จัดเป็นเขตบริหารเขตหนึ่ง

- ไร่ไม่เข้าเปนป่าคา นาบ่บายเปนป่าหย้า

(แปลความ) ไร่ไม่เข้าไปดูเป็นป่าคา นาไม่ทำเป็นป่าหย้า

สุภาษิตบทข้างต้น เป็นการบ่งบอกถึงสภาพธรรมชาติที่สมบูรณ์ หากมีห้วยหรือหนองน้ำภายในหมู่บ้านก็ย่อมที่จะมีปลา เพราะธรรมชาติของปลาจะอาศัยอยู่ในน้ำ พื้นที่ทำนาก็ย่อมจะมีต้นข้าวเต็มพื้นที่เพื่อสร้างรายได้ อยาบ่บ่ยทิ้งไว้ไม่ดูแลเพราะพื้นที่นาข้าวหากไม่สนใจหรือไม่ทำการเพาะปลูกก็กลายเป็นแค่พื้นที่ให้หญ้าขึ้นเท่านั้นไม่มีประโยชน์

- ตาวันแลเตินทางจ้องนิจักฝูร ฟ่าแมวลายมีฝูรคี่แตก

(แปลความ) ตะวันและพระจันทร์ทรงกลมมักจะฝน

ฟ้าลายเหมือนแมวมี่ฝนตกแล้วจะแตก

สุภาษิตไทลื้อที่ยกมากล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติมีส่วนกำหนดข้อปฏิบัติในการดำรงชีวิต โดยอาศัยการคาดคะเนจากการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ซึ่งชาวไทลื้อมีความเชื่อว่า

หากพระอาทิตย์(ดวงตะวัน)และพระจันทร์เกิดการทรงกลด ทำนายหรือคาดคะเนได้ว่าจะมีฝนตก แต่หากฟ้ามีลายเหมือนลายของแมวทำนายว่าฝนจะตกไม่นานแล้วจะมีแดดออก

4.9.2 สภาพธรรมชาติของสัตว์

ธรรมชาติของสัตว์ เป็นตัวช่วยชี้ถึงสภาพธรรมชาติทั่วไป ดังนั้นชาวไทลื้อ จึงเรียนรู้ถึงการสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติบางอย่างจากธรรมชาติของสัตว์ ดังตัวอย่างสุภาษิตไทลื้อต่อไปนี้

- มวดหลวงออกกรูจักฝน มวดน้อยออกกรูจักแดด

(แปลความ) มดตัวโตออกกรูมักจะฝน มดตัวเล็กออกกรูจะแดด

ชาวไทลื้อใช้วิธีการสังเกตธรรมชาติของมดเพื่อทำนายลักษณะอากาศว่าจะเกิดฝนตกหรือแดดจะมีออกโดยสังเกตจากการที่มดจะมีการเดินทางเป็นกลุ่มออกจากกรูว่า หากช่วงใดเห็นมดตัวโตออกมาจากกรูทำนายได้ว่าฝนจะตก แต่หากช่วงใดเห็นมดตัวเล็กออกมาจากกรูทำนายว่าจะมีแดด

- หิ่งห้อยน้อยบินสูงหึ่งจักแดด หิ่งห้อยน้อยลงแต่มีจักฝน

(แปลความ) หิ่งห้อยน้อยบินสูงมักจะแดดดี หิ่งห้อยน้อยบินต่ำมักจะฝนตก

การคาดคะเนสภาพธรรมชาติจากการบินของหิ่งห้อยก็เป็นการสะท้อนการสังเกตธรรมชาติของชาวไทลื้อเช่นกัน โดยหากเห็นหิ่งห้อย ถ้าบินสูงแสดงว่าจะมีแดดออกมาก แต่หากเห็นหิ่งห้อยบินต่ำๆ แสดงว่าอากาศจะแปรปรวน อาจเกิดฝนตกได้

- มดย้ายไข่แม่แล้ว ฝนตกซึ่งไม่รู้เขา

(แปลความ) มดย้ายไข่และแมลงแม่บิน ฝนตกนานไม่รู้จักหยุด

สำหรับมด เมื่ออากาศมีความชื้นมาก มดจะทำการย้ายไข่ของตนเพื่อหนีจากฝนที่กำลังจะตกลงมาเช่นเดียวกับแมลงแม่จะบินเพื่อหาที่อาศัยใหม่ และรอคอยเวลาที่ฝนหยุดตกเพื่อออกหากินอีกครั้งหนึ่งดังนั้นชาวไทลื้อจึงอาศัยปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของมดและแมลงแม่ในการคำนวณปริมาณน้ำฝนที่กำลังจะตก ซึ่งคาดกันว่าหากมดย้ายไข่และแมลงแม่บินออกอย่างมากมาย นั้นหมายถึงว่า จะเกิดฝนตกอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาานาน

- ไฟไหม้ทากแตกเสียงหลวงจักฝน

ไฟไหม้ทากแตกเสียงน้อยจักแดด

(แปลความ) ไฟไหม้ทากเสียงแตกดังทายเป็นฝนจะตก

ไฟไหม้ทากเสียงไม่ดังให้ระวังแดดจัด

ลักษณะธรรมชาติที่สามารถนำมาคาดคะเนสภาพอากาศได้อีก นั่นคือ เสียงของทากที่ถูกไฟไหม้หรือถูกไฟเผา หากมีเสียงแตกดังให้ระวังฝนจะตก แต่หากไม่มีเสียงดังให้ระวังว่าจะมีแดดจัด

การศึกษาวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสภาพธรรมชาติของชาวไทลื้อจากสุภาษิตไทลื้อ พบว่า ชาวไทลื้ออาศัยลักษณะปรากฏการณ์ธรรมชาติในการพยากรณ์อากาศ โดยวิธีการสังเกตจากสภาพธรรมชาติที่พบเห็นจากวิถีการดำเนินชีวิต ทั้งวิธีการสังเกตจากการเกิดปรากฏการณ์พระอาทิตย์หรือพระจันทร์ทรงกลด การสังเกตลวดลายต่างๆของเมฆบนท้องฟ้า การสังเกตจากธรรมชาติของสัตว์ต่างๆ เช่น มด หิ่งห้อย หอยทาก และแมลงแม่ เพื่อที่ชาวไทลื้อ

จะได้เตรียมความพร้อมในเรื่องต่างๆที่กำลังจะกระทำ เช่น การเดินทาง การเพาะปลูก หรือการประกอบพิธีต่างๆ ซึ่งอาศัยการคาดคะเนล่วงหน้าลักษณะอากาศที่สามารถรู้ได้จากสภาพธรรมชาติที่พบในวิถีการดำเนินชีวิตตามภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อนที่ถ่ายทอดความรู้สืบทอดกันมา

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านต่างๆ ของชาวไทยลื้อจากสุภาษิตไทยลื้อในบทนี้ พบว่าวิถีชีวิตของชาวไทยลื้อมีความผูกพันกับสภาพธรรมชาติและคติความเชื่อตามหลักศาสนาพุทธ จนยึดถือเป็นฮีตก่องที่ปฏิบัติกันมา ลักษณะการดำเนินชีวิตมีส่วนสัมพันธ์กับความสำคัญของสถาบันครอบครัว ดังภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านครอบครัวที่กล่าวไว้ในสุภาษิตไทยลื้อ โดยกล่าวในเรื่องความรักในครอบครัว การแต่งงาน คำสอนของการอยู่ร่วมกันในครอบครัว และความผูกพันระหว่างเครือญาติ ภาพสะท้อนวิถีชีวิตในด้านสังคม เป็นการกล่าวถึงคำสอนหรือข้อคิดเตือนใจในการเลือกคบคน และลักษณะการปกครองในสังคมของสิบสองปันนา ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านอาชีพ ชาวไทยลื้อมีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ประกอบกับมีการตั้งถิ่นฐานตามที่ราบลุ่มและบริเวณเชิงเขาที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ จึงมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น การทำนา เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และการค้าสินค้าต่างๆ ในวันตลาดเพื่อการเสริมสร้างรายได้ ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านจริยธรรม กล่าวถึงชาวไทยลื้อว่ามีคุณธรรมและศีลธรรมเป็นจริยธรรมในการดำรงชีวิต จึงช่วยให้สังคมมีการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และยังเป็นแนวทางที่ช่วยสร้างบรรทัดฐานให้เกิดความเจริญทั้งแก่ตนเอง แก่คนอื่น และแก่ประเทศชาติ ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านปรัชญา ชาวไทยลื้อนำความรู้ด้านปรัชญาในเรื่องของความสามัคคี การเกื้อกูล ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันด้วยความสามัคคี เป็นหลักสำคัญสำหรับการรวมตัวเพื่อสร้างความเข้มแข็งภายในสังคม ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านการศึกษา ชาวไทยลื้อมีวิธีการสำหรับปลูกฝังลักษณะของการเป็นคนใฝ่รู้ใฝ่เรียนให้กับลูกหลานทั้งชายหญิง โดยผ่านเรื่องราวในชีวิตประจำวัน ทั้งเรื่องงานบ้านงานเรือน และการประกอบอาชีพต่างๆ มุ่งเน้นให้ลูกหลาน สนใจใคร่เรียนรู้ ฝึกฝนให้เกิดความชำนาญเพื่อที่จะได้นำมาถ่ายทอดให้ลูกหลานรุ่นอื่นๆ ต่อไป ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสุขภาพ การดูแลสุขภาพสุขภาพของชาวไทยลื้อเป็นเรื่องที่สามารถทำได้ง่ายทั้งในเรื่องการรักษาสุขภาพของนามัยส่วนบุคคล สิ่งแวดล้อม และการนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคตามแบบพื้นบ้าน ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านประเพณีและความเชื่อ ชาวไทยลื้อมีวัฒนธรรมที่ผูกพันกับประเพณีพื้นบ้านและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาในการดำรงชีวิตของชาวไทยลื้อทุกช่วงอายุจนกลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของชาวไทยลื้อ การปฏิบัติตนของชาวไทยลื้อเป็นไปในลักษณะที่มีความเชื่อเป็นพื้นฐานสำคัญของการเกิดประเพณีต่างๆ ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสภาพธรรมชาติ ชาวไทยลื้ออาศัยวิธีการสังเกตจากปรากฏการณ์สภาพธรรมชาติทั่วไปในเรื่องของความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งธรรมชาติที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตและธรรมชาติของสัตว์ที่อยู่รอบตัวในการพยากรณ์อากาศเพื่อที่จะได้เตรียมความพร้อมในเรื่องต่างๆต่อไป

ภาพสะท้อนวิถีชีวิตในด้านต่างๆของชาวไทยลื้อตามที่ปรากฏในสุภาษิต เป็นการแสดงให้เห็นว่าการศึกษาดังภาพสะท้อนวิถีชีวิตของชาวไทยลื้อ ก็เพื่อจะเข้าถึงสุภาษิตไทยลื้อว่าจุดประสงค์ในการสั่งสอนของสุภาษิตแต่ละบทนั้นต้องการเน้นในเรื่องใด โดยศึกษาวิเคราะห์ผ่านภาพวิถีชีวิตที่สะท้อน

ออกมาจากเนื้อความและความหมายของสุภาษิต นับได้ว่าสุภาษิตเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงผลึกทางความคิดที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวไทยลื้อ ดังคำกล่าวของอริสโตเติล¹ กล่าวมาแล้วว่า “ Proverb” หรือสุภาษิตนั้นเป็นเศษที่เหลือตกค้างของปรัชญาของคนในสมัยโบราณ และเหลือตกทอดมาถึงสมัยเราได้ เพราะมันมีเหตุผล มีเนื้อความกะทัดรัดและคมคาย” ซึ่งเป็นคำกล่าวที่สามารถนำไปถึงการศึกษาถึงภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านต่างๆ ผ่านทางเนื้อความและความหมายของสุภาษิตได้

¹ สุริยา รัตน์กุล. (2517 มิถุนายน-กันยายน). คำเชิงอ้างอิงสุภาษิต คำพังเพย คำคม และวลีสำเร็จรูป. ใน *วารสารธรรมศาสตร์*. 4 (1) : 122-141.

บทที่ 5

การใช้ภาษาในสุภาษิตไทย

สุภาษิตไทย จัดเป็นผลึกทางความคิดของคนในสังคมไทยที่ถ่ายทอดออกมาในรูปแบบภาษา ซึ่งการสร้างสุภาษิตไทย ได้นำการใช้ภาษามาสร้างสุภาษิตเพื่อช่วยให้เกิดลีลา จังหวะคล้องจอง และที่สำคัญทำให้จดจำได้ง่าย ประกอบกับการจัดเรียงคำให้มองเห็นภาพพจน์ การเน้นย้ำใจความสำคัญ หรือประเด็นหลักของสุภาษิตที่ต้องการสั่งสอนอบรมแก่อนุชน หรือต้องการให้แง่คิดสะกิดใจในการประพฤติปฏิบัติตนในสังคม เพราะการสร้างสุภาษิตแต่เดิมนั้นใช้วิธีจดจำสืบทอดกันมา ซึ่งนับเป็นผลดีแก่การอนุรักษ์สุภาษิตไว้และที่สำคัญยิ่ง คือง่ายแก่การจดจำ แม้กาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงไป เสียงของคำจะเพี้ยนไป หรือข้อความจะแตกต่างกันไป แต่ก็ยังเป็นคำที่คล้องจองที่มีความหมายอยู่นั่นเอง และความหมายในสุภาษิตเหล่านั้นก็จะสะท้อนภาพวิถีชีวิตในด้านต่างๆ อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนเอกลักษณ์ของชนชาติที่เป็นเจ้าของสุภาษิตไว้อย่างไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งหากศึกษาและสังเกตให้ดีแล้ว จะพบว่าสุภาษิตนี้เองที่มีส่วนสำคัญในการเก็บรักษาคำศัพท์ต่างๆ เอาไว้ได้เป็นอย่างดี ดังการศึกษาวิเคราะห์การใช้ภาษาในสุภาษิตไทยต่อไปนี้

5.1 ความยาวของสุภาษิต

จากตำราไวยากรณ์ของพระยาอุปกิตศิลปสาร¹ ได้กล่าวถึงความหมายของ “คำ” ว่า “พยางค์หนึ่งๆ คือเสียงที่เปล่งออกมาครั้งหนึ่งๆ ดังที่ใช้อยู่ในตำราอักษรวิธีว่า คำเป็นคำตาย และที่ใช้ในตำราฉันทลักษณ์ ว่า คำครุ คำลหุ หรือจำนวนคำที่ใช้ในวรรคหนึ่งๆ ของคำประพันธ์ว่า โคลงบทนี้มีเท่านี้คำ ฉันท์บทนี้มีเท่านี้คำ เป็นต้น”

การศึกษาวเคราะห์การใช้ภาษาในสุภาษิตไทย ในด้านความยาวของสุภาษิตจะถือว่าจำนวนคำหรือพยางค์ คือ ความยาวของสุภาษิตในแต่ละบทและอิงความหมายของคำตามความหมายข้างต้นคือหมายถึงพยางค์ การศึกษาถึงความยาวของสุภาษิต เพื่อช่วยให้เราเข้าใจถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ช่วยสืบทอดสุภาษิตจากรุ่นสู่รุ่น โดยอาศัยความยาวของสุภาษิตในการช่วยถ่ายทอดและจดจำ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

5.1.1 จำนวนคำ

สุภาษิตไทยมีการใช้คำง่าย ๆ จำนวนคำของสุภาษิตมีตั้งแต่คำ 3 จนถึง 63 คำ

สุภาษิตไทยที่มี 3 คำ

ไม้แห้งชำ

(แปลความ) ไม้บนชำเหนือเตาไฟ นอกตำแต่ข้างในดี

¹ พระยาอุปกิตศิลปสาร . (2522). *หลักภาษาไทย*. หน้า 59.

ชี้ข้ากัวร์

(แปลความ) ชี้คากัน

สุภาษิตไทลื้อมี 4 คำ

เอาหน้า เอาตา

(แปลความ) เอาแต่หน้า เอาแต่ตา

ตำกิก ตำเกือ

(แปลความ) ตำพริกต้องตำเกลือ

ชี้คร้าน หย่านกาน

(แปลความ) ชี้เกียดและกล้งงาน

กินหาพาเวียก

(แปลความ) ทำนาของเจ้าที่ดิน ก็ต้องทำงานให้เจ้าที่ดิน

น้ำเจ้า ดินเจ้า

(แปลความ) น้ำเป็นของเจ้าแผ่นดิน ดินก็เป็นของเจ้าแผ่นดิน

อ่าหมี อ่าหวัน

(แปลความ) นับมือ ผัดเวลา นับวัน ผัดวัน

น้ำขึ้นเรือฟู

(แปลความ) เมื่อน้ำขึ้นเรือก็ฟู

กินง่าย ฟ่านเข้า

(แปลความ) กินอยู่ง่าย ๆ ไปทำงานเข้า

แสงเรือ เพื่อสี

(แปลความ) พลอยมีแสงเรือเรือง เพราะขัดสี

สุภาษิตไทลื้อมี 5 คำ

คำปาก หวานแต่ลิ้น

(แปลความ) คำพูดหวานอยู่ที่ลิ้น

ของดีมีที่ตา

(แปลความ) ของดีอยู่ที่ตา

โซ่คนเหมิรโซ่จาก

(แปลความ) ชั่วอายุคนสั้นเหมือนชั่วอายุจักจั่น

คนตายดูดยังร้อง

(แปลความ) คนตายกระดูกยังร้อง

จวรไนเริน ฟ่างยาก

(แปลความ) โจรในเรือน ระวังยาก

น้ำบั้งบมีข้อ

(แปลความ) กระบอกน้ำไม่มีข้อจึงเก็บน้ำไม่ได้

เสศว์บเสศว์

(แปลความ) เสียข้าวของแต่ไม่เสียคน

สุภาษิตไทลื้อที่มี 6 คำ

ลูกแทนพ่อ หน่อแทนลำ

(แปลความ) ลูกก็ต้องสืบมรดกแทนพ่อ หน่อไม้ต่อไปก็ต้องเป็นลำต้น

สบบมัน คำบมีน

(แปลความ) ปากไม่มัน คำก็ไม่เร็นหู

ออกบได้ย เสบเปน

(แปลความ) จ่ายก็ไม่ได้ เสียก็ไม่มี

เข้าเบือหา ปลาเบือห้า

(แปลความ) ข้าวเบือหน่ยนา ปลาเบือหน่ยน้ำ

ภ้ออยู่เหือ คออยู่ได้

(แปลความ) พร้าอยู่บน คอคนอยู่ใต้พร้า

เจ้ารู้บूर ขูรู้ธ้า

(แปลความ) เจ้าแผ่นดินรู้บาปบุญ ขุนนางรู้จักธรรมะ

อีบบ่ภาก อยากบ่หนี

(แปลความ) อุดอยากก็ไม่พรากจากกัน ทุกข์ยากก็ไม่หนีจากกัน

สายแอกปุด สายสุดขาด

(แปลความ) สายแอกไถนาขาด สายมุ้งก็ขาด

ร้ายยังพี ดียังน้อง

(แปลความ) ถึงร้ายก็เป็นพี ถึงดีก็ยังเป็นน้อง

เอาที่สูง อย้อร์ที่แต่่ม

(แปลความ) เอาจากที่สูง มาหย่อนลงที่ต่ำ

ไม้มาอร หลักมาชอม

(แปลความ) ความคิดโง่มักมาก่อน ความคิดฉลาดจึงตามมา

สุภาษิตไทลื้อที่มี 7 คำ

เถียงนามี นาเถียงบมี

(แปลความ) ห้างนามี แต่่นาห้างไม่มี

หน้าฟางฟ้าว เหมิรแบกตั้นเสือ

(แปลความ) หน้าตารับร้อน เหมือนแบกตั้นเสือ

จากไปกาน หี่แรนตั้งก้อม

(แปลความ) จะไปทำงาน ให้เตรียมเครื่องมือให้พร้อม

สุภาษิตไทลื้อที่มี 8 คำ

น้ำตแยกแห้งเขินหน่วยหินผา

(แปลความ) น้ำแห้งเร็วมองเห็นหินผา

น้ำปนน้ำเจ้า เข้าปนเข้าขูร

(แปลความ) น้ำก็เป็นน้ำของเจ้าแผ่นดิน ข้าวก็เป็นข้าวของขุนนาง

ขูรบคำ ถ้าฟังไผ่ผัดกัน

(แปลความ) เป็นขุ่นไม่ต้องคำขายทำมาหากิน คอยฟังไพร่ทะเลาะกันเพื่อตัดสินความ

เข้าอยู่เรินเหนือ เกืออยู่เรินใต้

(แปลความ) ข้าวมีที่เรือนเหนือ เกลือมีที่เรือนใต้

อย่าฟังคำเบา อย่าเอาค่าง่าย

(แปลความ) อย่าเชื่อฟังคำที่ไม่จริง อย่าทำอะไรอย่างง่าย ๆ จะเสียหาย

ไค่เคียดวันนี้ หือตวันฎุก

(แปลความ) อยากจะโกรธวันนี้ ให้อุดใจไว้วันพรุ่งนี้

สองนาร่มเหมือง สองเหมืองร่มนา

(แปลความ) สองฝ่ายทำนาใช้น้ำร่วมเหมือง มีสองเหมืองก็ใช้น้ำร่วมกัน

แอ่วพีแอ่วห้อง แอ่วบ้านแอ่วเมือง

(แปลความ) เทียวเยี่ยมพีเยี่ยมห้อง เทียวหมู่บ้านเทียวชมเมือง

ปนน้ำหี่ใส ปนไฟหี่แจ้ง

(แปลความ) เป็นน้ำต้องใส เป็นไฟให้สว่าง

งูหันนมไก่ ไก่รู้ตินงู

(แปลความ) งูเห็นนมไก่ ไก่เห็นตินงู

สุภาษิตไทลื้อที่มี 9 คำ

ซิ่นอยู่เหนือกาด คาบเข้าอยู่เหนือลี

(แปลความ) เนื้ออยู่ที่ตลาด อาหารทุกมีอยู่ตลาด

อย่ามักหลับกลางวัน อย่าถิวปากคำ

(แปลความ) อย่างนอนกลางวัน อย่าถิวปากตอนคำ

หลักแสนกว่าน บ่ท้อพ่อคำแสนเมิง

(แปลความ) ฉลาดเท่ากับมีกว่าแสนคน ยังไม่ท้อพ่อคำที่ไปค้าแสนเมือง

ตัวมีซ้อสอง ตัวบ่มีหมองอยู่

(แปลความ) คนที่มีเสื้อผ้าก็ซ้อสองผืน คนที่ไม่มีก็เสรำหมองอยู่

อย่าห่มก่องหน้าเดียว อย่าเที่ยวเตร่มิต

(แปลความ) อย่าห่มก่องหน้าเดียว อย่าเดินทางเดือนมืด

อย่าจาคำริบ อย่าเอามิตต่างคิม

(แปลความ) อย่าพูดด้วยความริบร้อน อย่าใช้มิตต่างคิม

อย่าไปไ้ผู้ร้าย อย่าเกาคหนบาป

(แปลความ) อย่าเข้าใกล้คนร้าย อย่าเข้าใกล้คนบาป

สุภาษิตไทลื้อ 10 คำ

หัวเร็นจ้ำเหนือดิน บ่ยามชิตไ้ไ้

(แปลความ) เสาร์เอนจ้ำเหนือดิน หากไม่ยอมจ่ายเงินก็ปลูกไม่ได้

๓ ปลีเปนหัวหย้า ๕ ปลีเปนนาเฟิง

(แปลความ) นาแรกทำ ๓ ปี ยังเป็นหญ้าอยู่ ทำนา ๕ ปีไปแล้วจึงเป็นนาที่มีฟาง

หนี่นี้ตกนาย ตายนี้ตกชั้นตกเชื้อ

(แปลความ) เมื่อเจ้าของหนี่ทรัพย์สินตกเป็นของเจ้านาย

หากตายแล้วสมบัติตกเป็นของเชื้อสาย

ข้างเจ้านี่ซุรชาย นางเจ้านี่ซุรปา

(แปลความ) ข้างของเจ้าแผ่นดิน เจ้าแผ่นดินชาย นางของเจ้าแผ่นดินก็เป็นสะใภ้เจ้า

ปลูกนาอยู่พายหน้า โหลกก้าอยู่พายหลัง

(แปลความ) ดำนาอยู่ข้างหน้า ถอนกล้าอยู่ข้างหลัง

สุภาษิตไทลื้อ 11 คำ

ถายเจ้าที่ถายไ้ ถายไร้ที่ถายนา

(แปลความ) มอบถวายเจ้าต้องมอบถวายไพร่ มอบไร้ให้มอบนาด้วย

รีด ๑๒ คอง ๑๔ ปวิณี ๑๕

(แปลความ) จารีตมี ๑๒ ข้อ คลองเมืองมี ๑๔ ข้อ ประเพณีมี ๑๕ ข้อ

มดค้ายไ้แม่แอ้ว ผู้ตกซึ่งบรู้เซา

(แปลความ) มดย้ายไ้และแมงแม่บิณ ผนตกนานไม่รู้จักหยุด

เรียตนาชววยปลีชววยเติน ผีแอ้วเทเล้าเข้า

(แปลความ) ทำนาล่าช้าเป็นปีเป็นเดือน ผีเที่ยวรื้อยุ่งฉาง

เปนคนหมีมีสะจะ เปนภระหมีมีสิน

(แปลความ) เป็นคนให้มีสะจะ เป็นพระให้มีศีล

ไ้หย่ดอกไ้หย่ตาย แลงงายบรู้แปงคาบเข้า

(แปลความ) โตแล้วแต่เปล่าประโยชน์ ข้าวเข้าข้าวเย็นทำกินไม่เป็น

อยู่คี่แคณ แหนคี่ค้าย ดีพ่ายคี่เสตาย

(แปลความ) อยู่ก็ขี้เกียจ ฝ้าแหนก็เปื้อนหาย จะจากไปก็เสียดาย

สุภาษิตไทลื้อ 12 คำ

ชู้ปากคีชู้มีนาย ชู้พายคีชู้มีเจ้า

(แปลความ) ทุกคนทุกฝ่ายก็ต้องมีนายหัวหน้า ทุกที่ทุกเมืองก็ต้องมีเจ้าแผ่นดิน
หันผ้าดีนี้ไต่ใบ หันไม้ซึกนี้ไต่ใช้

(แปลความ) เห็นผ้าดีก็อยากเอามาพันตัว เห็นใครที่ขยันก็อยากไต่ใช้สอย
บ่มีเรือห้แบ่งพาย บ่มีควายห้พันเชือก

(แปลความ) ไม่มีเรือให้ทำไม้พาย ไม่มีควายให้พันเชือก

เลี้ยงเปิดเลี้ยงไก่ไว้กินไข่ เลี้ยงวัวเลี้ยงควายไว้อินนา

(แปลความ) เลี้ยงเปิดเลี้ยงไก่ไว้กินไข่ เลี้ยงวัวเลี้ยงควายไว้อินนา

เปนขูรอย่าแต่งผานลูกบ้าน กานขูรอย่าได้ยัต้าน

(แปลความ) เป็นขูรนางอย่าทำความเดือดร้อนแก่ลูกบ้าน ทำบุญอย่าเกียจคร้าน

สุภาษิตไทลื้อ 13 คำ

เยบ่เท่าเหียงนกจอก ที่อยู่หมาเข้าบ่สุดทาง

(แปลความ) ยิ่งซำยังไม่เท่าเหียงนกจอก ที่อยู่หมาเข้าไปไม่พ้นทาง
ตัวไต่ยกินพอดี้ไต่ราก ตัวไต่ยากพอดิตาย

(แปลความ) คนที่ได้กินก็จนอยากจะอาเจียน คนที่อยากกินก็อดเกือบตาย
ยามเข้าคิ่นว่าเหมยหนา ตาวันออกคิ่นว่าแดดไหม้

(แปลความ) ตอนเข้าอ้างว่าหมอกหนา ตะวันขึ้นกลับอ้างว่าแดดจัด

อย่าสแหงหากานทางบาป อย่าชะหนาบผู้เปนคู

(แปลความ) อย่าแสวงหาการงานที่เป็นบาป อย่ากระหนาบผู้เป็นครู
รักสิ่งของนี้ห้แหล่ง แพงลูกหลานนี้ห้สั่งสอน

(แปลความ) รักสิ่งของก็ให้มัดดี ๆ รักลูกหลานให้สั่งสอน

สุภาษิตไทลื้อ 14 คำ

ตั้งเรินหมีหิ้งกับข่า ตั้งบ้านหมีจำกับนาย

(แปลความ) ปลุกเรินหมีหิ้งวางอาหารกับข่าชั้นแขวนเหนือเตาไฟ
ตั้งหมู่บ้านให้หมีจำกับนายบ้านปกครอง

เจ้าหนั่งแท่น แสนหนั่งเท่า ไภ่หน้อยหนั่งกองขี้วัวขี้ควาย

(แปลความ) เจ้าแผ่นดินนั่งบัลลังก์ ขุนนางนั่งข้างเตาไฟ
ไพร่หน้อยหนั่งบนกองขี้วัวขี้ควาย

ชู้ตู่ไร้ คีดีทาร์ก ชู้ปางเซา คีดีส้อไร่

(แปลความ) เสาทูกตันจะต้องทาร์ก ที่หยุดพักแรม ก็ต้องเช่นไก่
ที่สูงนี้สูงเหมือนจ๋อนโปก ที่หึ่งนี้หึ่งเหมือนโรบกวาย

(แปลความ) ที่สูงก็สูงเหมือนจอมปลวก ที่ลุ่มก็ต่ำเหมือนปลักควาย

บ่หันหน้า อย่าตั้งตัดบोक บ่หันรอก อย่าตั้งกุงกาง

(แปลความ) ไม่เห็นน้ำ อย่ารีบตัดกระบोक ไม่เห็นกระรอก อย่ารีบขึ้นหน้าไม้

ดาววันแลเดินทางจ้องนิจักฝูร ฟ่าแมวลายมีฝูรค้แดด

(แปลความ) ตะวันและพระจันทร์ทรงกลมมักจะฝน

ฟ้าลายเหมือนแมวมมีฝนตกแล้วจะมีแดด

ขอกอยู่เรากินเรียดหมวดไส ดอกไม้เผยแพร่ิมเรินค้ดี

(แปลความ) ที่อยู่กินเรามาตไสสะอาด ดอกไม้บานริมเรือนยิ่งดี

ไม้ควดหนีอยู่ที่หมักกู คนควดหนีอยู่ที่โจลาด

(แปลความ) ไม้คดอยู่ที่การตีเส้น คนคดอยู่ที่การสอน

สุภาษิตไทลื้อ 16 คำ

ซี้หน้ากิน ซี้ดินไต่ ซี้ที่นั้ง ตายยังจักซี้ดินปกหน้า

(แปลความ) ซื้อหน้ากิน ซื้อแผ่นดินเดิน ซื้อที่ที่จะนั้ง เมื่อตายยังต้องซื้อดินกลบหน้าอีก

เชื้อไก่กินหน่อทวยพา เชื้อครเสตถหลา กินนาทวยพ่อ

(แปลความ) เชื้อสายไพร่ก็กินหน่อไม้ตามพ่อ เชื้อสายกษัตริย์ก็ได้กินนาตามพ่อ

ไฟไหม้ทากแตกเสียงหลวงจักฝูร ไฟไหม้ทากแตกเสียงน้อยจักแดด

(แปลความ) ไฟไหม้ทากเสียงแตกดังทนายว่าฝนจะตก

ไฟไหม้ทากหากเสียงไม่ดังให้ระวังแดดจัด

เดิน ๓ อ่างไซลี เดิน ๔ อ่างไซล่อง เดิน ๑๒ แอ้วไซพีห้อง

(แปลความ) เดือนสามอ้างว่าไปดูลี้ดักปลา เดือนสี่อ้างว่าไปดูบ่อปลา

เดือนสิบสองอ้างว่าไปเยี่ยมญาติ

สุภาษิตไทลื้อ 17 คำ

กวางฟานอยู่เถิน คีเปนของเจ้า สาวอยู่บ้านคีเปนสาวเจ้าสาวนาย

(แปลความ) กวางฟานอยู่ในป่า ก็เป็นของเจ้าแผ่นดิน

หญิงสาวอยู่ในบ้านก็เป็นสมบัติของเจ้านาย

เชื้อไกรู้ค่าเรียดไร่แปลงนา เชื้อเจ้าขับหาด้วยปัญญาเป็นใหญ่

(แปลความ) เชื้อสายไพร่ก็รู้เรื่องทำอะไรทำนา เชื้อสายเจ้ารู้แต่คิดด้วยปัญญาเป็นสำคัญ

ออกขอหลอกนี้หน้าซอก จ้อรโปกนี้ดินคอบ ชาซ้างคอบขาไก่ลอก

(แปลความ) ที่ลุ่มที่ต่ำน้ำก็เซาะ ที่จอมปลวกดินจะพอกขึ้น ชาซ้างพอกขาไก่ต้องลอกทิ้ง

หันท่านมัดคนควดอย่าไปดู หันเพิ่นข้าหมูหมาในเถินอย่าเอา

(แปลความ) เห็นเขามัดคนควดอย่าเข้าไปดู เห็นท่านฆ่าหมูหมาในป่าอย่าเอา

สุดกำคิดไต่ยกินเข้าหม่าบอง สุดคำกองค้ไต่ยตีกองหน้าไร่

(แปลความ) ไม่มีปัญญาได้กินข้าวแซ่หน้า ไม่รู้วิธีก็ได้ตีกองหน้าไร่

สุภาษิตไทลื้อ 18 คำ

เสื่อเปะคีตาค ลิ่นหาวกคีฝุง กวยบุงลู้รักสาไว้ย แบงรังรอกไข่

(แปลความ) เสื่อเปี้ยกกีตาค ซิ่นขาคกีเย็บ กระบุงตะกร้าเสี้ยเก็บรักษาไว้เอาทำรังรอกไข่

คนไต่หั้นเม็งฟ้าหื้อค้ำของอันชอบ หื้อปุ่นเข้าของไว้ยเปน 4 สวรร

(แปลความ) คนอยากขึ้นสวรรค์ให้ค้ำขายสิ่งอันชอบ ให้แบ่งเข้าของไว้เปน 4 ส่วน

ท่านบ่ร้อง อย่าขาน ท่านบ่ถาม อย่าก้าว ท่านบ่เอ็นบ่ป่าว อย่าไปสูด

(แปลความ) ท่านไม่ร้องเรียก อย่าขาน ท่านไม่ถาม อย่าพูด

ท่านไม่ได้มาป่าวร้อง อย่าไปสวดธรรม

นกใส่น้อยแพ้วข้างเพื่อสหายดี หม่าผีแพ้วพระยาวิ้วเพื่อเพิ่นส่อ

(แปลความ) นกใส่น้อยชนะข้างเพราะมีสหายดี

หม่าจิ้งจอกชนะพระยาวิ้วเพราะคนอื่นส่อเสียด

ตัวสีนมารั้งร้ายคี่เปนลูกคิง อยิบขึ้นมาถาบซาบคี่เปนลูกเพิ่น

(แปลความ) ชักผ้าสีนมารั้งร้ายคี่เปนลูกเรา หยิบเนื้อมามาก ๆ คี่เปนลูกผู้อื่น

ไม้้ออข้างบ่ดีเปนเสาะไซ่ คุณยั้งซ้อร 2 ด้วบ่มีรีด

(แปลความ) ไม้้ออไม่ควรเอาเปนเสาะสะพาน ผู้หญิงมี 2 ด้วก็ผิดจารีต

อย่าหัวไม้หัวตอกข้างแม่่นลมภยาดคน คำคนผานคี่ข้างว่าแม่่น

(แปลความ) ยาที่เป็นหัวไม้หัวตอกก็อาจถูกกับโรคคนได้

คำพูดของคนจนบางทีก็ถูกเหมือนกัน

น้ำบ่พอนองบ่หนอง ท้องบ่พอเหี่ยวบ่เหี่ยว เตี่ยวบ่พอย้องบ่ย้อง

(แปลความ) น้ำถ้าไม่มากจะไม่นอง ท้องไม่ถึงเวลากินก็ไม่หิว

กางเกงยังไม่ถึงเวลาก็กไม่แต่ง

สุภาษิตไทลื้อ 19 คำ

มักไต่หั้นพระยาอินหื้อสร้างอาวาด มักไต่ไต่ยธาดจุงหื้อกะวะนา

(แปลความ) อยากเห็นพระยาอินทร์ให้สร้างอาวาม อยากได้พระธาตุให้ภาวนา

เข้าน้ำหาเพิ่นกินหนึ่งเมียด ทางเรียคนี้เหมิมเจ้า ทางกินนี้เหมิมตั้งควายนา

(แปลความ) ข้าวน้ำขอเขากินทุกเม็ด เวลาทำงานวางตัวเหมือนเจ้านาย

เวลากินเหมือนตั้งควายนา

ด้วรักเมแพง ด้วอดเมออย ด้วต่อยแก้ม เมแย้มชมไซ่ ด้วเหาะเมเอ้อ

(แปลความ) ด้วเมียที่รักกัน ด้วถามเมียตอบ ด้วลูบแก้ม เมียยิ้มด้วยความรัก

ด้วถามเมียตอบ

ปางหลังเราไถกันเหมือรตั้งดินแลฟ้า บัดนี้เราไถกันเหมือรกำแลหวัง

(แปลความ) แต่ปางก่อนเราไถกันเหมือนตั้งดินและท้องฟ้า

บัดนี้เราไถกันเหมือนตั้งข้าวกล้าและหวัง

สุภาษิตไทลื้อ 20 คำ

นอนหลับไปนิชुरเหมริคอง คันเพ็นร้องพิศพาคาลูกมาเหมริหมาซังดูก
 (แปลความ) นอนหลับกรนเหมือนเสียงฆ้อง ครั้นเขาเรียกลูกมาเหมือนหมาแย่งกระดูก
 คำเกิดไนเรินหึหับปตุเรินด้าน คำเกิดไนบ้านหึหับปตุบ้านจา
 (แปลความ) คำความเกิดไนเรือนให้ปิดประตูเรือนพุดกัน
 คำความเกิดไนหมู่บ้านให้ปิดประตูหมู่บ้านพุดจา
 มักไค่หึทำนดูเดียมหึรักสาสิน ๕ มักไค่แจ้งไนลวกค้อยหมัรغامครู
 (แปลความ) ชอบให้ทำนเคารพให้รักษาศีล ๕ ชอบให้มีความรู้ในโลกให้หมั้นغامครู

สุภาษิตไทลื้อ 21 คำ

กินเข้าบ่หันหา กินปาบ่หันหน้า สมไฟบ่หนป่า ทุ่งเสื่อผ้าบ่หันฝ้าย
 (แปลความ) กินข้าวไม่เคยหันหา กินปลาไม่เคยหันหน้า
 สมไฟไม่เคยเห็นป่า สวมเสื่อผ้าไม่เคยเห็นฝ้าย
 เสื่อเตี่ยวเหียรเหมริเตย วัน ๆ ให้เปนเขยเพิ่นชู้คำ
 (แปลความ) เสื่อกางเกงขาดวินเหมือนเสื่อกันฝน ร้องไห้อยากเปนเขยเขาทุกวัน
 พระอาทิตย์อวดว่ามีแสงเรืองยังมีหงส์อยู่ตรงกลาง
 (แปลความ) พระอาทิตย์อวดว่ามีแสงเรืองยังมีหงส์อยู่ตรงกลาง
 ดอกบัวอวดว่างามยังมีหนามตามก้าน
 ดอกบัวอวดว่างามยังมีหนามตามก้าน
 เสื่อสิ้นปุดมากายร้ายคิเปนลูกตึง เสื่อสิ้นเสื่อแรมมาระฮ้ายหากเปนลูกเพิ่น
 (แปลความ) เสื่อชิ้นที่ขาด ๆ วั่น ๆ ก็เปนลูกของเรา เสื่อชิ้นเปนแพรสวย ๆ กลับเปนลูกผู้อื่น

สุภาษิตไทลื้อ 22 คำ

เปนหน้าบ่กิน เปนดินบ่ไต่ เปนดาววันบ่ตากเข้า เปนพระเจ้าบ่ร่มศาสนา
 (แปลความ) เป็นหน้าไม่ให้กิน เป็นแผ่นดินไม่ให้ไต่เดิน
 เปนดวงดาววันก็ไม่อยากส่องแสงให้ตากเข้า
 เปนพระพุทธเจ้าก็ไม่ร่วมศาสนา

สุภาษิตไทลื้อ 23 คำ

หวังกินเข้าเมิงเพิ่นกัวค้าย หวังกินปามีงเพิ่นกัวก้าง
 หวังสั่งซู้เมิงเพิ่นกัวห่างเมิงตึง
 (แปลความ) หวังจะกินข้าวเมืองอื่นก็กลัวจะเบื่อง่าย หวังจะกินปลาเมืองอื่นก็กลัวก้าง
 หวังจะมีคนรักเมืองอื่นก็กลัวห่างเห็นเมืองตัวเอง

สุภาษิตไทลื้อ 24 คำ

ถูกไค่ยกินข้าซ้างอยู่เมิงนายคิไค่ยกิน บ่ถูกไค่ยกินข้าควายอยู่ฟางซ้างคิบบ่ไค่ยกิน
 (แปลความ) สมควรจะได้กิน เขาฆ่าซ้างที่เมิงนายคิไค่ยกิน
 ไม่สมควรไค่ยกิน เขาฆ่าควายอยู่ซ้าง ๆ ก็ไค่ยไม่ได้กิน

นกน้อย ปกติรู้คำบ้าน ไพร่ห้อยปัดคองเมิง คนแม่ยิงปัดเอาคืดกวันปองเมิง

(แปลความ) เป็นนกน้อยหรือไพร่ ไม่ควรรู้เรื่องใหญ่โต

เป็นไพร่ห้อยไม่ควรรู้เรื่องการปกครอง

เป็นผู้หญิงไม่ควรเอามาเป็นกวันปกครองเมือง

สุภาษิตไทลื้อ 25 คำ

หัวตื่นเกิดมาเป็นข่า บุรสมภารคำเจ้า

ผมอยู่หัวแสนสิ้น คีเปนครชะวัตฤเจ้าหับเสี้ยง

(แปลความ) ทั้งหัวทั้งตื่นเกิดมาเป็นข่าทาส ทั้งนี้เพราะบารมีของเจ้าอยู่หัว

แม้ผมบนหัวถึงแสนสิ้น ก็นับเป็นราชวัตฤของเจ้าแผ่นดินทั้งหมด

สุภาษิตไทลื้อ 27 คำ

ทองหันมีค่ากวงสาด บั้งหน้ามีค่ากหมาก

ไต่หันชาดหลังถ่มของกำ ไต่หันชาดหน้าเอาแวนมาแยง

(แปลความ) มองเห็นมีแต่สาดเป็นรูกวง มองข้างหน้าเห็นแต่เขี่ยนหมาก

อยากเห็นชาติที่แล้ให้ดูของพัว อยากเห็นชาติหน้าเอากระจกมาส่ง

สุภาษิตไทลื้อ 28 คำ

คำเข้าท่อมมากตะ คันไต้ยกินช้นกินปานี้สู้ชะ ๆ

คันบไต้ยกินช้นกินปานี รากเรินเหมริจกกลม

(แปลความ) ข้าวคำเดียวโตเท่าคำหมากตะ¹ หากได้กินเนื้อปลาก็หัวเราะชอบใจ

ครันไม่ได้กินเนื้อกินปลา กระที่บเรือนจกกลม

สุภาษิตไทลื้อ 29 คำ

รู้แก่หูห้พิจารณาแก่ตา หันแก่ตาห้พิจารณาถ้วนถี้

รู้หันแต่ถี้แล้วค้อยกทำไป

(แปลความ) รู้ด้วยหูต้องพิจารณาด้วยตา เห็นด้วยตาต้องพิจารณาให้ถ้วนถี้

รู้เห็นจริงจ้งแล้วจ้งค้อยกระทำลงไป

สุภาษิตไทลื้อ 30 คำ

หางหมูป้อมต่อยเสลดน้อย หิงห้อยน้อยอย่าไปเขียงตาวัน

ติมว่ามันแลระสะหมีแรงปานไหน บ่เขียดยามวันค้อย

(แปลความ) หางหมูที่งอถูกตียิงป้อม หิงห้อยน้อยอย่าไปแข่งแสงตะวัน

ถึงแม้ว่าแลดูมีรัศมีปานใด ก็ไม่มีวันเทียบได้แม้ยามตะวันคล้อย

¹ หมากตะ เป็นหมากชนิดหนึ่งที่ชาวไทลื้อนิยมนำมาเคี้ยวกินกับใบพลู

สุภาษิตไทย 34 คำ

เห็นว่าวัวค้ำยังฟังด้วยเชือก ช้างค้ำยังฟังด้วยขอ เรือแพค้ำยังฟังด้วยไม้ถ่อ

คนเกิดมาค้ำควรฟังด้วยคำสอนแลรีตคอง

(แปลความ) เขาว่าวัวค้ำยังเชื่อฟังเพราะเชือก ช้างค้ำยังเชื่อฟังเพราะขอสับ

เรือแพค้ำยังเชื่อฟังเพราะไม้ค้ำถ่อ

คนก็ควรเชื่อฟังคำสั่งสอนและจารีตคองเมือง

สุภาษิตไทย 63 คำ

ราชสีจกหนีเสดอยเพื่อตอยปมีถ้ำ ปาจักหนีเสน้ำเพื่อห้ำอันหั้นปมีวัง

นกจักหนีเสไม้เพื่อตุ้รไม้หั้นปมีดอกแลหมาก ลูกเสกจักหนีเสตุเพื่อคูปมีความรู้

ผิวเมรักแพงกันจักเปนร้างเพื่อไปแลคำส่อ

(แปลความ) ราชสีห้จะหนีจากตอยเพราะตอยปมีถ้ำ

ปลาจะหนีจากน้ำก็เพราะน้ำนั้นปมีวังน้ำลึก

นกจะหนีจากต้นไม้เพราะไม้ปมีดอกและผล

ลูกศิษย์จะหนีจากครูเพราะครูปมีความรู้

ผิวเมรักกันจะร้างเพราะความไปโง้แลคำยุยง

อาจสรุปได้ว่า สุภาษิตไทยนั้นไม่มีการกำหนดความยาวนาน จำนวนคำหรือความยาวของสุภาษิตที่สั้นที่สุดมีเพียง 3 คำ และมีความยาวของสุภาษิตมากที่สุดคือ 63 คำ ความยาวของจำนวนคำนั้นขึ้นอยู่กับเนื้อความและจุดประสงค์ที่ต้องการสั่งสอน หากจุดประสงค์นั้นเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการตีความ จำนวนคำในสุภาษิตก็จะมีมาก เพื่อช่วยประกอบในการตีความสำหรับการสั่งสอน แต่สุภาษิตบางบทที่มีมาจากรวบรวมของชาวไทยจึงมีจำนวนคำในมาก คือมีจำนวนคำ 63 คำ ทั้งนี้เพราะต้องอาศัยบริบทช่วยในการสื่อความเพื่อให้ชัดเจนขึ้น แต่โดยทั่วไปสุภาษิตไทยจะใช้จำนวนคำน้อยซึ่งจะอยู่ในช่วงระหว่าง 3-30 คำ คือใช้คำน้อยแต่กินความมาก เพื่อสะดวกแก่การถ่ายทอดและจดจำ

5.1.2 จำนวนวรรค

การแบ่งวรรคในสุภาษิตไทยจะมีการแบ่งวรรคเป็น 1 วรรค 2 วรรค 3 วรรค 4 วรรค 5 วรรค และ 6 วรรค ซึ่งจำนวนคำที่ใช้ในแต่ละวรรคมีทั้งที่เท่ากัน และไม่เท่ากัน จำนวนวรรคช่วยให้สุภาษิตเกิดจังหวะในการท่องจำเพื่อการจดจำและการถ่ายทอด ดังตัวอย่างสุภาษิตไทยต่อไปนี้

สุภาษิตไทยที่แบ่งเป็น 1 วรรค

เสือดายหัวบ่แทบ

(แปลความ) เสือเวลาตายหัวเสือไม่หมอบราบ

ออกเช้าพอกหล้า

(แปลความ) ออกแต่เช้าแต่กลับมาสาย

เสศั่วบเสศั่ว

(แปลความ) เสียข้าวของแต่ไม่เสียคน

ทางกินบอกทางไป

(แปลความ) ของกินอร่อยทำให้คนขยันไปหา

สุภาษิตไทยที่แบ่งเป็น 2 วรรค

แกงจืดรู้คุณเกลือ เสื่อปู้รู้คุณแมว

(แปลความ) แกงจืดจึงรู้คุณเกลือ เสื่อขาดจึงรู้คุณแมว

บ้านน้ำเอาเหมือง แพงเหมืองเอาไพร่

(แปลความ) กั้นน้ำเพื่อทำเหมือง สร้างเมืองก็เพื่อไพร่ฟ้า

บ่ว่าวันนี้ บ่หันวันถูก

(แปลความ) ไม่พูดวันนี้ ไม่มีวันพรุ่งนี้

เขี้ยวพึงขึ้น ลิ่นพึงสบ

(แปลความ) ฟันก็พึงเนื้อคือเหงือก ลิ่นก็ต้องอาศัยปาก

สหนักตกไหน วินาตตกหัน

(แปลความ) สหนักที่ไหน ความพินาศก็จะตกที่นั่น

อย่าอ้างมักสุรส่อ อย่าก่อเกล้าที่ท่านผิดกัน

(แปลความ) อย่าอ้างเรื่องราวส่อเสียดกัน อย่าเริ่มเรื่องให้ท่านทะเลาะกัน

หุงเข้ายอหมา บึงปายอแมว

(แปลความ) หุงข้าวประชิดหมา บึงปลาประชิดแมว

มีข้าวในนา มีปลาในน้ำ

(แปลความ) มีข้าวอยู่ในนา มีปลาในน้ำ

เมิงบ่มีเจ้า เข้าอยู่หาคิ่บ่เปนรวง

(แปลความ) เมืองไม่มีเจ้าแผ่นดิน ข้าวในนาก็ไม่เป็นรวง

นั่งหิ้งทองที่ หินหิ้งทองทาง

(แปลความ) นั่งให้สังเกตที่ หินให้สังเกตทาง

ความรู้ดีมีตัว เอาตัวบ่ได้ย

(แปลความ) ความรู้มีเต็มตัว เอาตัวไม่รอด

สุภาษิตไทยที่แบ่งเป็น 3 วรรค

บิไซ่คนที่โก บิไซ่ไท่ที่อื่น หากเปนคนบ้าน ๑ ช่วงเดียว

(แปลความ) ไม่ใช่คนที่อยู่ไกลไม่ใช่คนไทยที่อื่น แต่เป็นคนหมู่บ้านเดียวกัน

คำโกบ่เปนคำไก้ ไม้แก่นบ่เหมือนมีทิง หนังสือบ่เหมือนคำปาก

(แปลความ) พูดแต่ไกลสู้พูดใกล้ๆไม่ได้ เอาไม้สอยสู้เอามือจับไม่ได้

หนังสือก็ไม่เหมือนพูดด้วยปาก

หางบับเคยยาว หางวอกบ่เคยสวด หางควายบ่พุ่น่อง

(แปลความ) หางแพะไม่เคยยาว หางลิงไม่เคยชี้ขึ้น หางควายไม่เคยพุ่น่อง

โกฏุกบดเม็งรำ โกฏุกกำเม็งล่า โกฏุกหย้าลั่นห่านเม็งเรียม

(แปลความ) กลัวถูกหมอกเมืองรำ(ฮ่า) กลัวถูกเข้ากรรมที่เมืองล่า

กลัวถูกหย้าลั่นห่านที่เมืองเรียม(เมืองสิง)

สุภาษิตไทลื้อที่แบ่งเป็น 4 วรรค

ชีน้ำกิน ชีดินไต่ ชีที่หนึ่ง ตายยังจักชีที่ดินปกหน้า

(แปลความ) ชื่อน้ำกิน ชื้อแผ่นดินเดิน ชื้อที่ที่จะนั่ง เมื่อตายยังต้องชื้อดินกลบหน้าอีก

แขกบ่เต้า เรินหมอง ทางบ่เที่ยว ออกหย้า

(แปลความ) แขกไม่มาหา เรือนก็หม่นหมอง หนทางไม่เดิน หย้าก็ขึ้น

สองแขง ท้องคิ่ง สองลิง ตำกัน

(แปลความ) ถ้าสองคนเป็นคนแข็ง ก็ทะเลาะกัน ถ้าสองคนขี้ม้าวิ่ง ก็จะชนกัน

ผัวใจยกั้น เมใจยอด บัดดินแท่น แล่นดินหมอร

(แปลความ) ผัวมีใจดกถั่น เมียก็มีใจดทน

ผัวบัดกวาดแท่นเตียง เมียวิ่งไปบัดหมอน

บ่มีหนี เพิ่นบ่ถาม บ่มีความ เพิ่นบ่ไต่

(แปลความ) ไม่มีหนี เขาไม่ถาม ไม่มีควม เขาไม่ไต่สวน

สุภาษิตไทลื้อที่แบ่งเป็น 5 วรรค

ผัวรักเมแพง ผัวอิดเมออย ผัวต่อยแก้ม เมแย้มชมโซ ผัวเนาะเมเอ้อ

(แปลความ) ผัวเมียที่รักกัน ผัวถามเมียตอบ ผัวลูบแก้ม เมียยิ้มด้วยความรัก

ผัวถามเมียตอบ

สุภาษิตไทลื้อที่แบ่งเป็น 6 วรรค

ท่านบ่ร้อง อย่าขาน ท่านบ่ถาม อย่าก้าว ท่านบ่เอิ้นบ่ป่าว อย่าไปสูด

(แปลความ) ท่านไม่ร้องเรียก อย่าขาน ท่านไม่ถาม อย่าพูด

ท่านไม่ได้มาป่าวร้อง อย่าไปสวดธรรม

วรรคของสุภาษิตไทลื้อนั้น จะมีจำนวนวรรคได้ตั้งแต่ 1-6 วรรค แล้วแต่ความยาวของเนื้อความสุภาษิต แต่โดยส่วนมากจะนิยมแบ่งเป็น 1 วรรค และ 2 วรรค ตามลำดับ แต่การแบ่งเป็น 2 วรรคพบมากที่สุด ซึ่งการแบ่งสุภาษิตไทลื้อออกเป็นวรรคนั้นจะอาศัยเนื้อความและการใช้สัมผัสเพื่อช่วยสร้างจุดเด่นให้กับสุภาษิตในการถ่ายทอด ทั้งยังก่อให้เกิดจังหวะในการท่องจำ เพราะสุภาษิตเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ก่อนที่จะมีการถ่ายทอดสุภาษิตเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อป้องกันการสูญหายและการแบ่งวรรคยังช่วยให้การเขียนสุภาษิตดูสวยงามเป็นระเบียบอีกด้วย

5.2 การใช้คำซ้ำ

สุภาษิตไทยถือมีการใช้คำซ้ำ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ การใช้คำเดี่ยวและการซ้ำกลุ่มคำ

5.2.1 การซ้ำคำเดี่ยว

5.2.1.1 ซ้ำคำที่ 1 ของแต่ละวรรค เช่น

ทกตัวอยู่โดย ทกใจอยู่ยาก

(แปลความ) ทุกข์ตัวทนได้ ทุกข์ใจอยู่ยาก

สายแอกปด สายสุดขาด

(แปลความ) สายแอกไถนาขาด สายมุ้งก็ขาด

ไวยปากเสียสิน ไวยตีนตกต้นต้นไม้

(แปลความ) ปากไวมักจะเสียศีล ตีนไวมักจะตกต้นไม้

อย่าหว่ายน้ำที่เล็ก อย่าชกเชือกใกล้ฝั่ง

(แปลความ) อย่าว่ายน้ำที่เล็ก อย่าชกเชือกใกล้ฝั่ง

ดีตาดู ดีหูฟัง

(แปลความ) เปิดตา ดู เจียหู ฟัง

5.2.1.2 ซ้ำคำที่ 2 ของแต่ละวรรค เช่น

ชื่อท่อช้าง ร่างท่อมแวม

(แปลความ) ชื่อดูขนาดเท่าช้าง ร่างจริงๆขนาดเท่าแมว

ช้าปเนการ นานปเนคุณ

(แปลความ) ทำช้าๆได้การงาน ทำนานๆก็เป็นคุณ

ท่าวที่ไหน ลูกที่นั้

(แปลความ) ล้มที่ตรงไหน ลูกที่ตรงนั้น

ช่าขาดแลง กงกขาดหม้อ

(แปลความ) ข้าวมีกินไม่พอมือเย็น แกงก็ยังมีมาขาดหม้อเพิ่มอีก

ร้ายยี่ย่งที่ ดียี่ย่งที่ือ

(แปลความ) ร้ายเป็นบางครั้ง ดีเป็นบางครั้ง

5.2.1.3 ซ้ำคำตรงคำที่ 1 และคำที่ 3 ของแต่ละวรรค เช่น

เล็ยงลูกบ่บาน เล็ยงหลานบ่ใหย่

(แปลความ) เลี้ยงลูกก็ไม่วุ่จักโต เลี้ยงหลานก็ไม่วุ่จักเป็นผู้ใหญ่

อย่าฟังคำบา อย่าอาคำงำย่า

(แปลความ) อย่าเชื่อฟังคำที่ไม่จริง อย่าทำอะไรอย่างง่ายจะเสียหาย

ท่านค้าห้ค้าแทน ท่านแปนห้แปนหรือ ท่านถ่อห้เราพาย

(แปลความ) ท่านช่วยเราแล้วให้เราช่วยตอบแทน ท่านเถียงให้เถียงตอบ
ท่านถ่อเรือให้เราช่วยพาย

สองเรยสองราม สองค้ำรามหา

(แปลความ) สองคนไปล่าสัตว์ก็ไม่ได้ไปหาปลา สองคนไปค้าก็ไม่ได้ทำนา

มีตุกมีอิน มีแก่นมีसान

(แปลความ) มีกระตุกมีเอ็น มีแก่นมีสาระ

5.2.1.4 ซ้ำคำที่ 3 หรือคำที่ 4 ของแต่ละวรรค เช่น**ลูกสิกต่างคุด อาจารย์ต่างวัด**

(แปลความ) ลูกศิษย์ต่างครู (เหมือน)อาจารย์ต่างวัด

ถ่มน้ำลายห้แม่ห้อง นิ่งหน้าปองห้ทองจอตไนเริน

(แปลความ) ถ่มน้ำลายให้ตรงห้อง นิ่งตรงหน้าต่างให้ดูรอบเรือน

ไม้สิบวาช้อยวา ตาสิบฟอรช้อยฟอน

(แปลความ) มีไม้สิบวาให้ช่วยหนึ่งวา มีหญ้าสิบฟอนให้ช่วยหนึ่งฟอน

ลักษณะการซ้ำคำเดียวในสุภาษิตไทย มีตำแหน่งของคำที่มีการซ้ำคำเดียวในคำที่ 1 , คำที่ 2 , คำที่ 1 และคำที่ 3 , คำที่ 3 หรือคำที่ 4 ของแต่ละวรรค การซ้ำคำเดียวจะช่วยเน้นใจความที่ต้องการสั่งสอนของสุภาษิตไทย และยังช่วยให้สุภาษิตไทยเกิดความไพเราะยิ่งขึ้นด้วย

5.2.2 การซ้ำกลุ่มคำ

5.2.2.1 การซ้ำกลุ่มคำที่อยู่ในตำแหน่งเดียวกันของแต่ละวรรค ซึ่งอาจเป็นส่วนต้น ส่วนกลางหรือส่วนท้ายของสุภาษิต

คิดจักจาห้คิดไนทอง คืดจักยอคนห้รู้ใจไก่อ

(แปลความ) คิดจะพูดจาให้ตรึกรตรองให้ดี

คิดจะยอคนให้รู้ใจไพร่ฟ้าประชาชน

รักนี้ห้รักบึง ชังนี้ห้ชังตอบ

(แปลความ) รักก็ให้รักจริง ชังก็ให้ชังตอบ

ข้างเจ้านี้ขูรชาย นางเจ้านี้ขูรข่า

(แปลความ) ข้างของเจ้าแผ่นดิน เจ้าแผ่นดินชาย

นางของเจ้าแผ่นดินก็เป็นสะใภ้เจ้า

ชู้ตู่ไร คืดดีทาร์รัก ชู้ปางเขา คืดสิ้อไร

(แปลความ) เสาคู่ทุกต้นจะต้องทาร์รัก ที่หยุดพักแรมก็ต้องเช่นไก่อ

หันท่านมี ออย่าไต่ไต่ได้ย หันท่านไร ออย่าดูแควร

(แปลความ) เห็นท่านมั่งมี ออย่าอยากไต่ เห็นท่านยากไร ออย่าดู

ไฟไหม้ทากแตกเสียงหลวงจักฟูร ไฟไหม้ทากแตกเสียงน้อยจักแดด

(แปลความ) ไฟไหม้ทากเสียงแตกดังทนายว่าฝนจะตก

ไฟไหม้ทากเสียงไม่ดังให้ระวังแดดจัด

5.2.2.2 การซ้ำกลุ่มคำที่อยู่ต่างตำแหน่งกันในแต่ละวรรค

ปาหลวงกินปาน้อย ปาน้อยกินแมดหินแมดชาย

(แปลความ) ปลาตัวโตกินปลาตัวเล็ก ปลาตัวเล็กกินเม็ดหินเม็ดทราย

มีน้อยยาที่เจ้ากู่ บมีน้อยยาที่เจ้า

(แปลความ) มั่งมือยาให้เจ้ากู่ หากไม่มีก็อย่ากู่เจ้า

การซ้ำกลุ่มคำในสุภาษิตไทยมีลักษณะการซ้ำกลุ่มคำทั้งกลุ่มคำที่อยู่ในตำแหน่งเดียวกันของแต่ละวรรค ซึ่งอาจเป็นส่วนต้น ส่วนกลางหรือส่วนท้ายของสุภาษิต และการซ้ำกลุ่มคำที่อยู่ต่างตำแหน่งกันในแต่ละวรรค การซ้ำคำทั้ง 2 ลักษณะนี้ช่วยให้สุภาษิตมีความไพเราะมากขึ้น

ลักษณะการซ้ำคำในสุภาษิตไทยอื่นนั้น มีการซ้ำคำเดียวและการซ้ำกลุ่มคำ ซึ่งการใช้คำซ้ำเป็นจุดเด่นของการสร้างสุภาษิตไทยก่อให้เกิดความไพเราะ และเพื่อการสั่งสอนจดจำที่ง่าย

5.3 การใช้คำสัมผัส

สุภาษิตไทยมีการใช้สัมผัสทั้งสัมผัสสระและพยัญชนะ เพื่อให้เกิดความราบรื่นไพเราะของจังหวะคำในสุภาษิต ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

5.3.1 สัมผัสสระ

สุภาษิตไทยมีสัมผัสสระซึ่งอาจแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ สัมผัสภายในวรรคและสัมผัสระหว่างวรรค

5.3.1.1 สัมผัสสระภายในวรรค

สุภาษิตไทยอาจมีสัมผัสสระภายในวรรคเดียวกัน ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

5.3.1.1.1 สัมผัสสระภายในวรรคในคำที่อยู่ชิดกัน คำที่สัมผัสนั้นอาจอยู่ส่วนต้น

ส่วนกลาง หรือส่วนท้ายของสุภาษิตก็ได้ เช่น

กินนาพาเวียก

(แปลความ) ทำนาของของเจ้า ก็ต้องทำงานให้เจ้าที่ดิน

เสื่อสิ้นปุดมากายร้ายดีเปนลูกคิง เสื่อสิ้นเสื่อแรมมาชะร้ายหากเปนลูกเพิน

(แปลความ) เสื่อชิ้นที่ขาดๆวันๆก็เป็นลูกของเรา

เสื่อชิ้นเป็นแพรสวยๆกลับเป็นลูกผู้อื่น

ไม้อ้อยช่างมาแต่งแปงแย คนชายช้อร ๒ เม็กี่แม่่น

(แปลความ) ไม้อ้อยเอามาทำยังข้าวได้ ผู้ชายมีเมีย 2 ไม่เป็นไร

ตีกองสองหน้า ตีภ้าสองคม

(แปลความ) ตีกลองสองหน้า ตีพริ้วสองคม

5.3.1.1.2 สัมผัสสระภายในวรรคในคำที่มีได้ยู่ชิดกัน อาจมีคำอื่นมาคั่นคำเดียว หรือหลายคำก็ได้ และในที่สัมผัสนั้นอาจอยู่ส่วนต้น ส่วนกลาง หรือส่วนท้ายของสุภาวศิกก็ได้ เช่น

ออกขอหลอกนี้น้ำซอก ง้อรโปกนี้ดินคอบ ขาซ่างคอบขาไก่ลอก

(แปลความ) ที่ลุ่มที่ต้ำน้ำก็เซาะ ที่จอมปลวกดินจะพอกขึ้น

ขาซ่างพอกขาไก่ต้องลอกทิ้ง

เสื่อตายเสื่อบ่แทบ แรดตายขึ้นแรดตึน

(แปลความ) เสื่อเมื่อตายแล้วไม่หมอบราบ แรดตายเนื้อแรดยังเต็น

ใจกว้างไว้ยแผผาย ส้างลวงหลายเื่อเมิงค้ำกั่ว

(แปลความ) ทำใจกว้างไว้เพื่อให้แผขยาย

สร้างอะไรไว้มากมายเพื่อบ้านเมืองของเรา

หยีรหมกหยีรไจย ไผอยู่ไหนมวรหัน

(แปลความ) เย็นอกเย็นใจ ใครอยู่ที่ไหนก็สุขที่นั่น

5.3.1.2 สัมผัสสระระหว่างวรรค

สุภาวศิกที่สี่ที่มี 2 วรรค 3 วรรค 4 วรรค 5 วรรค และ 6 วรรคจะมีสัมผัสสระระหว่างวรรค ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

5.3.1.2.1 คำสุดท้ายของวรรคแรกสัมผัสสระกับคำที่ 1-4 ของวรรคถัดไป แต่อาจจะไม่ส่งสัมผัสไปในทุกวรรค เช่น

ขุ่มหวบหี้ยอ ขุ่มคอบหี้ลูก

(แปลความ) กตหัวไม่ไหยก กตไม่ให้ลูก

แห๗ แทก คี่มีจอม เมิงจอมผอมคี่มีจ้า

(แปลความ) แหปากกว้างขนาด 7 คีบก็มีหัว

เมืองถึงจะเล็กอย่างไรก็ต้องมีเจ้าแผ่นดิน

ฝูรตกบันชายร่มกางจ้อง ฟ้ารองบันชายร่มเยิงนา

(แปลความ) ฝนตกก็แบ่งชายร่มที่กางให้ ฟ้าร้องก็แบ่งชายร่มเถียงนาให้ด้วย

หวังกินเ้าเมิงเพ็นกัวค่าย หวังกินปาเมิงเพ็นกัวก้าง

หวังส้างชูเมิงเพ็นกัวห่างเมิงคิง

(แปลความ) หวังจะกินข้าวเมืองอื่นก็กลัวจะเปื้อน

หวังจะกินปลาเมืองอื่นก็กลัวก้าง

หวังจะมีคนรักเมืองอื่นก็กลัวห่างเหินเมืองตัวเอง

หางหมูบ้อมตอยเสลวดน้อย หิงหอยน้อยย่าไปเยิงตาวัน

ติมว่ามันแลสระหมีรางปานไหน บ่เชิตยามวันคอย

(แปลความ) หางหมูที่งอถูกตียิ่งป้อม หิงห้อยน้อยอย่าไปแข่งแสงตะวัน

ถึงแม้ว่าแลดูรัศมีปานใด ก็ไม่มีวันเทียบได้แม้ยามตะวันคล้อย

5.3.1.2.2 สัมผัสสระท้ายวรรค คำสุดท้ายของแต่ละวรรคจะสัมผัสกัน เช่น

อ่าน ๑ บ่ถ่อง อ่าน ๒ บ่ป่อง

(แปลความ) อ่านอย่าง 1 ไม่ออก อ่านอย่าง 2 ไม่ได้

น้ำน้อยหากไหลขุ่น คนน้อยหากล้นคั้น

(แปลความ) น้ำน้อยแต่ไหลแรง คนตัวเล็กแต่ฉลาด

เพนชูรอย่าแต่งผานลูกบ้าน กานชูรอย่าได้ยัก้าน

(แปลความ) เป็นขุนนางอย่าทำความเดือดร้อนแก่ลูกบ้าน

การทำบุญอย่าเกียดจรั้น

คำเข้าท่อมมากตะ คั้นได้ยกินชั้นกินปานี่สู้ชะ ๆ

คั้นบได้ยกินชั้นกินปานี รากเรินเหมจรักหล่ม

(แปลความ) ข้าวคำเดียวโตเท่าหมากตะ

หากได้กินเนื้อปลา ก็หัวเราะชอบใจ

ครั้นไม่ได้กินเนื้อปลา กระที่บเรือจกถล่ม

สองเรยรามป้า สองคำรามนา

(แปลความ) สองคนไปล่าสัตว์ก็ไม่ได้ไปหาปลา สองคนไปค้าก็ไม่ได้ทำนา

5.3.2 สัมผัสพยัญชนะ

สุภาษิตไทยที่มีสัมผัสพยัญชนะ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

5.3.2.1 สัมผัสภายในวรรค

สุภาษิตไทยที่มีสัมผัสพยัญชนะในวรรคเดียวกัน ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

5.3.2.1.1 สัมผัสพยัญชนะภายในวรรคในคำที่อยู่ชิดกัน คำที่สัมผัสนั้นอาจอยู่

ส่วนต้น ส่วนกลาง หรือส่วนท้ายของสุภาษิตก็ได้ เช่น

กินเข้ากม น้ำกัด

(แปลความ) กินข้าวกับน้ำเย็น

เสื่อผ้าขาดเขินปุม คำขมขี้แถมเล่า

(แปลความ) เสื่อผ้าก็ขาดจนไม่มีดพุง ความทุกข์ยังเพิ่มขึ้นอีก

ชั้นตัวตายกินคืบหวาน คำคนผานปากคืบแพ

(แปลความ) เนื้อสัตว์ที่ตายกินก็ไม่อร่อย คำพูดของคนยากไร้ก็ไม่มีค่า

นั่งน้ำป่อ ผ่อเมิงฟ้า

(แปลความ) นั่งในน้ำป่อ มองดูสวรรค์

คนตกได้เพ้นบ่เหล็ง เผอเขี้ยวตกได้ตมนี้เหี่ยว

(แปลความ) คนตกต่ำกว่าไม่เสียหาย ตะไคร้ที่น้ำอยู่ได้ร่มจะเหี่ยว

เสี้ยรลองเลียบ หมากเหียบขบตา

(แปลความ) เสี้ยนปักเล็บ เหมือนลูกเห็บกัดตา

5.3.2.1.2 สัมผัสพยัญชนะภายในวรรคในคำที่ไม่ได้อยู่ชิดกัน คำที่สัมผัสกันอาจมีคำอื่นมาคั่นคำเดียวหรือหลายคำก็ได้และคำที่สัมผัสนั้นอาจอยู่ส่วนต้น ส่วนกลาง หรือส่วนท้ายของสุภาวศิกก็ได้ เช่น

เขาควยกอมบ่ช่างเอี้ยด หมาดำนอนขวยถ่านบ่ช่างขู

(แปลความ) เขาควยที่โค้งมันเหยียดไม่เป็น หมาดำที่นอนตรงกองถ่านก็ไม่ขาว

พ่อแม่ตายนี้ทก ตาวันตกนี้คำ

(แปลความ) พ่อแม่ตายลูกก็ลำบาก ตะวันตกก็มีดคำมองไม่เห็น

เปนคนบ่มีสัจจาสิน เสมอเปนดอกไม้บ่มีลวดสะหอม

(แปลความ) เป็นคนไม่มีสัจจะศีลธรรม เสมือนดอกไม้ที่ไม่มีกลิ่นหอม

5.3.2.2 สัมผัสระหว่างวรรค

สุภาวศิกไทลื้อมีสัมผัสพยัญชนะระหว่างวรรค คือ สัมผัสพยัญชนะในคำที่อยู่ในตำแหน่งเดียวกันของแต่ละวรรค เช่น

สบบ่มัน คำบ่มีน

(แปลความ) ปากไม่มัน คำก็ไม่รีนหู

รักอยู่ไหนนี้ซังอยู่หั้น ร้ายอยู่ไหนนี้ต้อยหั้น

(แปลความ) มีความรักที่ไหนก็มีความซังที่นั่น

ความไม่ต้อยที่ไหนความดีก็อยู่ที่นั่น

เข้านี้เสนา ปานี้เสน้ำ

(แปลความ) ข้าวไม่อยากอยู่นา ปลาไม่อยากอยู่น้ำ

ชี้ใส่เดี่ยว เยี่ยวใส่ตัก

(แปลความ) ชี้ใส่กางเกง เยี่ยวรดตัก

สุภาวศิกไทลื้อนิยมใช้สัมผัสทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ การใช้สัมผัสปรากฏทั้งในคำที่อยู่ชิดกันและคำที่ไม่ได้ชิดกันในตำแหน่งต้น กลาง หรือท้ายสุภาวศิกก็ได้ ซึ่งทำให้เกิดความไพเราะยิ่งขึ้นจากเสียงสัมผัสสระและพยัญชนะ อีกทั้งยังช่วยให้สุภาวศิกเป็นที่จดจำได้ง่ายแม้ว่าจะมีการสืบทอดต่อกันมาจากคนรุ่นก็ตาม

5.4 การใช้คำในการสอน

การสร้างสุภาวศิกไทลื้อนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะใช้สั่งสอนอนุชนให้ห่างไกลจากการทำสิ่งที่ไม่ดี ให้ทำแต่สิ่งดี ดังนั้น ลักษณะคำที่ใช้ในสุภาวศิกไทลื้อ จึงมีการใช้คำว่า “บ่” , “อย่า” หรือ “บ่...อย่า” เพื่อแสดงการห้ามเพื่อมิให้กระทำหรือให้กระทำโดยตรง การใช้คำที่แสดงการสั่งสอนหรือแนะนำว่าควรจะทำปฏิบัติตนอย่างไร โดยใช้คำว่า “หี้” และการใช้คำกล่าวลอยๆ โดยไม่สั่งให้กระทำหรือห้ามให้กระทำโดยตรง แต่ให้ผู้ฟังนำไปคิดพิจารณา ไตร่ตรองเองมีการใช้คำว่า “มັก” , “จັก” , “ไค้” การใช้คำในการสอนของสุภาวศิกไทลื้อมีดังนี้

5.4.1 ใช้คำที่แสดงการห้าม

สุภาษิตที่มีการใช้คำแสดงการห้าม คือคำว่า “อย่า” , “อย่า” หรือ “อย่า...อย่า” เช่น

คำว่า “อย่า”

อย่าจาคำเดียวรีบเคียด อย่าอ้างเคียดเมื่อท่านมาเริน

(แปลความ) อย่าพูดคำเดียวแล้วโกรธ อย่าโกรธเมื่อท่านมาเยี่ยมเรือน

อย่าวางใจกับผู้ไข้อย่าง อย่าเค้นขี้ให้เป็นสหาย

(แปลความ) อย่าวางใจคนไข้อย่าง อย่าเอาคนชอบร้องไห้เป็นสหาย

อย่าฟังคำเบา อย่าเอาค่าง่าย

(แปลความ) อย่าเชื่อฟังคำที่ไม่จริง อย่าทำอะไรรองง่าย ๆ จะเสียหาย

อย่ามักหลับกลางวัน อย่าถิวทางต่ำ

(แปลความ) อย่านอนกลางวัน อย่าถิวปากตอนค่ำ

อย่าไปใกล้ผู้ร้าย อย่าเกาคคนบาป

(แปลความ) อย่าเข้าใกล้คนร้าย อย่าเข้าใกล้คนบาป

คำว่า “อย่า”

อย่าชังคนชก อย่ารักคนต๋าน

(แปลความ) อย่าชังคนขยัน อย่ารักคนเกียจคร้าน

อย่ามีคิหา อย่ามาคิกู

(แปลความ) อย่ามีก็ต้องการ อย่ามาก็ต้องไปเชิญ

อย่าแพ้ อย่าแอ้ว อย่าค้ำ อย่าหมอง

(แปลความ) ชนะก็ไม่ควรหยิ่งผยอง แพ้ก็ไม่ควรหม่นหมอง

อย่าสองสหาย อย่าตีร่มที่นค้ำ

(แปลความ) เป็นสหายกันไม่ควรร่วมทุนค้าขาย

คำว่า “อย่า...อย่า”

อย่ารู้แจ้ง อย่าลอรจา อย่าประยา อย่ามือ อย่าก่า อย่าอู้

(แปลความ) อย่ารู้ความจริงแล้วอย่าพูดไป ปัญญาไม่มีอย่าได้กล่าวอวดรู้

อย่าคำได้ย อย่าเฟิ่น อย่าเข้า อย่าสอ อย่าแจ้ง อย่าล่อ อย่าร อย่าฟัง

(แปลความ) คำหรือข้อความที่คนอื่นสนสอ หรือพูดอย่างไม่ชัดเจนอย่าเชื่อ

อย่ารู้แจ้ง อย่าดี อย่าทำ อย่าลัก อย่าชก อย่าถึ อย่าแท้ อย่าทัก อย่าทำ อย่าน อย่าน อย่าน อย่าน

(แปลความ) อย่ารู้ความจริงอย่ากล่าวหาว่าท่านลัก

อย่ารู้แจ่มแจ้งอย่าทักว่าท่านเป็นโจร

อย่าใช้ อย่าจารี อย่าต อย่าปอง อย่าใช้ อย่าคอง อย่าไต่

(แปลความ) อย่าใช้จารีตอย่าทำ อย่าใช้คลองประเพณีอย่าคิดไต่หรือกระทำ

5.4.2 ใช้คำที่เน้นย้ำให้กระทำ

สุภาชิตที่สอนหรือชี้แนะในการปฏิบัติ มักจะมีคำว่า “หึ” เช่น คำว่า “หึ”

รู้แก่หึที่พิจารณาแก่ตา หึนแก่ตาหึพิจารณาถึนถึ
รู้หึนแต่มถึแล้วค่อยกทำไป

(แปลความ) รู้ด้วยหูต้องพิจารณาด้วยตา เห็นด้วยตาต้องพิจารณาให้ถ้วนถึ
รู้เห็นจริงจึงแล้วจึงค่อยกทำลงไป

ตั้งเรนที่หึหึงกับข่า ตั้งบ้านหึหึงกับนาย

(แปลความ) ปลุกเรนให้มีหึหึงวางอาหารกับข่าชั้นแชนเหนือเตาไฟ
ตั้งหมูบ้านให้มีหึหึงกับนายบ้านปกครอง

จาปากหึหึงที่แลเวลา

(แปลความ) จะพูดอะไรให้พิจารณาสถานที่และเวลา

ไต่เคยดวันนี้ หึอดวันภูก

(แปลความ) อยากจะโกรธวันนี้ ให้อดใจไว้วันพรุ่งนี้

คนไต่หึนเมิงฟ้าที่ค้ำของอันชอบ หึปูนเข้าของไ้ยเปน 4 ส่วน

(แปลความ) คนอยากขึ้นสวรรค์ให้ค้ำขายสิ่งอันชอบ
ให้แบ่งข้าวของไ้เป็น 4 ส่วน

หึนอนดีหึหาเรียรู้ หึนผู้เ้าผู้แก่ที่อยู่องย่า

(แปลความ) เห็นอะไรดีให้หาที่เรียนรู้ เห็นผู้เ้าผู้แก่ให้รู้จักย่าเกรง

หึมีความมุกทุกตาทุกเมิง หึมีไมตรีหึลีเื่อผู้งคน

(แปลความ) ให้มีความมุกตาทุกเมิง ให้มีไมตรีต่อคนอื่น

หึชักถามตู หึอยู่ใกู้ผู้มีบัญญา

(แปลความ) ให้หึนถามครุ ให้อยู่ใกลู้ผู้มีบัญญา

5.4.3 การใช้คำกล่าวลอย ๆ

สุภาชิตที่ไม่แสดงการห้าม หรือการแนะนำสั่งสอนให้กระทำตามโดยตรง แต่ให้ผู้ฟังนำไปคิดพิจารณาไตร่ตรองเอง จะใช้คำว่า “มัก” , “จัก” , “ไต่” เช่น

คำว่า “มัก”

มักง่ายได้ยาก มักลำบากได้ยดี

(แปลความ) มักง่ายจะทำให้เกิดความยุงยาก ยอมลำบากแล้วจะดี

มักพ้องท่านนี้มักเป็นค้ำ มักตินดำนี้ไต่ขาด

(แปลความ) ชอบเข้าข้างท่านมักเป็นความ ชอบใช้ตินกระทีบของมักเสีย

มักง่ายนี้เปนยาก มักยากนี้เปนง่าย

(แปลความ) มักง่ายจะทำให้เกิดความยุงยาก ทำให้ยากนี้จะเป็นรื่องง่าย

คำว่า “จัก”

เปन्हวัคจักต่างหย้า เปนมล้าคจักต้องต่างโหล

(แปลความ) เป็นวัคก็ต้องต่างหย้า เป็นม้าก็จะต้องต่างพิน

จักได้ยกินนี้ใช้กันเล่า จักได้ยหมากเข้าเหมียดหน้านี้เต็มกันปอง

(แปลความ) จะได้กินเพราะช่วยกันหาวิธี จะได้ข้าวได้น้ำเพราะช่วยกันคิด

คำว่า “ไค้”

ไค้รู้หนีเรียร ไค้ช่างหนีเรียด

(แปลความ) อยากรู้ให้เรียน อยากทำเป็นให้หัดทำ

ไค้เจียบไปหาเจ้า ไค้ด้อยเข้าหนีเปนพ่อไร่แม่หา

(แปลความ) อยากเจ็บตัวให้ไปหาเจ้า อยากกินข้าวให้มาเป็นชาวนา

ไค้หันหนีโยย่าโกนอก ค่อยเอาภ้าก้อมปอกทองดู

(แปลความ) อยากเห็นข้างในอย่ากลัวเปลือกนอก ค่อยๆเอามัดสั้นปอกสังเกตดู

การใช้คำในการสอนของสุภาษิตไทลื้อ มี 3 ลักษณะ คือ การใช้คำแสดงการห้าม โดยใช้คำว่า “อย่า , บ่ , “อย่า...บ่” การใช้คำว่า “หี้” สำหรับสุภาษิตไทลื้อที่เน้นย้ำการกระทำ และการใช้คำกล่าวลอยๆ โดยไม่สั่งให้กระทำหรือแสดงการห้าม แต่ให้นำไปคิดพิจารณาแล้วประพฤติปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งใช้คำว่า “ม้ก” , “จัก” , “ไค้” การใช้คำในการสอนของสุภาษิตไทลื้อจะช่วยเสริมจุดมุ่งหมายที่ต้องการสั่งสอนนั้นให้ชัดเจนขึ้น เพื่อให้ลูกหลานเกิดการประพฤติปฏิบัติตาม

5.5 การใช้โวหารภาพพจน์

โวหารภาพพจน์ เป็นลีลาของการนำศิลปะทางภาษามาใช้เพื่อช่วยชักจูงโน้มน้าวให้ผู้ฟังหรือผู้อ่าน เกิดความคิด ความรู้สึก หรือเกิดจินตนาการตามที่ผู้เขียนต้องการสื่อ สุภาษิตไทลื้อนั้นมีประเด็นสำคัญคือ เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีการถ่ายทอดกันโดยวิธีมุขปาฐะของชาวไทลื้อ หากมีลักษณะที่ไม่เอื้อต่อการจดจำแล้ว จะทำให้สุภาษิตไทลื้อเหล่านี้ค่อยๆเลือนหายไป เนื่องด้วยไม่สามารถจดจำได้ ดังนั้นโวหารภาพพจน์จึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้สุภาษิตไทลื้อนั้นยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน โวหารภาพพจน์ในสุภาษิตไทลื้อมีดังนี้

5.6.1 การใช้อุปมา

อุปมา คือการเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกันหรือต่างกัน โดยใช้คำเชื่อมว่า เหมือน เปรียบ ดังดู ประดู่ ประหนึ่ง เช่น อย่าง คล้าย เสมอ เสมือน ปาน เพียง ราว เทียบ คือ เป็น ฯลฯ ซึ่งสุภาษิตไทลื้อมีการใช้อุปมาดังตัวอย่างสุภาษิตไทลื้อที่ว่า

ท้องบ่แต่นั่งขา ตาบ่แต่นั่งไม้

(แปลความ) ท้องไม่ได้ต้นอย่างขา ตาไม่ได้ต้นอย่างต้นไม้

(คำว่า “นั่ง” ในสุภาษิตไทลื้อมีความหมายว่า อย่าง , คล้าย)

เปนครบมีสีจาสิน เสมอแปนดอกไม้บ่มีลวดสะหอม

(แปลความ) เป็นคนไม่มีสีจะศีลธรรม เสมือนดอกไม้ที่ไม่มีกลิ่นหอม

ไฉน้อยเหมริไก ไฉนใหญ่เหมริควาย

(แปลความ) ไฉนน้อยเปรียบเหมือนควาย ไฉนใหญ่เปรียบเหมือนควาย

(คำว่า “เหมริ” ในสุภาษิตไทลื้อมีความหมายว่า เหมือน)

ผ่นกันหนึ่งเชือกเคือ ผื่อกันหนึ่งเชือกข้าง

(แปลความ) เป็นเกลียวผ่นกันตั้งเครือเถาววัลย์

เป็นเกลียวเหมือนตั้งเชือกมัดข้าง

(คำว่า “หนึ่ง” ในสุภาษิตไทลื้อมีความหมายว่า ตั้ง , ดูก)

อยู่ต่อหน้านี้เป็นยอดผักบั้ง ลับหลังไปนี้เป็นยอดผักกูด

(แปลความ) ต่อหน้าเปรียบเหมือนยอดผักปลัง

ลับหลังเปรียบเหมือนยอดผักกูด

(คำว่า “เป็น” ในสุภาษิตไทลื้อมีความหมายว่า เปรียบ , เหมือน)

การนำสิ่งต่างๆมาเปรียบเทียบกันสุภาษิตไทลื้อ เป็นการแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่เหมือนหรือแตกต่างกันเพื่อที่จะได้เข้าใจถึงจุดมุ่งหมายในการสอนสุภาษิตบทนั้นๆ ได้ดียิ่งขึ้น

5.6.2 การใช้อุปลักษณ์

อุปลักษณ์ เป็นการกล่าวเปรียบเทียบอีกวิธีหนึ่ง แต่มีความแตกต่างกับอุปมาตรงที่อุปลักษณ์จะใช้วิธีการกล่าวเปรียบเทียบเป็นนัย ไม่มีคำเชื่อมให้เห็นเด่นชัดให้พิจารณา เข้าใจด้วยตนเอง ดังตัวอย่างสุภาษิตไทลื้อ เช่น

ภากเหนือดินนี้ภากไก่อ ภากใต้ฟ้านี้ภากไก

(แปลความ) พรากจากกันบนดินยังไกล พรากจากกันใต้ฟ้านี้พรากไกล

สุภาษิตบทนี้ ใช้อุปลักษณ์ในการกล่าวเปรียบเทียบถึงการพลัดพราก โดยกล่าวว่าการพรากจากกันบนดิน คือการห่างไกลกันโอกาสที่จะพบเจอกันบนโลกมนุษย์ยังมี แต่การพรากจากกันใต้ฟ้า คือการตายจากกันโอกาสที่จะพบเจอกันบนโลกมนุษย์อีกจึงไม่มี ดังนั้นการพรากจากกันบนดินและการพรากจากกันใต้ฟ้าจึงเป็นลักษณะของการใช้อุปลักษณ์ในการกล่าวเปรียบเทียบ เพราะเป็นการกล่าวเป็นนัยถึงความห่างไกลและความตาย

ไก่อบ่ก้อมเมิง บ้านบ่เรียงเรือ

(แปลความ) ไพรไม่พร้อมเมือง หมู่บ้านไม่รุ่งเรือง

ไพรไม่พร้อมเมืองในที่นี้ คือ การขาดความสามัคคีกันภายในกลุ่ม และหมู่บ้านไม่รุ่งเรืองคือหมู่บ้านขาดความเจริญ หรือขาดการพัฒนา การใช้อุปลักษณ์ในสุภาษิตบทนี้คือการเปรียบคำว่า “เมือง” กับความสามัคคีอาศัยของคนที่อยู่ในเมืองนั้น

ล้นคนบิใส่แซ่

(แปลความ) ล้นคนไม่ได้ใส่กลอนจึงห้ามไม่ได้

ล้นคน ในสุภาษิตไทลื้อบทนี้ หมายถึง คำพูด จึงไม่สามารถใส่กลอนห้ามไว้ได้เหมือนการใส่กลอนประตุ ดังนั้นจึงมีการกล่าวเปรียบเป็นนัยถึงการพูดที่ไม่อาจใส่กลอนห้ามไม่ให้พูดออกไปได้ การทำความเข้าใจถึงความหมายต่างๆที่แฝงเป็นนัยอยู่ในสุภาษิตไทลื้อ จะช่วยให้เข้าใจจุดประสงค์ของสุภาษิตนั้นและได้รับการสั่งสอน ถ้ายทอดต่อไป

5.6.3 การใช้บุคลาธิษฐาน

บุคลาธิษฐาน เป็นภาพพจน์ที่กล่าวถึงการกำหนดวัตถุ หรือนามธรรมที่ไม่มีชีวิตไม่มีวิญญาณขึ้นเป็นบุคคลโดยให้มีกิริยาอาการต่างๆ มีความรู้สึกนึกคิดเหมือนบุคคล เพื่อให้เห็นภาพที่เด่นชัด เช่น

ฟ้าเขี้ยวลวงมากินแกบ

(แปลความ) สวรรค์ลวงมากินแกบ

สวรรค์เป็นนามธรรมที่ถูกกำหนดขึ้นให้มีอาการเหมือนบุคคล คือ ทำกิริยา “กิน” โดยให้สวรรค์ลวงมากินแกบ

หมากไม้ยบตามใจนก คนทกบตามใจกิน

(แปลความ) ผลไม้ไม่ได้เอาใจนก คนจนก็ไม่ได้กินอย่างใจ

กิริยาคำว่า “เอาใจ” เป็นกิริยาของบุคคลที่ต้องการดูแล หรือใส่ใจผู้อื่นเป็นกรณีพิเศษซึ่งผลไม้ไม่สามารถกระทำกิริยาเอาใจนกได้ แต่ถูกกำหนดให้มีการกระทำกิริยาเช่นเดียวกับบุคคล

ผู้รติตกดาวเส้า เจ้าบ่ออยู่เมืองหมอง

(แปลความ) ฝนจะตกดาวก็เศร้าหมอง เจ้าแผ่นดินไม่อยู่เมืองก็หมอง

สุภาษิตไทลื้อบทนี้กำหนดให้ดาวมีอาการเศร้าหมอง เหมือนบุคคลที่อยู่ในภาวะซึมเศร้าจากการสูญเสียหรือเสียใจในเหตุการณ์บางอย่างที่มีผลต่อสภาพของจิตใจ ดังเช่น ดาวมีอาการเศร้าหมองเมื่อรู้ว่าจะไม่สามารถส่องแสงบนท้องฟ้าได้ เนื่องจากฟ้าปิดเพราะฝนกำลังจะตกหรือกำลังตก

การกำหนดให้สิ่งต่างๆเป็นบุคคลจะทำให้สิ่งที่ได้รับการกล่าวถึงในสุภาษิตไทลื้อมีชีวิตชีวา และสามารถมองเห็นภาพหรือจุดมุ่งหมายที่ผู้เขียนต้องการมาสู่ผู้ฟัง ผู้อ่านได้

5.6.4 การใช้อธิพจน์

สุภาษิตไทลื้อมีการใช้อธิพจน์ ซึ่งเป็นการกล่าวเกินจริง อาจกล่าวมากเกินจริงหรือน้อยเกินจริงก็ได้ เพราะเป็นการเปรียบเทียบที่เห็นภาพได้ง่าย ดังตัวอย่างสุภาษิตไทลื้อที่ว่า

ดาบตัดต่น้ำข้างขาด ฟีน้องบ่ชอบหากเพนฟีน้อง

(แปลความ) ดาบตัดต่น้ำไม่ขาด

ญาติฟีน้องถึงไม่ชอบใจกันก็ยังเป็นญาติฟีน้อง

สุภาษิตบทนี้มีการกล่าวเกินจริงโดยเปรียบเทียบการตัดขาดญาติฟีน้องเหมือนการใช้ดาบฟันลงไปบนกระแสน้ำซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อาจทำได้ เพราะดาบไม่สามารถตัดกระแสน้ำให้ขาดออกจากกันได้

เช่นเดียวกับการตัดขาดกับญาติมิตรของชาวไทลื้อถึงไม่ชอบใจกันอย่างไรก็ไม่สามารถตัดขาดกันได้ เพราะเป็นความผูกพันที่มีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบเครือญาติที่สืบกันมาตามสายโลหิต

น้ำจากแค แหจากส้อย พี่น้องต่างใจต่างคอ

(แปลความ) น้ำหนีจากหาดทราย แหหนีจากสร้อยแห

ญาติพี่น้องต่างคนก็ต่างใจ

ญาติพี่น้องที่มีลักษณะนิสัยใจคอที่แตกต่างกันย่อมเป็นญาติพี่น้องกันไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือตัดขาดได้ เช่นเดียวกับการที่น้ำจะหนีจากหาดทรายไป หรือแหจะหนีออกไปจากสร้อยแหได้ ซึ่งเป็นการกล่าวเปรียบถึงสิ่งที่เกินจริง

พ่อแม่ดำ เหมือนท่าฝูรยา

(แปลความ) พ่อแม่ดำดำ เหมือนท่าฝนตกใส่หัว

การกล่าวเกินจริงของสุภาษิตไทลื้อบทนี้ คือการเปรียบคำสั่งสอนดุตาของพ่อแม่ เป็นสิ่งที่เลวร้าย เหมือนมีปริมาณฝนจำนวนมากตกลงมาใส่หัวของลูก

สุภาษิตไทลื้อมีการใช้การกล่าวเกินจริง เพื่อแสดงภาพให้เห็นอย่างชัดเจน ง่ายแก่การทำความเข้าใจและถ่ายทอดสุภาษิตต่อไป

5.6.5 สัทพจน์

สัทพจน์ เป็นภาพพจน์ที่มีการเลียนเสียง หรือแสดงลักษณะอาการต่างๆของธรรมชาติซึ่งในสุภาษิตไทลื้อมีการนำสัทพจน์มาใช้ เพื่อช่วยให้ความหมายหนักแน่นขึ้น และช่วยให้เห็นภาพพจน์เด่นชัดยิ่งขึ้น เช่น

ไต่ยกินนิกินแจบๆ บไต่ยกินนิกินปัตาแอยบๆ

(แปลความ) เมื่อมีกินก็กินจับๆ คือ กินไม่หยุด

ยามไม่ได้กินก็กระพริบตาหยับๆ คือ กระพริบตาขยับๆ

เสียงของธรรมชาติที่มีการเลียนเสียงในสุภาษิตบทนี้ คือ เสียงของการกินอาหารที่มีเสียงดัง “จับๆ” และเสียงการกระพริบตาบ่อยๆ จะมีเสียง “หยับๆ”

สอเลาะหัวตำชี เหมือนตีตาหยุกๆ

(แปลความ) ครึ่งแรกหัวชนชื้อ เหมือนเปิดตาขยับๆ

สุภาษิตไทลื้อบทนี้กล่าวถึงเสียงของธรรมชาติ คืออาการของการกระพริบตาที่ทำตาขยับๆ เมื่อทำบ่อยๆ จะเกิดเสียง “ขยับๆ หรือ หยับๆ”

เสียง และอาการต่างๆ เป็นลักษณะเด่นที่อยู่ในตัวของธรรมชาติเอง เมื่อสุภาษิตไทลื้อมีการนำเสียงธรรมชาติมาใช้ในสุภาษิตจึงทำให้สุภาษิตเกิดลักษณะเด่นขึ้น ทำให้ง่ายแก่การจดจำ

จากการวิเคราะห์การใช้ภาษาในสุภาษิตไทลื้อ เพื่อสร้างความไพเราะและสามารถจดจำได้ง่าย ซึ่งการใช้ภาษาที่ใช้ในสุภาษิตไทลื้อ ได้แก่ การใช้ความยาวของสุภาษิต ในเรื่องของจำนวนคำ และจำนวนวรรค การใช้คำซ้ำ ทั้งการซ้ำคำเดียวและการซ้ำเป็นกลุ่มคำ อันเป็นจุดเด่นของการสร้าง

สุภาสิตให้จดจำได้ง่าย การใช้คำสัมผัส เพื่อเน้นจังหวะและลีลาของสุภาสิต โดยมีสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ การใช้คำในการสอนของสุภาสิตไทยสี่ สามารถแบ่งได้ 3 ลักษณะ คือ การใช้คำแสดงการห้าม และการใช้คำที่เน้นย้ำการกระทำ โดยการนำคำมาช่วยเสริมจุดประสงค์ ได้แก่คำว่า “บ่” , “อย่า” , “บ่...อย่า” สำหรับแสดงการห้ามเพื่อมิให้กระทำหรือให้กระทำโดยตรง การใช้คำว่า “หึ” เพื่อแสดงการสั่งสอน หรือแนะนำว่าควรจะทำปฏิบัติตนอย่างไร และการใช้คำกล่าวลอยๆ โดยไม่สั่งให้กระทำหรือแสดงการห้าม แต่ให้ลูกหลานนำไปคิดพิจารณาเองโดยใช้คำว่า “มัก” , “จัก” , “ไค้” เพื่อเน้นจุดมุ่งหมายหลักของสุภาสิตที่ต้องการอบรมสั่งสอนให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น และการใช้โวหารภาพพจน์ ทั้งการใช้อุปมา อุปลักษณ์ บุคคลาธิษฐาน อธิพจน์ และสัทพจน์ เพื่อเสริมให้สุภาสิตไทยสี่ง่ายแก่การมองเห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

การใช้ภาษาในรูปแบบต่างๆที่ปรากฏในสุภาสิตไทยสี่นั้นให้คุณค่าและประโยชน์ตามที่สุริยา รัตนกุล¹ กล่าวไว้ในบทความที่วิเคราะห์เกี่ยวกับสุภาสิต สรุปได้ว่า การที่สุภาสิตจะเป็นที่จดจำของคนทั่วไปได้ง่ายนั้นต้องมีการใช้ภาษาที่มีเนื้อความกินใจผู้ฟังและมีความไพเราะฟังแล้วราบรื่นหู โดยสุภาสิตมักจะประกอบขึ้นจากวรรคสองวรรค มีจำนวนคำเท่ากันทั้งวรรคหน้าและวรรคหลัง มีความหมายคล้ายตาม มีความเป็นเหตุเป็นผลกัน ซึ่งจะทำให้สุภาสิตนั้นดึงดูดความสนใจของผู้ฟังให้มาอยู่ที่เนื้อความนั้นได้ และการใช้สัมผัส ซึ่งสุภาสิตมักเป็นคำสั้นๆ การใช้สัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะจึงเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความราบรื่นหู การใช้คำซ้ำ เพื่อสร้างลีลาให้สุภาสิต การนำโวหารภาพพจน์มาใช้ในสุภาสิต เพื่อทำให้ภาพในสุภาสิตชัดเจนยิ่งขึ้น และที่สำคัญการใช้ภาษาที่สั้นๆแต่ได้ใจความโดยการคัดเลือกถ้อยคำที่กระชับมาใช้ให้เหมาะสมกับเรื่อง ดังนั้นการใช้ภาษาในสุภาสิตไทยสี่จึงเป็นสิ่งที่ควรแก่การศึกษา เพราะภาษามีส่วนสำคัญในการช่วยรักษา สืบทอดและเผยแพร่สุภาสิตด้วยถ้อยคำที่มีเนื้อความที่กินใจ และมีความไพเราะราบรื่นหูให้คงสืบจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งต่อไป

¹ สุริยา รัตนกุล. (2517, มิถุนายน-กันยายน). คำเชิงอ้างอิง สุภาสิต คำพังเพย คำคม และวลีสำเร็จรูป. ใน *วารสารธรรมศาสตร์*. 4 (1): 122-141.

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวិเคราะห์สุภาษิตไทลื้อในครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงสุภาษิตไทลื้อที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ลมูล จันทน์หอม ได้รวบรวมไว้ในหนังสือ “สุภาษิตไทลื้อ” ซึ่งได้รับการปริวรรตมาแล้วจากอักษรไทลื้อเป็นอักษรไทยและแปลความเป็นภาษาไทย มีจำนวนสุภาษิตทั้งหมด 1,772 บท โดยศึกษาวิเคราะห์ถึงภาพสะท้อนวิถีชีวิตของชาวไทลื้อในสุภาษิต และการใช้ภาษาในสุภาษิตไทลื้อ เพื่อช่วยให้คนทั่วไปรู้จักและเห็นถึงภาพสะท้อนวิถีชีวิต การใช้ภาษาในสุภาษิตของชาวไทลื้อ เมื่อเกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวดังกล่าวแล้ว ยังจะเป็นการช่วยอนุรักษ์มรดกทางภาษาอย่างสุภาษิตให้ได้รับการสืบทอดไว้เพื่อทำการศึกษาในเรื่องอื่น ๆ ต่อไป ซึ่งผลการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้

6.1 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านต่าง ๆ ของชาวไทลื้อ

วิถีชีวิตของชาวไทลื้อมีความผูกพันกับสภาพธรรมชาติและคติความเชื่อตามหลักศาสนาพุทธ จนยึดถือเป็นฮีตก่องที่ปฏิบัติกันมา ลักษณะการดำเนินชีวิตมีส่วนสัมพันธ์กับความสำคัญของสถาบันครอบครัว ดังภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านต่าง ๆ ดังนี้

6.1.1 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านครอบครัว ทั้งในเรื่องความรักในครอบครัว การแต่งงาน คำสอนของการอยู่ร่วมกันในครอบครัว และความผูกพันระหว่างเครือญาติ

6.1.2 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตในด้านสังคม เป็นการกล่าวถึงคำสอนหรือข้อคิดเตือนใจในการเลือกคบคน และลักษณะการปกครองในสังคมของสิบสองปันนา

6.1.3 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านอาชีพ ชาวไทลื้อในสิบสองปันนามีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติประกอบกับการตั้งถิ่นฐานตามที่ราบลุ่มและบริเวณเชิงเขาที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์จึงมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น การทำนา เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และการค้าสินค้าต่างๆ ในวันตลาดเพื่อการเสริมสร้างรายได้

6.1.4 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านจริยธรรม ชาวไทลื้อในสิบสองปันนามีคุณธรรมและศีลธรรมเป็นจริยธรรมในการดำรงชีวิตช่วยให้สังคมมีการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และยังเป็นแนวทางที่ช่วยสร้างบรรทัดฐานให้เกิดความเจริญทั้งแก่ตนเอง แก่คนอื่น และแก่ประเทศชาติ

6.1.5 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านปรัชญา ชาวไทลื้อนำความรู้ด้านปรัชญาในเรื่องของความสามัคคี การเกื้อกูล ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันด้วยความสามัคคี เป็นหลักสำคัญสำหรับการรวมตัวเพื่อสร้างความเข้มแข็งภายในสังคม

6.1.6 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านการศึกษา ชาวไทลื้อมีวิธีการสำหรับปลูกฝังลักษณะของการเป็นคนใฝ่รู้ใฝ่เรียนให้กับลูกหลานทั้งชายหญิง โดยผ่านเรื่องราวในชีวิตประจำวัน

ทั้งเรื่องงานบ้านงานเรือน และการประกอบอาชีพต่างๆ มุ่งเน้นให้ลูกหลานสนใจใคร่เรียนรู้ ฝึกฝนให้เกิดความชำนาญเพื่อที่จะได้นำมาถ่ายทอดให้ลูกหลานรุ่นอื่นๆต่อไป

6.1.7 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสุขภาพ การดูแลรักษาสุขภาพของชาวไทลื้อเป็นเรื่องที่สามารถทำได้ง่ายในชีวิตประจำวัน ทั้งการดูแลสุขภาพอนามัยส่วนบุคคลและสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นการอาบน้ำให้สะอาดทุกวัน การดูแลปัดกวาดบ้านเรือนและบริเวณบ้านให้สะอาดอยู่เสมอ รวมถึงการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาโรค

6.1.8 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านประเพณีความเชื่อ ชาวไทลื้อมีวัฒนธรรมที่ผูกพันกับประเพณีพื้นบ้านและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเพราะมีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของชาวไทลื้อในทุกช่วงอายุจนกลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของชาวไทลื้อ การปฏิบัติตนของชาวไทลื้อเป็นไปในลักษณะที่มีความเชื่อเป็นพื้นฐานสำคัญของการเกิดประเพณีต่างๆ

6.1.9 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตด้านสภาพธรรมชาติ ชาวไทลื้ออาศัยวิถีการสังเกตจากปรากฏการณ์สภาพธรรมชาติทั่วไปและสภาพธรรมชาติของสัตว์ที่พบเห็นจากวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อใช้ในการเพาะปลูกและการพยากรณ์อากาศ เพื่อจะได้เตรียมความพร้อมในเรื่องต่างๆที่กำลังจะกระทำต่อไป

ภาพสะท้อนวิถีชีวิตเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้รู้จักและเข้าใจชาวไทลื้อโดยผ่านทางเนื้อความและความหมายจากสุภาษิต

6.2 การใช้ภาษาของชาวไทลื้อในสุภาษิตไทลื้อ

การใช้ภาษาในสุภาษิตไทลื้อ มีการใช้ภาษาหลายลักษณะ สรุปได้ดังนี้

6.2.1 ความยาวของสุภาษิต

ความยาวของสุภาษิตเกิดจากจำนวนคำในวรรค และจำนวนวรรคในสุภาษิตแต่ละบท ซึ่งความยาวของสุภาษิตไทลื้อเป็นไปในลักษณะที่ใช้คำน้อยแต่กินความมาก เพื่อช่วยให้สุภาษิตได้รับการจดจำและสะดวกต่อการถ่ายทอดสืบต่อไป

6.2.2 การใช้คำซ้ำ

การใช้คำซ้ำมีทั้งการซ้ำกลุ่มคำและการซ้ำคำเดียวเพื่อช่วยสร้างจุดเด่นของภาษาในสุภาษิตให้มีความไพเราะและจดจำได้ง่ายขึ้น

6.2.3 การใช้คำสัมผัส

การใช้คำสัมผัสในสุภาษิตไทลื้อ เพื่อให้เกิดความราบรื่นและความไพเราะของจังหวะคำในสุภาษิต ซึ่งสุภาษิตไทลื้อมีการใช้สัมผัสทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ

6.2.4 การใช้คำในการสอน

มีการใช้คำที่แสดงการห้าม โดยใช้คำว่า “อย่า” , “บ่” หรือ “บ่...อย่า” ในด้านที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติ และใช้คำว่า “หี้” เพื่อเน้นย้ำว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำ หรือควรปฏิบัติตาม และการใช้คำกล่าวลอยๆ โดยไม่สั่งให้กระทำหรือห้ามให้กระทำ โดยใช้คำว่า “มัก” , “จัก” , “ซึก” ,

“ไต่” เพื่อเสริมจุดประสงค์ให้ลูกหลานเกิดการประพฤติปฏิบัติตามความมุ่งหมายที่ต้องการสั่งสอนนั้น โดยการนำไปคิดพิจารณาด้วยตนเอง

6.2.5 การใช้โวหารภาพพจน์

จะช่วยให้เกิดภาพที่สามารถมองเห็นและเข้าใจถึงจุดประสงค์หรือเนื้อหาของสุภาษิตไทยลือได้โดยง่าย ซึ่งโวหารภาพพจน์ในสุภาษิตไทยลือ ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน อธิพจน์ และสัพพจน์

การใช้ภาษาในสุภาษิตไทยลือ มีส่วนช่วยให้สุภาษิตได้รับการจดจำและมีการสืบทอดต่อกันมา หากสุภาษิตขาดการใช้ภาษาที่ดีและมีศิลปะย่อมเป็นเรื่องยากที่สุภาษิตนั้นจะคงอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ ดังนั้นการใช้ภาษาจึงมีความสำคัญในการช่วยให้สุภาษิตไทยลือได้รับการสืบทอดจากชาวไทยลือจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป

อภิปรายผล

ผลการศึกษาเชิงวิเคราะห์สุภาษิตไทยลือในครั้งนี้จะช่วยให้คนทั่วไปรู้จักและเห็นสภาพวิถีชีวิต และการใช้ภาษาในสุภาษิตของชาวไทยลือ ซึ่งนอกจากจะเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวของชาวไทยลือแล้ว ยังช่วยให้เกิดการตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางภาษาอย่างสุภาษิตให้คงอยู่กับสังคมด้วย

สุภาษิตสามารถสะท้อนให้เห็นสภาพวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนประเพณี วัฒนธรรมของชาวไทยลือ ซึ่งชาวไทยลือให้ความสำคัญกับการรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน ทุกฝ่ายต้องพึ่งพาอาศัยกัน มีจริยธรรมเป็นแนวทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความมีเมตตาที่เป็นหลักทั่วไปของความประพฤติทั้งทางกายและใจที่ถูกต้องตามหลักพื้นฐานของคติทางพุทธศาสนา ซึ่งจะช่วยให้สังคมเกิดความสงบสุข ซึ่งความสำคัญของภาพสะท้อนวิถีชีวิตที่ปรากฏในสุภาษิตไทยลือนั้นจะช่วยให้ชาวไทยลือและคนทั่วไปได้รู้จักและมองเห็นถึงวิถีชีวิตที่มีคุณค่า และการดำรงชีวิตในเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาวไทยลือที่ยังคงรักษาได้อย่างเหนียวแน่นจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนช่วยให้เกิดการซึมซับรับเอาสิ่งที่ดีที่เคยมีการปฏิบัติกันมาแต่อดีตให้กลับมาสู่สังคมปัจจุบันได้อีกวาระหนึ่ง

สุภาษิตทำให้เข้าใจและมองเห็นถึงความสำคัญว่าเป็นการแสดงออกทางด้านการใช้ภาษา หรือภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการสื่อความหมายด้วยวาจาของบรรพบุรุษชาวไทยลือ เป็นผลึกทางความคิดของคนในสังคมไทยลือที่ถ่ายทอดออกมาในรูปแบบภาษา โดยการใช้ภาษาที่สามารถจดจำและเข้าใจได้ง่าย มีความไพเราะ ราบรื่นหู ผ่านทางการใช้ความยาวของสุภาษิต การใช้คำซ้ำ การใช้คำสัมผัส การใช้คำสั่ง การใช้คำกล่าวลอยๆโดยไม่สั่งให้กระทำหรือห้ามให้กระทำ และการใช้โวหารภาพพจน์ ซึ่งเป็นการช่วยให้สุภาษิตได้รับการอนุรักษ์สืบทอดต่อกันมา แม้ว่าความหมายของคำบางคำจะไม่ใช่ที่เข้าใจสำหรับชาวไทยลือรุ่นใหม่มากนัก แต่เมื่อเกิดการเรียนรู้และนำไปใช้ในเหตุการณ์ต่างๆ ความหมายของคำเหล่านั้นก็สามารถเข้าใจได้

สุภาษิตไทยถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ที่สรรค์สร้างมาเพื่อสื่อความหมายและข้อคิดเตือนใจต่างๆ ให้อุทิศตนได้แก่งคิดและนำไปปฏิบัติหรือเป็นข้อจรรยาบรรณ อีกทั้งการสั่งสอนให้เรียนรู้ถึงสุภาษิตยังมีส่วนช่วยควบคุมสังคมให้เกิดการประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันทำให้สังคมเกิดความสงบสุข สุภาษิตยังเป็นสิ่งที่ช่วยให้เข้าใจถึงวัฒนธรรมทางความคิดและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของตน และยังมีส่วนช่วยรักษาเอกลักษณ์ต่างๆ ให้คงสืบต่อไป คุณค่าของสุภาษิตจึงไม่ได้อยู่ที่ว่าสุภาษิตนั้นมีจำนวนเท่าใด หรือสุภาษิตนั้นเป็นของใคร แต่หากอยู่ที่การยอมรับและเข้าใจถึงความหมายของเรื่องราวที่แฝงไว้ในเนื้อความที่ถ่ายทอดออกมาเป็นสุภาษิต อันจะนำไปสู่การค้นหาเรื่องราวต่างๆ ที่ได้รับการตกทอดมาแต่ครั้งโบราณเพื่อการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน เพราะเป็นสิ่งดีที่ได้รับการยอมรับมาแล้วจากบรรพบุรุษจึงควรที่จะนำมากลับมาเพื่อร่วมสืบทอดอีกครั้ง

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเชิงวิเคราะห์สุภาษิตไทย เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ได้เข้าใจถึงสภาพวิถีชีวิต ภาษานวนความคิดของชาวไทยโดยรวม น่าจะมีการศึกษาข้อมูลด้านอื่นๆ ของชาวไทยทั้งในประเทศไทยและที่อาศัยอยู่นอกประเทศไทยเพิ่มเติม เช่น นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก ตำราเรียนต่างๆ การละเล่นพื้นบ้าน เพื่อเปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของชาวไทยในหัวข้อเฉพาะ เช่น คติความเชื่อต่างๆ ภาพสะท้อนวิถีชีวิต ตลอดถึงวัฒนธรรมในการใช้ภาษาทั้งของชาวไทยยุคก่อนและชาวไทยในปัจจุบันอันจะนำไปสู่การเข้าใจหรือรู้จักชาวไทยในแง่มุมต่างๆ มากขึ้น รวมไปถึงการศึกษาวิเคราะห์กลุ่มชาติพันธุ์ไทยกลุ่มอื่นๆ เพื่อนำไปสู่การสืบทอดและการค้นหาลักษณะร่วมทางความคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรรณิการ์ สาตรปรง. (2536). *โลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ 1 : ศึกษาจากเรื่องราชาธิราช สามก๊ก และไซฮั่น*. วิทยานิพนธ์ อ.ม.(ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อัดสำเนา.
- กฤษณา แสงทอง. (2540). *เพลงปฏิพากย์ : วัฒนธรรมการดนตรีและภาพสะท้อนทางสังคมของชาวตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.(วัฒนธรรมศึกษา). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. อัดสำเนา.
- กระแสร้ มัลยาภรณ์ และชุตดา จิตพิทักษ์. (2528). *มนุษย์กับวรรณกรรม*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- กัญญา ลีลาภัย. (2541). *รายงานการวิจัยประวัติการค้นคว้าวัฒนธรรมชนชาติไทและศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา*. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- การวิก. (2549). *เรือนไถลื้อ*. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ก่อ สวัสดิพานิช.(ม.ป.ป.). *วัยรุ่นกับค่านิยมและระบบศีลธรรม ใน เรือนำรู้เกี่ยวกับการศึกษา*. : 46-58.
- กิ่งแก้ว อัดถากร. (2519). *คติชนวิทยา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- จารุวรรณ พรมวัง. (2536). *การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไถลื้อ*. วิทยานิพนธ์ มน.ม.(สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา).กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อัดสำเนา.
- จิราภรณ์ ภัทราภาณุภัทร์. (2528,สิงหาคม). *ภาพสะท้อนจากสำนวนไทย, ภาษาและวรรณคดี-ไทย.2(2) : 29-37 .*
- จุฑามาศ สนกนก.(2533). *การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องพระสุธน-นางมโนราห์ สำนวนท้องถิ่นล้านนา สิบสองปันนา และเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ภาษาไทย). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. อัดสำเนา.
- เจริญ มาลาโรจน์. (2529). *วิเคราะห์วรรณกรรมไถลื้อเรื่องคำขับลังกาสิบหัว*.วิทยานิพนธ์ อ.ม. (จารึกภาษาไทย). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. อัดสำเนา.
- เจือ สตะเวทิน. (2529). *สุภาษิตไทย*. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์การพิมพ์.
- ฉิน หยง หลิน. (2526). *สำนวนจีนและสำนวนไทย : การศึกษาเปรียบเทียบ*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อัดสำเนา.
- ชลธิรา กัลด้อย. (2518). *ส่องไทย : รวมวรรณกรรมร่วมสมัยของไทย*. กรุงเทพฯ : ศึกษิตสยาม.

- ชำนาญ รอดเหตุภัย. (2517). *วรรณกรรมไทลื้อ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย*.
 ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
 อัดสำเนา.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2527). *โลกทัศน์ชาวล้านนาศึกษาจากคร่าวพญาพรหม ใน รวมนบทความสังคมศาสตร์*.
 เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. : 45.
- ชุนซิล ควน. (2537). *สำนวนเกาหลีและสำนวนไทย : การศึกษาเปรียบเทียบ*. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม.
 (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- จิตติวัฒน์ จตุรวิวงค์. (2546). *การวิเคราะห์ลักษณะและภาพสะท้อนจากสำนวนไทย*. สารนิพนธ์
 กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- ดวงมน จิตต์จำนง. (2544). *คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดี สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*.
 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์.
- ดุขฎี กองสมบัติ. (2546). *การวิเคราะห์เนื้อหาและกลวิธีการใช้ภาษาในการแสดงตลกอีสาน*.
 วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการสื่อสารและการพัฒนา). กรุงเทพฯ :
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. อัดสำเนา.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2533). *นวนิยายกับสังคมไทย (2475-2500)*. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์การพิมพ์.
- ทรงศักดิ์ ปรารค์วัฒนากุล. (2526). *การศึกษาเปรียบเทียบคำอุ้บ่าว อุ้สาวของล้านนาและผญาเกี่ยวกับ
 ของอีสาน*. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- ทวี สว่างปัญญางกูร. (2529). *ตำนานพื้นเมืองสิบสองปันนา*. เชียงใหม่ : มิตรนราการพิมพ์.
- นภาลักษณ์ สุวรรณชาติ. (2527). *ภาษิตและสำนวน: ภาษาไทย 8*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2498). *ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1*. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา .
- _____. (2498). *ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2 (ลื้อ คนไทยในประเทศจีน)*. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา.
- เบญจมา หงษ์ทอง. (2544). *เพลงกล่อมลูกภาคเหนือ : กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.
 (วัฒนธรรมศึกษา). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. อัดสำเนา.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2524). *ทัศนะของสังคมไทยในสำนวนไทย*. *วารสาร มศว ปทุมวัน*. : 57-65.
- _____. (2526, พฤษภาคม). *ภาษิต, วัฒนธรรมไทย*. 22 (ค), : 41-44.
- ประชัน รักพงษ์. (2535). *การศึกษาหมู่บ้านไทลื้อในจังหวัดลำปาง : รายงานการวิจัย*. ฝ่ายวิจัยและ
 แผนงาน ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูลำปาง สหวิทยาลัยล้านนา.
- ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. (2523). *ภาษากรวิ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

- ปราณี ขวัญแก้ว.(2534,เมษายน). รายงานการวิจัย การวิเคราะห์ภาษิตชาวบ้านท้องถิ่นใต้, ใน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒวิจัย. 4(5),: 1-2.
- ปรีชา ทิชนพงษ์. (2517). ลักษณะภาษาไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- พระมหาลิขิต คำหงษา. (2545). ศิลปะการใช้ภาษาในวรรณกรรมเรื่อง มิลินทปัญหา. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). มหาสารคาม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. อัดสำเนา.
- พรเพ็ญ สุริรัตน์. (2534). การวิเคราะห์แนวคิดเชิงอรรถศาสตร์ในภาษิตไทย. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาศาสตรศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- เพ็ญแข วัจนสุนทร. (2528). ค่านิยมในสำนวนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ไพบุลย์ ดวงจันทร์. (2546). เอกสารประกอบคำบรรยายรายวิชา ทย 529 : คติชนวิทยาที่เกี่ยวข้องกับภาษาและวรรณคดี. ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ภิญโญ จิตต์ธรรม. (2517). ภาษาชาวบ้าน-คติชาวบ้าน. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- มาเรียม ศรีสุวรรณ. (2530). ภาษิตใต้ – ล้านนา อำเภอมแม่าย จังหวัดเชียงใหม่ : การศึกษาเชิงคติชนเปรียบเทียบ. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม.(ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก. อัดสำเนา.
- ยรรยง จิระนคร และรัตนาพร เศรษฐกุล.(2544). ประวัติศาสตร์สิบสองปันนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- รพีพร รักมนุษย์. (2528). การใช้ภาษาของชาวไทลื้อในหมู่บ้านเชียงบาน อำเภอยางคำ จังหวัดพะเยา. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- รักชาติ ข้างแก้ว. (2529). ภาษิตชาวบ้านในอำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง. ปรินญาณิพนธ์ ศศ.ม. (ไทยคดีศึกษา). สงขลา : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- รุจพร ประชาเดชสุวรรณ. (2541). ภูมิปัญญาเพลงพื้นบ้าน : กรณีศึกษาเปรียบเทียบล้านนากับสิบสองปันนา : รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ.
- รุจยา อภากร,ม.ร.ว. และคณะ. (ม.ป.ป.). ไทลื้อ. กรุงเทพฯ : บริษัท มาสเตอร์ จำกัด.
- ลมุล จันทน์หอม. (2541). การศึกษาเปรียบเทียบสุภาษิตล้านนากับไทลื้อ. เชียงใหม่ : ศูนย์วิจัยและบริการการศึกษา สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.

- ลมุล จันทน์หอม. (2545). *สุภาษิตไทยลือ*. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง.
- วิเชียร เกษประทุม. (ม.ป.ป.). *สำนวนไทย ฉบับสมบูรณ์*. . กรุงเทพฯ : มิตรสัมพันธ์กราฟฟิคอาร์ต.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2545). *ชนชาติไทในนิทาน : แลลอคคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ : พิมพ์เศ พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด.
- ศุภมาศ ทิพย์ลือพร. (2525). *การวิเคราะห์สุภาษิตอังกฤษและสุภาษิตไทย*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาศาสตรศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- สมปอง จันทคง. (2530). *วัฒนธรรมภาษาอีสานจากผญา ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านหนองเรือ ตำบลสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย) มหาสารคาม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.
- สมศักดิ์ สุภาพ. (2529). *ปริทัศน์ภาษาและวรรณกรรมในสิบสองปันนา*. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยพายัพ.
- สมใจ แซ่โจ้ว และวีระพงศ์ มีสถาน. (2541). *สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลือ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2539). *ประกาศการส่งภาพเข้าประกวดเรีสุภาษิตและคำพังเพย*. ม.ป.ท.
- สุริยา รัตนกุล. (2517 มิถุนายน-กันยายน). คำเชิงอ้างอิง สุภาษิต คำพังเพย คำคม และวลีสำเร็จรูป *วารสารธรรมศาสตร์*. 4 (1);: 122-141.
- _____. (2540). ภาษาไทกลุ่มเหนือและภาษาไทกลุ่มกลาง, ใน *รวมบทความวิชาการเกี่ยวกับภาษาไทย*. หน้า 99-100. นครปฐม : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เสฐียรโกเศศ.(นามแฝง).(2503). *วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย*. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
- ไสว เสนาราช. (2536). *ศัพท์โบราณในวรรณกรรมสังข์ศิลป์ชัย*. ปรินญาณิพนธ์ ศศ.ม. (ไทยคดีศึกษา). มหาสารคาม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. อัดสำเนา.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2533). *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อัญชลี วรรณัญญบริรักษ์. (2546). *วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาษิตพระร่วง*. สารนิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ภาพประกอบเกี่ยวกับต้นฉบับสุภษิตาไถลื้อ

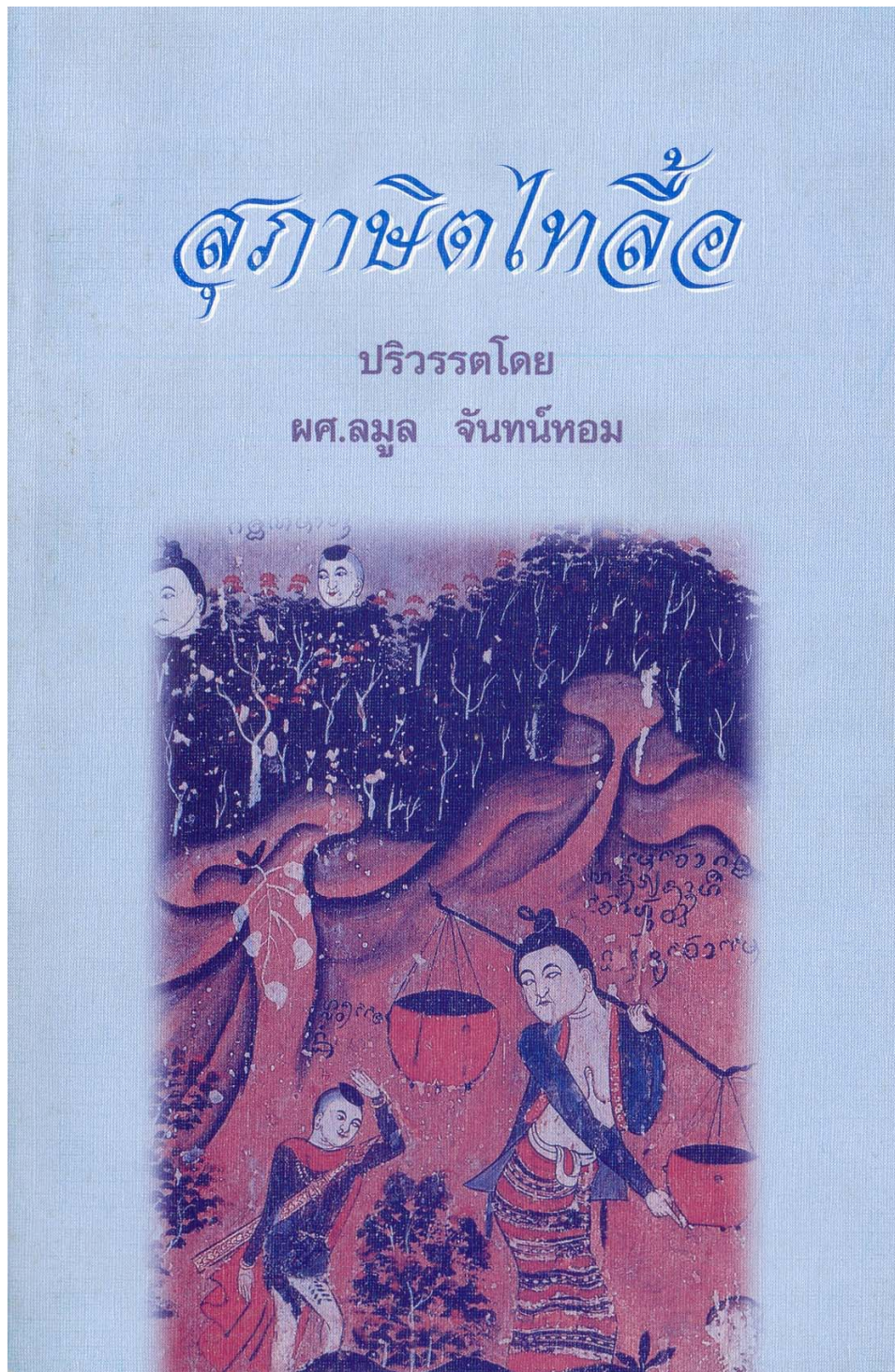
คำขวัญของชนเผ่าไท

傣族谚语

● 高立士编译 ● 四川民族出版社 ●

ภาพประกอบ 1 หน้าปกหนังสือ “คำขวัญภาษาไท” สุภาจิตไทลื้อ มีการแปลความและคำอธิบายเป็นภาษาจีน รวบรวมโดยศาสตราจารย์เกาลีซือ

ภาพประกอบ 3 หน้าปกหนังสือ "สุภาษิตไทยลื้อ" (คำโบราณภาษาไทย)
 பிரரிรตจากอักษรไทยลื้อเป็นอักษรไทย
 โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ลมูล จันทน์หอม

ปริวรรตจากอักษรไทย

<p>๑๐. ชูปากคือชูมีนาย
ชูพายคือชูมีเจ้า</p> <p>๑๑. สืบข้างแทนเมือง</p> <p>๑๒. ลูกแทนพ่อ
หน่อแทนลำ</p> <p>๑๓. เชื้อไหนกินหน่อทวยพา
เชื้อครแสดงหลา กินนาทวยพ่อ</p> <p>๑๔. รัตน์เจ้าทาว(-ซิดเอาไว้)
รวนบุรีผ่น(-กำไว้)</p> <p>๑๕. หนีนี่ตกนาย
ตายนี้ตกชั้นตกเชื้อ</p> <p>๑๖. ช้างเจ้านี่ชุกรขาย
นางเจ้านี่ชุกรฆ่า(-มีคู่-สะไว้)</p> <p>๑๗. ถายเจ้าที่ถายไก่อ (ถาย-ให้, มอบ)</p> <p>๑๘. ตั้งเงินหมีหิ้งกับฆ่า</p> <p>ตั้งบ้านหมีจ่ากับนาย
(อธิบาย จ่า- นายบ้านมี ๔ คนร่วมกันปกครองหมู่บ้าน บ้านใดมีหิ้งวางอาหารและมีฆ่าบนเตาไฟ)</p> <p>๑๙. เจ้านั่งแทน(-บัลลังก์) แสนนั่งเท่า(-เตา)
ไภน้อยนั่งกองขี้วัวขี้ควาย</p> <p>๒๐. นกน้อย บิดูรู้ค้ำบ้าน(-เรื่องใหญ่โต)
ไพร่น้อยบิดูรู้กองเมิง
คนเมิงบิดูเอาคึกกวันปองเมิง</p> <p>๒๑. วรรค ๑๒ ของ ๑๔
ปวิณี ๑๕</p> | <p>แปลความเป็นภาษาไทยกลาง</p> <p>ทุกคนทุกฝ่าย ก็ต้องมีนาย(หัวหน้า)
ทุกที่ทุกเมือง ก็ต้องมีเจ้า (แผ่นดิน)
(ใครที่ได้รับช้าง ผู้นั้นก็ได้กินเมือง
(ลูกของเจ้า ก็ได้เป็นเจ้าสืบสมบัติ)
ลูกก็ต้องสืบแทน(มรดก)พ่อ
หน่อไม้ต่อไปก็ต้องเป็นลำต้น
เชื้อสายไพร่ก็กินหน่อไม้ตามพ่อ
เชื้อสายกษัตริย์ก็ได้กินตามพ่อ
จารัตน์พวกเจ้า(แผ่นดิน)เป็นผู้มีอำนาจ
ความเมืองก็พวกขุนนางมีอำนาจ
เมื่อเจ้าของหนี่ ทร์พยสินตกเป็นของเจ้านาย
หากตายแล้ว สมบัติตกเป็นของเชื้อสาย
(ลูกหลาน)
ช้างของเจ้า(แผ่นดิน)เจ้าแผ่นดินขาย
นางของเจ้าแผ่นดินก็เป็นสะไว้เจ้า
มอบถวายเจ้าต้องมอบถวายไพร่
มอบไว้ให้มอบบนด้วย
ปลูกเรือนใหม่หิ้ง(วางอาหาร)กับฆ่า(ชั้นแขวน
เหนือเตาไฟ)
ตั้งหมู่บ้านให้หมีจ่ากับนายบ้าน(ปกครอง)
เจ้าแผ่นดินนั่งบัลลังก์ ขุนนางนั่งข้างเตาไฟ
ไพร่น้อยนั่งกองขี้วัวขี้ควาย
เป็นนกกน้อย(ไพร่)ไม่ควรรู้เรื่องใหญ่โต
เป็นไพร่น้อยไม่ควรรู้เรื่องการปกครอง
เป็นผู้หญิงไม่ควรเอาเป็นกวันปกครองเมือง
จารัตน์มี ๑๒ ชื่อ คลองเมืองมี ๑๔ ชื่อ
ประเพณีมี ๑๕ ชื่อ</p> |
|--|--|

ภาพประกอบ 4 ตัวอย่างสุภาษิตไทย จากหนังสือสุภาษิตไทย
เขียนด้วยอักษรไทย มีการแปลความและอธิบายเป็นภาษาไทย
โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ลมูล จันทน์หอม

ภาคผนวก ข

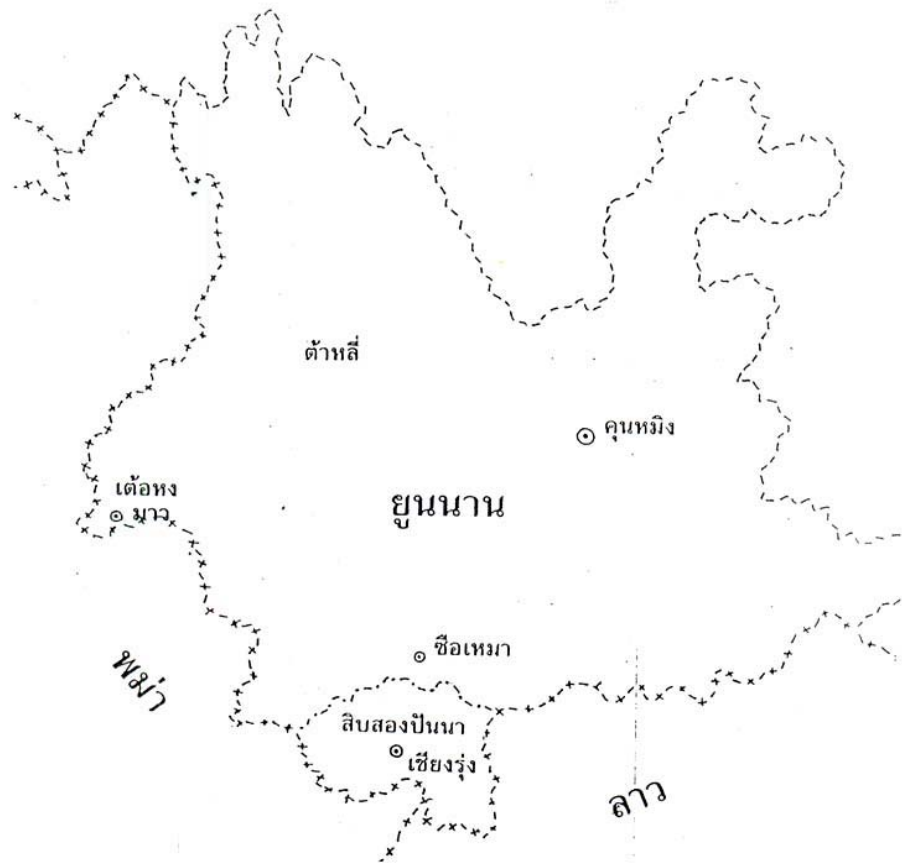
ภาพแผนที่เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยลื้อ

ภาพประกอบ 5 แผนที่แสดงที่ตั้งมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

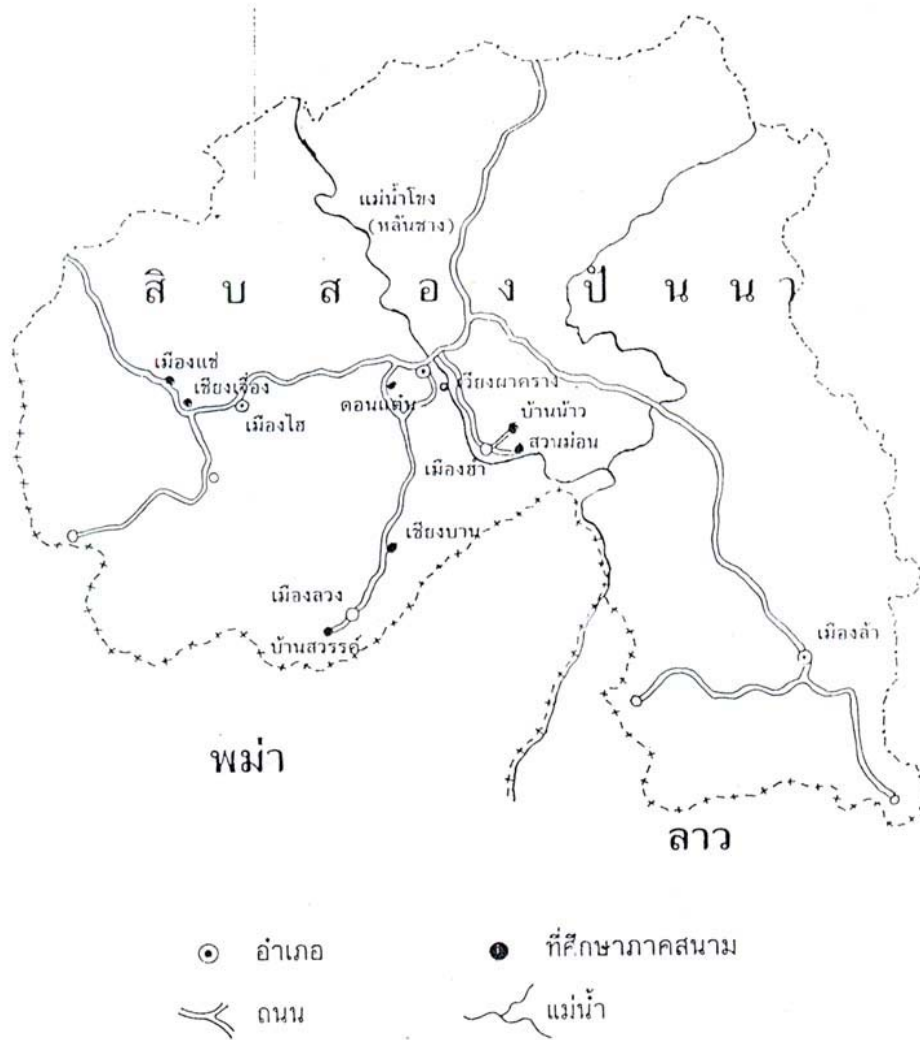
ที่มา : สิบสองปันนา. (2537). หน้า 94.

ภาพประกอบ 6 แผนที่แสดงที่ตั้งเขตปกครองตนเองชนชาติไทสิบสองปันนา ในมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

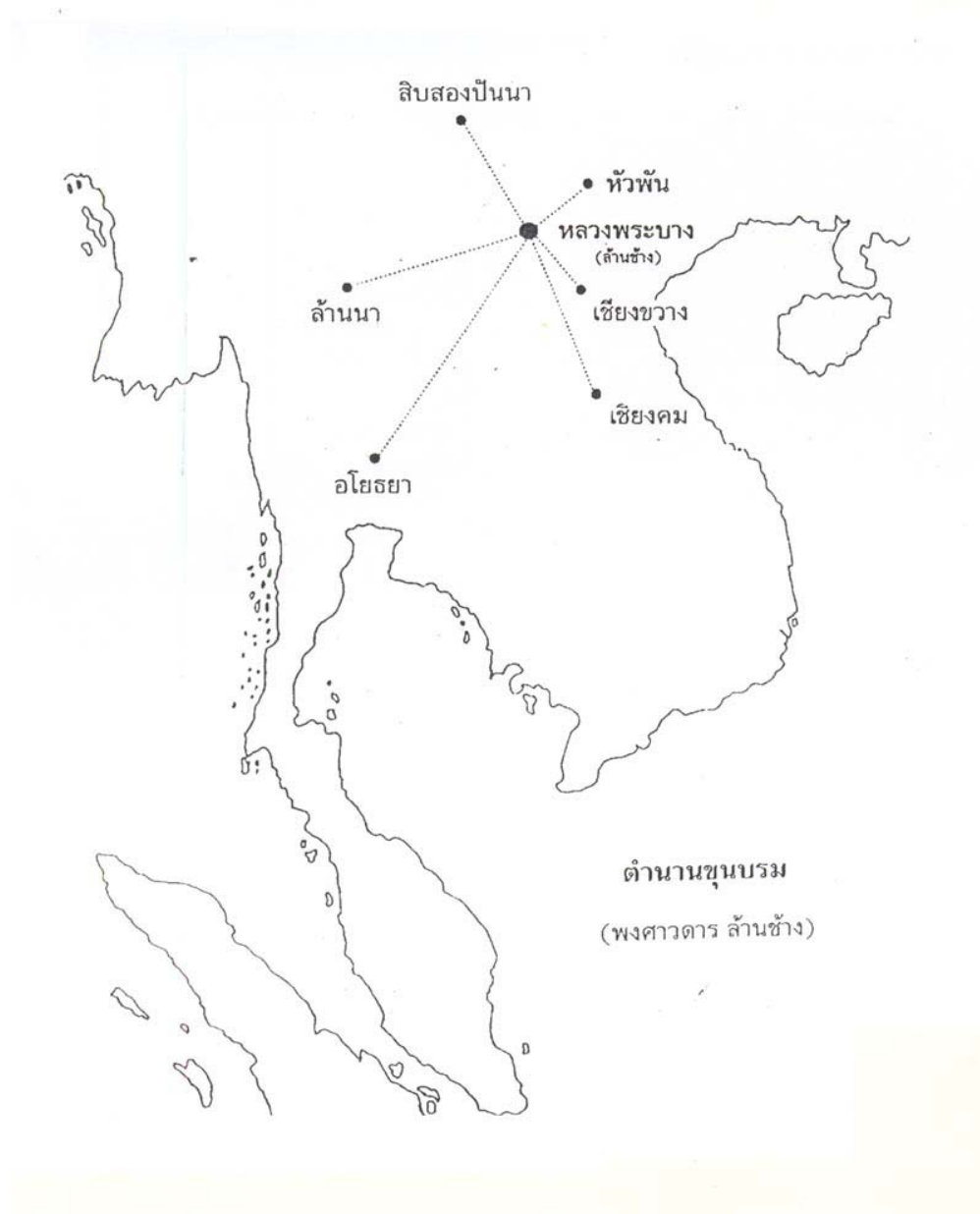
ที่มา : สิบสองปันนา. (2537). หน้า 95.

ภาพประกอบ 7 แผนที่แสดงอำเภอ ถนน และแม่น้ำในสิบสองปันนา

ที่มา : สิบสองปันนา. (2537). หน้า 96.

ภาพประกอบ 8 แผนที่แสดงเมืองต่างๆที่ขุนบรมราชาธิราชส่งโอรสทั้ง 7
ไปสร้างบ้านแปลงเมือง

ที่มา: ศิริพร ฤทธกลาง. (2545). *ชนชาติไทยในนิทาน: แลลอดแคว้นคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน*. หน้า 85.

ภาคผนวก ค
ภาพประกอบเกี่ยวกับอักขระไทลื้อ

ภาพประกอบ 12 อักษรไทยลือแบบเก่าและแบบใหม่ (ตัวอักษร)

อักษรไทยลือเก่าและใหม่

ไทย	จ		ไทย	ฉ		ไทย	ช	
	เก่า	ใหม่		เก่า	ใหม่		เก่า	ใหม่
อ	๖	๖	ค	๓	๓	ฅ	๖	๖
อา	๖๖	๖๖	ฅ	๖	(๑)	ป	๖	๖
อิ	๖	(๖๖)	ฅ	๖	(๖)	ฝ	๖	๖
อี	๖	(๖๖)	ค	๖	๖	อ	๖	๖
อุ	๖	(๖๖)	ฅ	๖	๖	พ	๖	(๖๖)
อู	๖	(๖๖)	ท	๖	๖	พ	๖	๖
เอ	๖	(๖๖)	ฅ	๑	๑	ค	๖	๖
โอ	๖	(๖๖)	น	๖	๖	ช	๖	๖
ก	๖	๖	บ	๖	๖	ล	๖	(๖)
ข	๖	๖	ฅ	๖	๖	น	๖	๖
ค	๖	๖	พ	๖	๖	ฅ	๖	๖
ฅ	๖	(๖)	ภ	๖	๖	ท	๖	(๖)
ง	๖	๖	ม	๖	๖	อ	๖	๖
จ	๖	๖	ย	๖	๖	ท	๖	๖
ฉ	๖	(๖)	ฅ	๖		ท	๖	๖
ช	๖	๖	ค	๖	๖	ท	๖	๖
ฅ	๖	(๖)	ว	๖	๖	ก	๖	๖
ญ	๖	(๖)	ล	๖	๖	ช	๖	๖
ฎ	๖	(๖)	ท	๖	๖	ค	๖	๖
ฏ	๖	(๖)	ท	๖	(๖)	ค	๖	๖

ที่มา : ทวี สว่างปัญญางกูร. (2537). ตำนานพื้นเมืองสิบสองพันทนา. หน้า 27.

ภาพประกอบ 13 อักษรไทยลือแบบเก่าและแบบใหม่ (สระ)

สระ
๑. สระเดี่ยว

ไทย	ลือเก่า	ลือใหม่
ะ	- ะ	- ะ
า	- ๑ (- ๑)	- ๑
ิ	- ๒	- ๒
ึ	- ๓	- ๓
ุ	- ๔	- ๔
เ	- ๕	- ๕
แ	- ๖	- ๖
เ	- ๗	- ๗
แ	- ๘	- ๘
เ	- ๙	- ๙
แ	- ๑๐	- ๑๐
เ	- ๑๑	- ๑๑
แ	- ๑๒	- ๑๒
เ	- ๑๓	- ๑๓
แ	- ๑๔	- ๑๔
เ	- ๑๕	- ๑๕
แ	- ๑๖	- ๑๖
เ	- ๑๗	- ๑๗
แ	- ๑๘	- ๑๘
เ	- ๑๙	- ๑๙
แ	- ๒๐	- ๒๐

ที่มา : ทวี สว่างปัญญางกูร. (2537). ตำนานพื้นเมืองสิบสองพื่นนา. หน้า 28.

ภาพประกอบ 15 วิธีการเขียนอักษรไทลื้อแบบใหม่

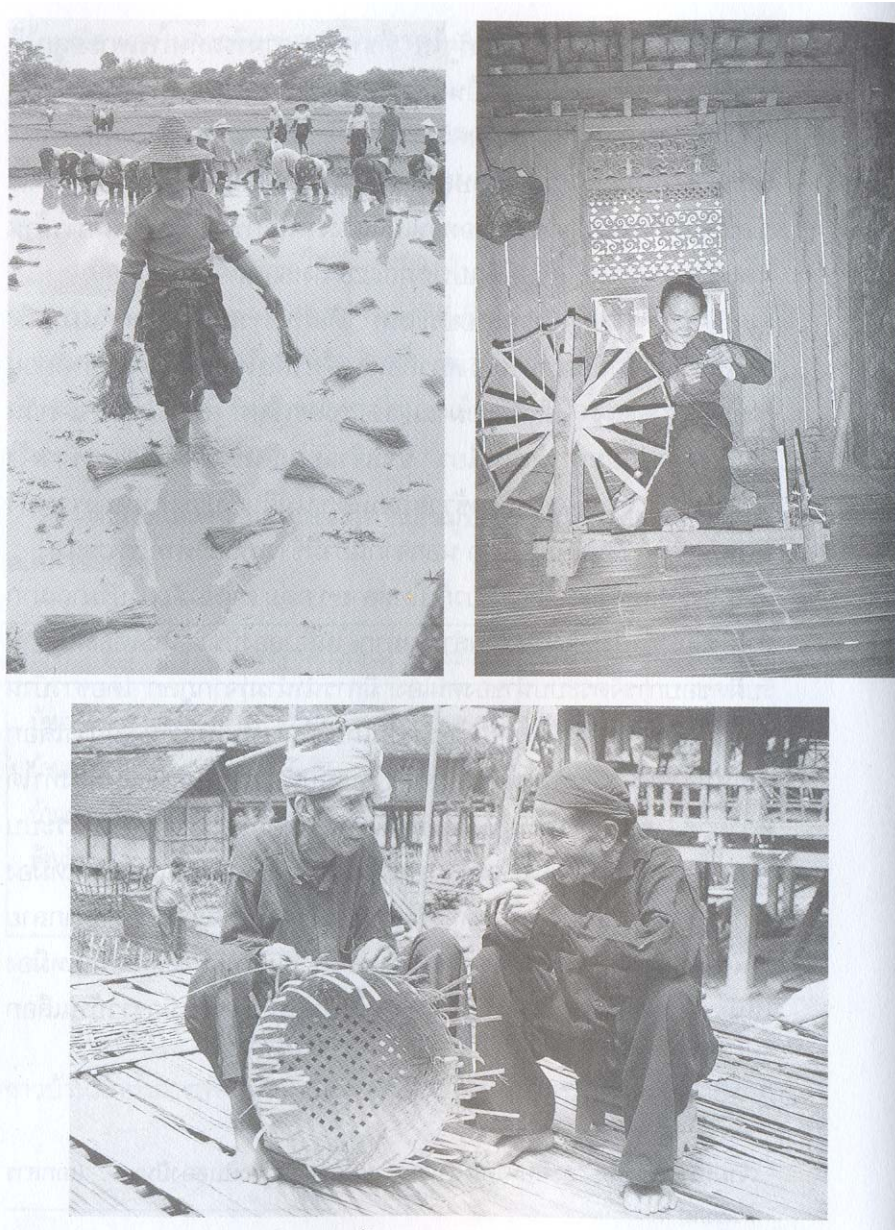
๓ ๓ ๓๓
 อักษรไทลื้อแบบใหม่
 ๓ (๓) ๓๓ ๓ (๓) ๓๓

๓	ก	๓	ข	๓	หง	๓	ก๊ะ	๓	ค	๓	ง
๓	จ	๓	ส	๓	อย	๓	ช	๓	ช	๓	ย
๓	ต	๓	ถ	๓	หน	๓	ท	๓	ถ	๓	น
๓	ป	๓	ผ	๓	หม	๓	พ	๓	ภ	๓	ม
๓	ฝ	๓	หว	๓	หล	๓	ฟ	๓	ว	๓	ล
๓	ห	๓	ด	๓	บ	๓	ฮ	๓	ด๊ะ	๓	บ๊ะ
๓	กว			๓	ขว	๓	ก๊ว			๓	คว

ที่มา : ทวี สว่างปัญญางกูร. (2537). ตำนานพื้นเมืองสิบสองพันทนา. หน้า 31.

ภาคผนวก ง
ภาพวิถีชีวิตทั่วไปของชาวไทลื้อ

ภาพประกอบ 16 วิถีชีวิตชาวไทลื้อ การลงแขก การทอผ้า และการจักสาน

ที่มา : ยรรยง จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล. (2537). ประวัติศาสตร์สิบสองปันนา. หน้า 204.

ภาพประกอบ 17 การขั้วลื้อ

ที่มา : สมใจ แซ่โจ้ว และวีรพงศ์ มีสถาน. (2541). สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ. หน้า 28.

ภาพประกอบ 18 การรักษาแบบพื้นบ้าน โดยการใช้สมุนไพร

ที่มา : สมใจ แซ่โจ้ว และวีรพงศ์ มีสถาน. (2541). สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ. หน้า 29.

ภาพประกอบ 19 ครอบครัวชาวไทลื้อ

ที่มา : สมใจ แซ่โจ้ว และวีรพงศ์ มีสถาน .(2541). สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ. หน้า 16.

ภาพประกอบ 20 พ่อเฒ่าในหมู่บ้านไทลื้อ เมืองเชียงรุ่ง

ที่มา : ยรรยง จิระนคร และรัตนาพร เศรษฐกุล. (2537). ประวัติศาสตร์สิบสองปันนา. หน้า 245.

ภาพประกอบ 21 การแต่งกายของหนุ่มสาวชาวไทลื้อ

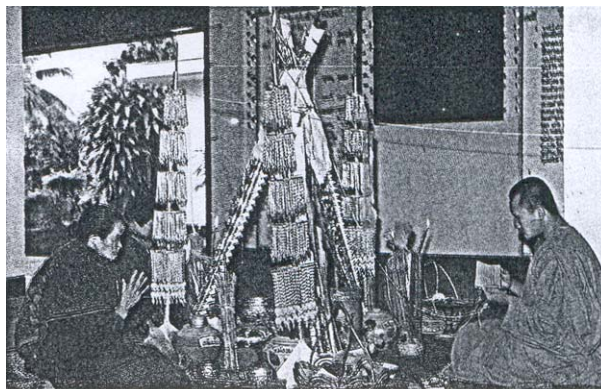
ที่มา : ยรรยง จิระนคร และรัตนภาพร เศรษฐกุล. (2537). ประวัติศาสตร์สิบสองปันนา. หน้า 246.

ภาพประกอบ 22 การเกล้ามายผม โดยเมื่อ “จว๋อง” ผมเสร็จจึงโพกศีรษะ

ที่มา : สมใจ แซ่โจ้ว และวีรพงศ์ มีสถาน .(2541). สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ. หน้า 12.

ภาพประกอบ 23 ประเพณีการส่งเคราะห์

ที่มา : สมใจ แซ่โจ้ว และวีรพงศ์ มีสถาน .(2541). สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ. หน้า 25.

ภาพประกอบ 24 ประเพณีการเรียกขวัญคนป่วย

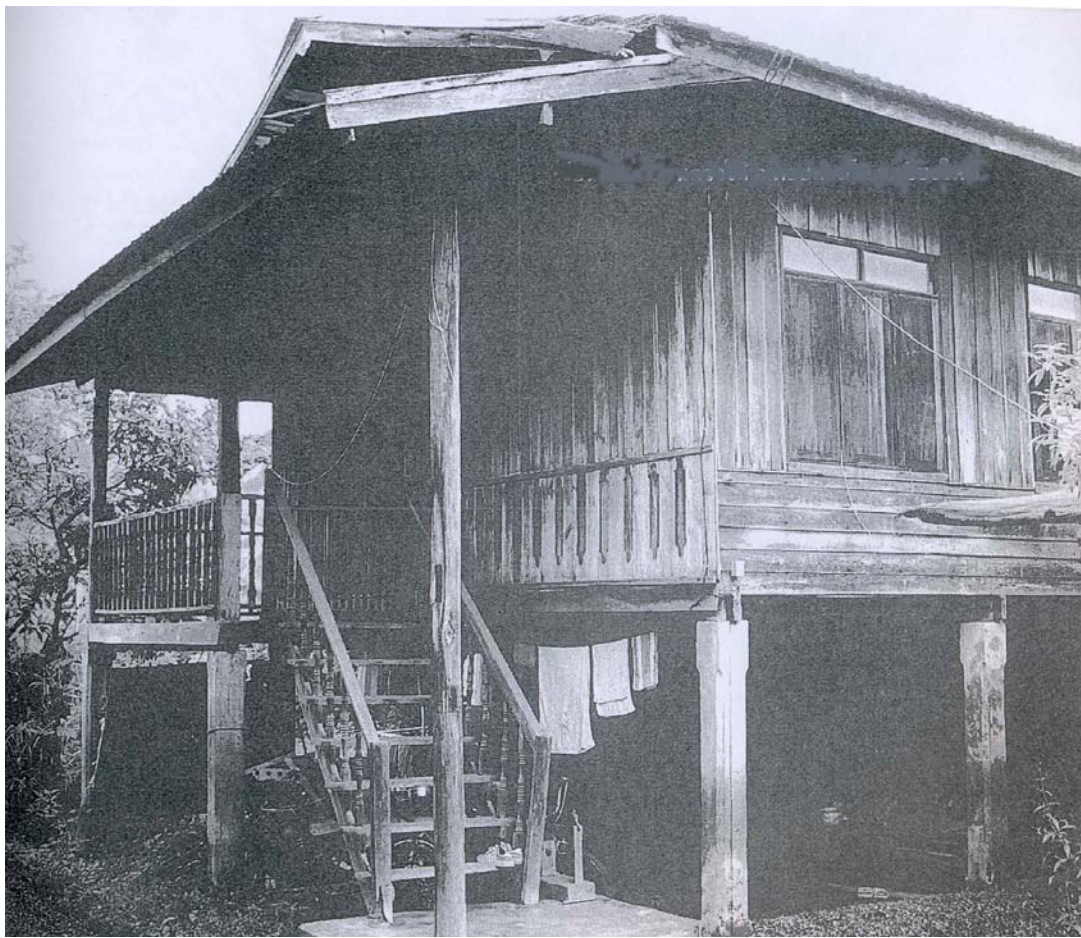
ที่มา : สมใจ แซ่โจ้ว และวีรพงศ์ มีสถาน .(2541). สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ. หน้า 25.

ภาพประกอบ 25 “สะตวง” หรือกะบะทำจากกาบกล้วย ใช้ใส่เครื่องเช่น

ที่มา : สมใจ แซ่โจ้ว และวีรพงศ์ มีสถาน .(2541). สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ. หน้า 25.

ภาพประกอบ 26 เรือนไทลื้อ

ที่มา : การวิก.(2549). หน้า 22.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวอิสริยาภรณ์ แสงปัญญา
วันเดือนปีเกิด	16 มิถุนายน 2522
สถานที่เกิด	โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	1/1 หมู่ 5 ตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ 50140
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์พิเศษรายวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสารและภาษาไทยธุรกิจ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โปรแกรมวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2537	มัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนพระหฤทัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
พ.ศ. 2540	มัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่
พ.ศ. 2545	ค.บ. (ภาษาไทย) เกียรตินิยมอันดับ 2 จากสถาบันราชภัฏเชียงใหม่
พ.ศ. 2549	กศ.ม. (ภาษาไทย) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ